MAX

MEMO

4

VMBO-KGT

Geschiedenis

OEFENBOEK

NAAM EN KLAS:

MALMBERG

MEMO

4 VMBO-KGT

Geschiedenis

OEFENBOEK

Auteurs
Sanne van den Dries
Pia Fruytier
Katja Krediet
Greetje Ligthart
Nadya Molenaar
Judith Tadema
Stefan Voeten

Eindredactie
Katja Krediet
Judith Tadema

Met medewerking van
Gerard Rozing

MAX Release 5.0

www.memo-malmberg.nl
Malmberg, ’s-Hertogenbosch

	A	**HERHALEN VAN DE STOF**	4
	1	**Staatsinrichting van Nederland 1848-nu**	6
	2	**De Eerste Wereldoorlog 1914-1918**	12
	3	**Het interbellum 1918-1939**	16
	4	**De Tweede Wereldoorlog 1939-1945 en dekolonisatie**	20
	5	**De wereld na 1945**	24
		Keuzeopdrachten	29
	B	**OEFENEN VOOR HET EXAMEN**	30
	1	**Staatsinrichting van Nederland 1848-nu**	32
1		**Oefenen met examenvaardigheden**	**34**
		Oorzaak en gevolg	34
		Tabel	35
		Onderzoek doen	35
		Continuïteit en verandering	37
		Spotprenten	37
		Begrippen in samenhang	39
2		**Examenopdrachten**	**40**
	2	**De Eerste Wereldoorlog 1914-1918**	44
1		**Oefenen met examenvaardigheden**	**46**
		Kaarten	46
		Onderzoek doen	48
		Propaganda	49
		Meningen	50
		Ordenen	51
2		**Examenopdrachten**	**52**

3 Het interbellum 1918-1939 56

1 **Oefenen met examenvaardigheden 58**
Oorzaak en gevolg 58
Onderzoek doen 59
Ordenen 60
Propaganda 61
Spotprenten 62
2 **Examenopdrachten 64**

4 De Tweede Wereldoorlog 1939-1945 en dekolonisatie 68

1 **Oefenen met examenvaardigheden 70**
Kaarten 70
Oorzaak en gevolg 71
Meningen 72
Continuïteit en verandering 73
Propaganda 74
2 **Examenopdrachten 76**

5 De wereld na 1945 80

1 **Oefenen met examenvaardigheden 82**
Spotprenten 82
Kaarten 84
Begrippen in samenhang 86
Tabel 86
Ordenen 87
2 **Examenopdrachten 88**

Door de tijd heen 92

1 **Oefenen met 'Door de tijd heen' 93**
2 **Examenopdrachten 94**

C PROEFEXAMENS 98

Tips voor het examen 100

Proefexamen I 102

Proefexamen II 110

- Colofon 118

A

A Herhalen van de stof

Hoe werk je met deel A?

Leerboek

In het Leerboek staat in vijf hoofdstukken de leerstof voor het Centraal Examen geschiedenis.

Oefenboek

In deel A van het Oefenboek kun je de leerstof per hoofdstuk extra oefenen.

Herhalingsopdrachten
Met behulp van de opdrachten in dit onderdeel kun je de leerstof herhalen. Zo vat je de belangrijkste kennis uit de leerstof nog eens samen. Je kunt de herhalingsopdrachten gebruiken om een toets (Schoolexamen) voor te bereiden, maar ook om je kennis van de stof op te frissen voor het Centraal Examen.

Keuzeopdrachten
Met een keuzeopdracht kun je alle leerstof voor het examen nog eens oefenen. Er zijn drie verschillende opdrachten om uit te kiezen. Deze opdrachten zijn activerend en doe je in groepjes of met de hele klas.

§1.1 Koning en parlement

HERHALEN

A B C

1 Vul de juiste jaartallen en het juiste begrip in.

Nederland kreeg in het jaar ..... weer een koning (Willem I) en in het jaar ..... een grondwet. Vanaf dat moment was de bestuursvorm een .....

2 Liberalen waren ontevreden over de grondwet van 1815.

a Wat houdt het liberalisme in?

.....

.....

b Noem twee redenen waarom de liberalen ontevreden waren over de grondwet van 1815.

.....

.....

.....

.....

3 Geef een omschrijving van de volgende begrippen.

– Parlement: .....

.....

.....

– Regering: .....

4 **a** Noem twee oorzaken van de grondwetsherziening in 1848.

.....

.....

.....

.....

.....

b Vul de juiste namen in.

In 1848 gaf ..... opdracht tot het maken van een nieuwe grondwet. Deze werd geschreven door .....

5 Leg uit hoe Nederland werd bestuurd na de grondwetsherziening van 1848. Gebruik daarbij steeds het gegeven begrip.

– Onschendbaar: .....

.....

.....

– Parlementair stelsel: .....

.....

.....

– Ministeriële verantwoordelijkheid:

.....

.....

.....

.....

.....

– Districtenstelsel: .....

.....

.....

.....

.....

– Censuskiesrecht: .....

.....

.....

6 Maak de zinnen kloppend.

In *1848 / 1866* begon de Luxemburgse kwestie. *De koning / Een minister / Het parlement* probeerde Luxemburg te verkopen. *De koning / Het parlement* was hier boos over en eiste dat *de ministers zouden opstappen / er nieuwe verkiezingen zouden komen*.

De koning, *Willem II / Willem III*, besloot het parlement te ontbinden. Er kwamen verkiezingen. Het nieuwe parlement *steunde de plannen wél / was ook tegen de plannen*. *De koning / De ministers* stapten daarom op.

De Luxemburgse kwestie maakte duidelijk dat de macht bij *de koning / de ministers / het parlement* lag.

7 Zet de Nederlandse staatshoofden in de juiste volgorde, van vroeger naar later.

A Beatrix	B Juliana	C Wilhelmina	D Willem-Alexander
			

E Willem I	F Willem II	G Willem III
		

.....

§1.2 Politieke stromingen HERHALEN

8 **a** Geef drie voorbeelden van de slechte woonomstandigheden van arbeiders.

.....

.....

.....

b Geef drie voorbeelden van de slechte werkomstandigheden van arbeiders.

.....

.....

.....

c Leg telkens uit wat de begrippen met elkaar te maken hebben.

– Industriële revolutie en verstedelijking: .....

.....

.....

.....

.....

.....

– Verstedelijking en sociale kwestie: .....

.....

.....

.....

.....

– Sociale kwestie en sociale wetten: .....

.....

.....

.....

.....

9 **a** Welke uitspraak past bij welke stroming? Maak het schema kloppend. Soms past een uitspraak bij twee stromingen.

	Confessionelen	Liberalen	Socialisten
Baseerden hun politieke ideeën op hun geloof			
Kwamen vooral op voor arbeiders			
Kwamen vooral op voor ondernemers			
Vonden vrijheid en eigen verantwoordelijkheid belangrijk			
Vonden gelijkheid belangrijk			
Vonden tot 1873 sociale wetten niet nodig			
Vormden na 1848 de grootste groep in het parlement			
Wilden financiering voor bijzonder onderwijs			

b Leg uit wat het verschil is tussen socialisten en sociaaldemocraten.

.....

.....

.....

.....

.....

10 Leg uit waar de schoolstrijd over ging. Maak hiervoor de zinnen af.

– Bijzonder onderwijs was een vorm van onderwijs waar .....

.....

– De confessionelen vonden dat de regering .....

.....

– De liberalen vonden dat de regering .....

.....

11 Vul de zinnen over verzuiling aan.

– Verzuiling betekent: .....

.....

.....

.....

– Drie voorbeelden van organisaties die verzuild raakten, zijn: .....

.....

12 **a** Verschillende groepen streefden in de 19e eeuw naar emancipatie. Leg bij elke groep uit wat deze wilde.

– De arbeiders wilden .....

.....

– De feministen wilden .....

.....

.....

– De katholieken wilden .....

.....

b Hieronder staan vier sociale wetten. Geef bij elke wet een korte uitleg.

– De Armenwet .....

.....

.....

– Het Kinderwetje van Van Houten .....

.....

.....

– De Ongevallenwet .....

.....

.....

.....

– De Woningwet .....

.....

.....

c Nederland werd in stappen meer democratisch. Leg bij elk jaartal kort uit hoe dat gebeurde.

1848: .....

.....

1887: .....

.....

1917: .....

1919: .....

13 Zes personen:

1 Drucker
2 Jacobs
3 Kuyper
4 Schaepman
5 Thorbecke
6 Troelstra

Zes politieke organisaties:

A ARP
B Liberale Unie
C RKSP
D SDAP
E VVV
F VvVK

Zet de personen en organisaties op de juiste plaats in het schema. Schrijf alleen de nummers op. Op sommige plaatsen moeten meerdere nummers staan.

	Persoon	Politieke organisatie
Confessionelen		
Feministen		
Liberalen		
Socialisten		

14 Hieronder staan steeds twee begrippen. Leg telkens uit wat het verschil is.

– Censuskiesrecht en algemeen kiesrecht: .....

.....

.....

.....

.....

– Districtenstelsel en evenredige vertegenwoordiging: .....

.....

.....

.....

.....

15 Noem de drie veranderingen die werden afgesproken bij de Pacificatie van 1917.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

16 Geef een korte uitleg bij de volgende staatsvormen.

– Constitutionele monarchie: .....

.....

.....

.....

– Parlementaire democratie: .....

.....

.....

– Republiek: .....

.....

§1.4 Nederland als parlementaire democratie HERHALEN

17 Hieronder staan steeds twee begrippen. Leg telkens uit wat het verschil is.

– Directe verkiezing en indirecte verkiezing: .....

.....

.....

.....

.....

.....

– Coalitie en oppositie: .....

.....

.....

.....

.....

.....

– Klassieke grondrechten en sociale grondrechten:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

18 Hieronder staan omschrijvingen van de vijf rechten van de Eerste en Tweede Kamer.

1 Het recht om wetsvoorstellen te wijzigen.
2 Het recht om wetsvoorstellen in te dienen.
3 Het recht om de begroting te controleren.
4 Het recht om een bepaalde zaak tot op de bodem uit te zoeken.
5 Het recht om ministers te ondervragen over hun werk.

Maak het schema kloppend. Vul de namen van de rechten in. Geef ook aan welke Kamer deze rechten heeft en of het gaat om een controlerende of wetgevende bevoegdheid.

	Recht van ...	Eerste Kamer	Tweede Kamer	Controlerend	Wetgevend
1					
2					
3					
4					
5					

19 Leg uit hoe een wetsvoorstel een wet wordt. Vul hiervoor het schema in.

Een wetsvoorstel wordt ingediend door een _____ of een lid van de _____.

↓

Het voorstel wordt besproken in de _____.

↓

De _____ stemt over de wet.

↓

De _____ stemt over de wet.

↓

De minister en de _____ zetten hun handtekening.

20 Vul de zinnen aan.

Drie klassieke grondrechten die al vóór 1848 in de grondwet stonden:

– .....

– .....

– .....

Twee klassieke grondrechten die in 1848 in de grondwet kwamen:

– .....

– .....

Twee voorbeelden van sociale grondrechten die in 1983 in de grondwet kwamen:

– .....

.....

.....

– .....

.....

.....

21 **a** Welke twee kenmerken heeft een rechtsstaat?

.....

.....

b Leg uit hoe in Nederland de machten zijn gescheiden. Vul hiervoor het schema aan.

De Eerste en Tweede Kamer hebben de _____ macht.

De _____ hebben de _____ macht.

De rechters hebben de _____ macht.

H2 De Eerste Wereldoorlog 1914-1918

§2.1 Oorzaken van de oorlog

HERHALEN

1 **a** Wat zijn de vijf belangrijkste oorzaken van de Eerste Wereldoorlog?

– Nationalisme: .....

.....

– .....

.....

– .....

.....

– .....

.....

– .....

.....

b Duitsland breidde vanaf 1871 de oorlogsvloot uit. Dit heeft een verband met drie begrippen uit de leertekst. Leg bij elk begrip het verband uit.

– Modern imperialisme: .....

.....

.....

.....

– Militarisme: .....

.....

.....

– Wapenwedloop: .....

.....

.....

2 Nationalisme had gevolgen voor Duitsland en voor het Turkse Rijk. Leg dit voor beide landen uit.

– Duitsland: door het nationalisme .....

.....

.....

.....

– Turkse Rijk: door het nationalisme .....

.....

.....

3 Vul het juiste land in.

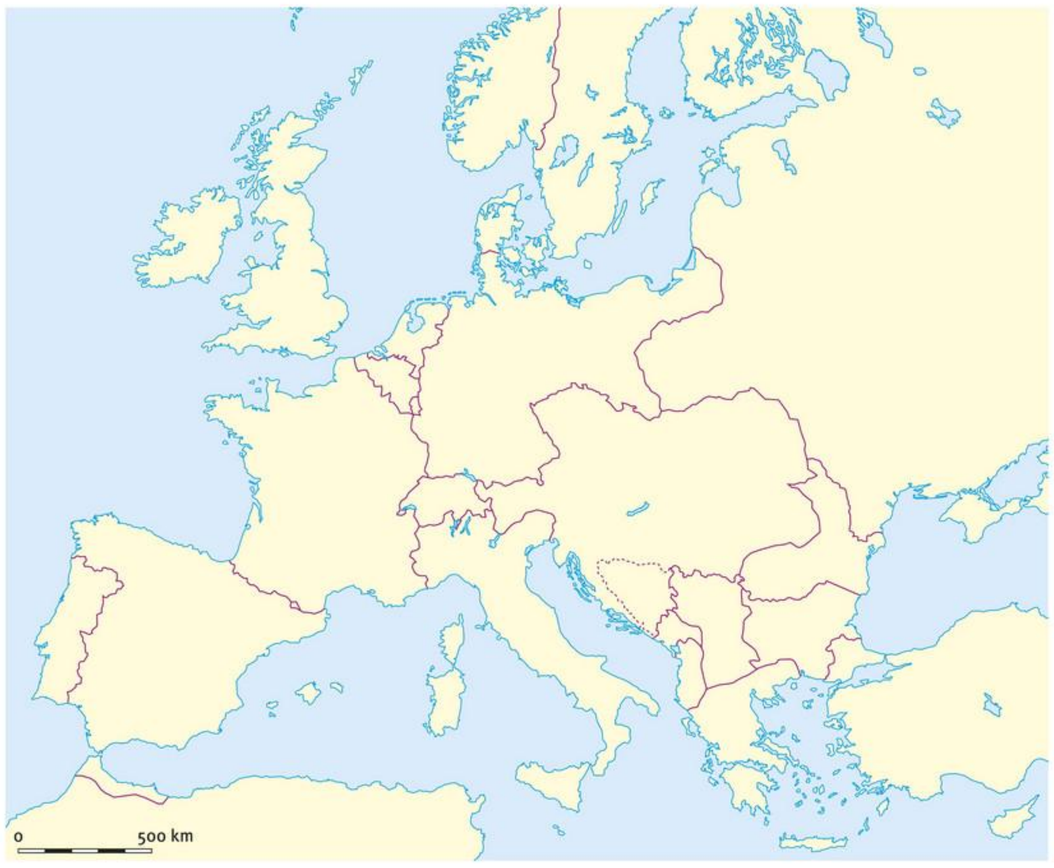
Bosnië hoorde tot 1878 bij het .....

Bosnië hoorde vanaf 1878 bij .....

...... Veel mensen in Bosnië wilden liever bij ..... horen.

4 Gebruik de kaart. Geef aan waar elk land ligt. Zet het nummer van elk land op de juiste plek in de kaart.

1 België
2 Duitsland
3 Frankrijk
4 Groot-Brittannië
5 Nederland
6 Oostenrijk-Hongarije
7 Rusland
8 Servië
9 Turkse Rijk

5 Gebruik de kaart.

a Welke landen hoorden bij de geallieerden en welke landen hoorden bij de centralen? Schrijf alleen de nummers op.

– Geallieerden: .....

– Centralen: .....

b Leg uit waarom Duitsland bang was voor een tweefrontenoorlog, maar Frankrijk niet.

.....

.....

.....

6 In 1914 brak de Eerste Wereldoorlog uit. Maak de zinnen kloppend.
– De aanslag op Frans Ferdinand was *een oorzaak van* / *de aanleiding voor* / *een gevolg van* de oorlog.
– Het nationalisme in Europa was *een oorzaak van* / *de aanleiding voor* / *een gevolg van* de oorlog.
– Het hoge aantal slachtoffers was *een oorzaak van* / *de aanleiding voor* / *een gevolg van* de oorlog.

7 **a** Geef een omschrijving van het begrip 'Von Schlieffenplan'.

.....

.....

.....

b Om welke twee redenen mislukte het Von Schlieffenplan?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

8 In de eerste weken van de oorlog was het enthousiasme onder soldaten en burgers groot. Waar bleek dat bijvoorbeeld uit?

- ◯ A De regering gebruikte propaganda om soldaten te werven.
- ◯ B Er waren nieuwe wapens, zoals mitrailleurs, krachtige kanonnen en gifgas.
- ◯ C Fabrieken gingen producten maken die nodig waren voor de oorlog.
- ◯ D Veel burgers meldden zich vrijwillig aan voor het leger.

9 Noem een verschil en een overeenkomst tussen het westfront en het oostfront.

– Een verschil: .....

.....

.....

.....

– Een overeenkomst: .....

.....

.....

10 Hoort de omschrijving bij het begrip 'totale oorlog' of bij het begrip 'wereldoorlog'?

	Totale oorlog	Wereldoorlog
De Verenigde Staten vochten vanaf 1917 mee.		
Fabrieken gingen producten maken die nodig waren voor de oorlog.		
In de koloniën in Afrika en Azië werd gevochten.		
Vrouwen namen het werk van mannen in fabrieken over.		

11 Vul de juiste begrippen in. Kies uit: *censuur* • *propaganda* • *vijandbeeld*.

– De regering verspreidt een poster om soldaten te werven: .....

– Een krant mag een kritisch bericht niet plaatsen: .....

– Op een Duitse poster worden Franse soldaten afgeschilderd als monsters: .....

12 Leg uit welk voordeel de neutraliteit had voor Nederland op economisch en op politiek gebied.

– Op economisch gebied: .....

.....

.....

.....

– Op politiek gebied: .....

.....

13 **a** Geef twee voorbeelden van handelsbelemmeringen waar Nederland mee te maken kreeg.

.....

.....

.....

.....

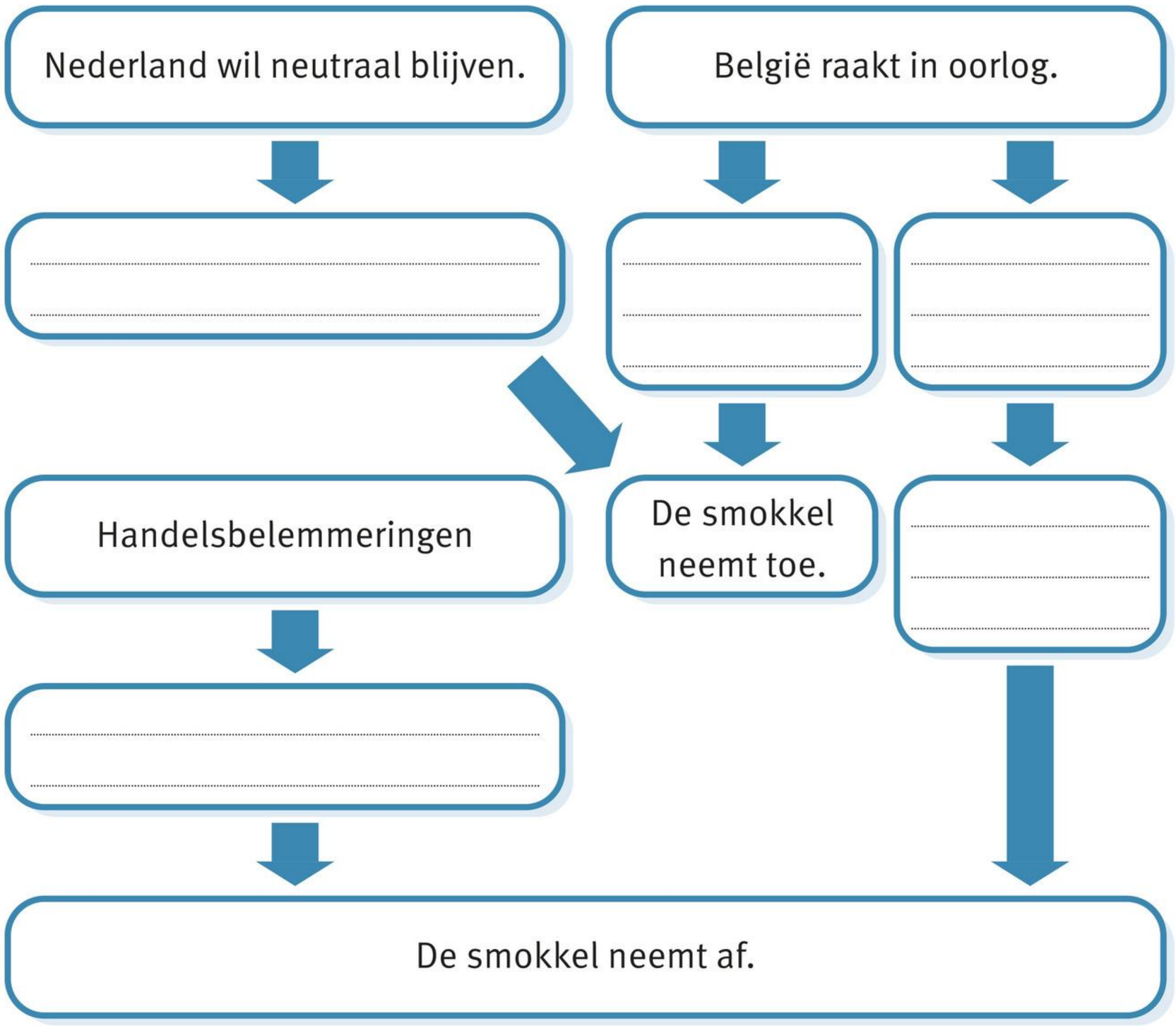
b Leg het verband uit tussen de handelsbelemmeringen en het distributiestelsel.

.....

.....

14 Maak de zinnen kloppend.
Aan het *begin* / *einde* van de Eerste Wereldoorlog vluchtten veel mensen uit België naar Nederland. De Nederlandse regering wilde deze mensen *wel* / *niet* opvangen. De Duitsers waren *wel* / *niet* blij met de Belgische vluchtelingen, omdat die zich soms aansloten bij het leger van de *centralen* / *geallieerden*. De *Belgische* / *Duitse* / *Nederlandse* regering bouwde daarom de Dodendraad.

15 Vul het oorzaak-gevolgschema verder in door de volgende ontwikkelingen op de juiste plek te zetten:
– De Duitsers bouwen de Dodendraad.
– De Nederlandse regering voert een exportverbod in.
– In België ontstaan tekorten.
– In Nederland ontstaan tekorten.
– Veel Belgen vluchten naar Nederland.

16 Zet de volgende gebeurtenissen in de juiste volgorde, van vroeger naar later.

A Alle Duitse staten vormen samen één Duits rijk.
B De Russische Revolutie breekt uit: Rusland stapt uit de oorlog.
C Het Verdrag van Versailles wordt ondertekend.
D Oostenrijk-Hongarije verklaart de oorlog aan Servië.
E Troelstra roept in Nederland op tot een revolutie.

.....

17 **a** Geef twee redenen waarom er in Rusland veel onvrede was vóór het uitbreken van de Russische Revolutie. Maak de zinnen af.

– Vóór de oorlog was er onvrede, want .....

.....

.....

.....

– Vanaf 1914 groeide de onvrede, want .....

.....

.....

.....

b Leg het begrip 'communisme' uit. Vul de zinnen aan.

Communisme is een stroming die streeft naar .....

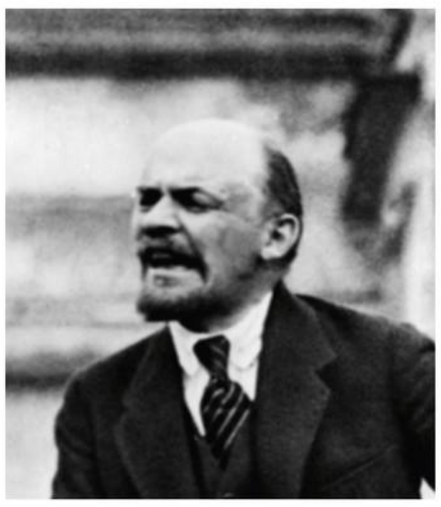
.....

Volgens de communisten was .....

de beste manier om dit te bereiken.

c Lenin en Troelstra hadden beiden te maken met een revolutie. Bekijk de portretten hieronder. Verbind elke uitspraak met de juiste persoon.

Lenin

Ik greep in 1917 de macht en werd de leider van het land.

Ik riep in 1918 op tot een revolutie, die mislukte.

Ik sloot vrede met Duitsland.

Ik was de leider van de sociaaldemocraten.

Troelstra

18 **a** In 1917 besloten de VS mee te vechten in de oorlog. Wat was hiervan een oorzaak?

○ A De Dodendraad.
○ B De onbeperkte duikbotenoorlog.
○ C De Russische Revolutie.
○ D Het Verdrag van Versailles.

b In 1918 gaf Duitsland zich over. Wat waren hiervan twee oorzaken?

☐ A De geallieerde vloot blokkeerde de Duitse havens.
☐ B De VS gingen meevechten met de geallieerden.
☐ C Duitsland verloor Rusland als bondgenoot.
☐ D Duitsland verloor schepen door de onbeperkte duikbotenoorlog.
☐ E Het Duitse leger werd niet meer aangevuld met troepen uit de koloniën.

19 Wat werd vastgelegd in het Verdrag van Versailles? Vul de tekst aan.

Vijf afspraken over Duitsland:

– .....

.....

– .....

.....

– .....

.....

– .....

.....

Ook werd de ..... opgericht. Dit was een internationale organisatie die .....

.....

§3.1 Grote problemen voor Duitsland

HERHALEN

1 Gebruik bron 1.
Hoofdstuk 3 gaat over het interbellum.

a Geef op de **bovenste** balk in de tijdbalk het interbellum aan met een kleur. Schrijf erbij 'interbellum'.

b Geef op de **bovenste** balk in de tijdbalk met een andere kleur beide wereldoorlogen aan. Schrijf erbij 'WOI' en 'WOII'.

c Geef op de **onderste** balk in de tijdbalk de Republiek van Weimar aan met een kleur. Schrijf erbij 'Republiek van Weimar'.

d Gebruik zo nodig paragraaf 3.2. Geef op de **onderste** balk in de tijdbalk met een andere kleur nazi-Duitsland aan. Schrijf erbij 'nazi-Duitsland'.

2 De Republiek van Weimar was niet populair bij de Duitse bevolking. Hieronder staan daarvoor twee redenen.
Leg elke reden kort uit.

– Dolkstootlegende: .....

.....

.....

.....

– Verdrag van Versailles: .....

.....

.....

.....

3 **a** Waarom bezette Frankrijk in 1923 het Ruhrgebied?

.....

.....

b Waardoor ontstond in 1923 hoge inflatie in Duitsland?

.....

.....

c Door welk plan verbeterde de situatie in Duitsland?

.....

4 In 1929 ontstond een economische crisis in de VS.

a Noem de aanleiding van deze crisis.

.....

b Noem nog een oorzaak van deze crisis.

.....

.....

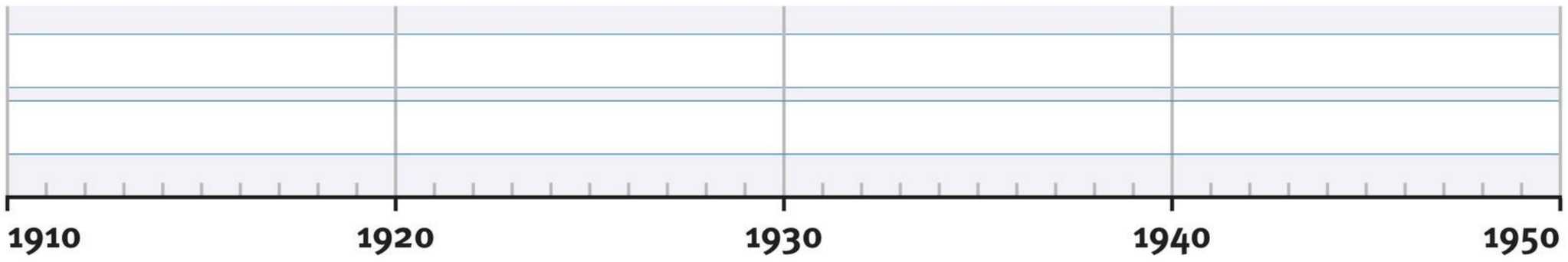
c Noem een gevolg van deze crisis voor Duitsland.

.....

.....

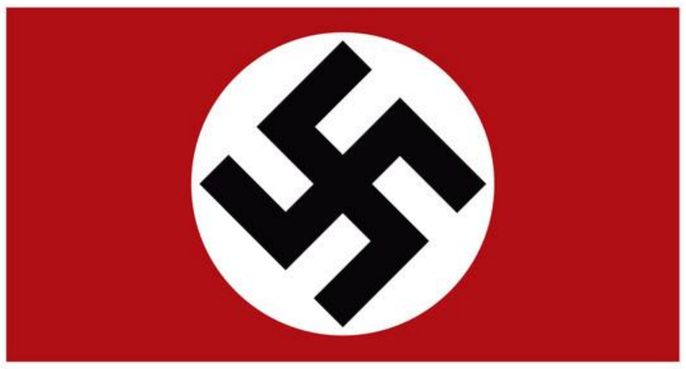
.....

.....

Bron 1 Tijdbalk.

5 **a** Vul het schema in.

Naam partij	
Leider	
Aanhanger	
Politieke stroming	

b Maak de juiste combinaties.

A	Antisemitisme	○	○ 1 Führerprincipe
B	Militarisme	○	○ 2 Jodenhaat
C	Nationalisme	○	○ 3 SA
D	Tegen democratie	○	○ 4 Vaderlands-liefde

6 Hoe kwam Hitler aan de macht?

a Zijn de zinnen over de NSDAP juist of onjuist?

– Hitler pleegde in 1923 met succes een staatsgreep: *juist* / *onjuist*

– Tot 1929 bleef de NSDAP een kleine partij: *juist* / *onjuist*

– Na de Rijksdagbrand kwam Hitler in de regering: *juist* / *onjuist*

– Hitler gaf de Duitse communisten de schuld van de Rijksdagbrand: *juist* / *onjuist*

– Hitler kreeg op een democratische manier alle macht in handen: *juist* / *onjuist*

b Bij verkiezingen in 1932 beloofde Hitler om te stoppen met de herstelbetalingen. Bedenk twee redenen waarom Hitler populair werd door deze belofte.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

c Bij verkiezingen in 1932 zei Hitler dat de problemen van Duitsland alleen door een krachtige leider opgelost konden worden. Geef een politieke reden waarom veel Duitsers dat ook vonden.

.....

.....

.....

.....

.....

7 **a** Vul de juiste begrippen in.

– In nazi-Duitsland werden alle jeugdorganisaties opgeheven, behalve de .....

Dat is een voorbeeld van .....

– Bij die jeugdorganisatie werden nationaalsocialistische ideeën telkens herhaald, zodat de jongens erin gingen geloven. Dat is een voorbeeld van .....

– Door hun tijd bij die jeugdorganisatie droomden veel jongens ervan om deel uit te maken van de ..... en zo een elitesoldaat van de NSDAP te worden.

b Leg uit dat de zinnen bij vraag a passen bij een totalitaire staat.

.....

.....

.....

.....

.....

c Wat gebeurde er in nazi-Duitsland met Duitsers die zich verzetten tegen de macht van de NSDAP?

.....

.....

.....

8 **a** Schrijf achter de gebeurtenissen het juiste jaartal.

– Hitler breekt met het Verdrag van Versailles: .....

– Hitler trekt Oostenrijk bij Duitsland: .....

– Hitler stelt eisen op de Conferentie van München: .....

– Hitler neemt Sudetenland in: .....

b Zet achter elke omschrijving het juiste begrip.

– Gebieden waarin Duitsers wonen, horen bij Duitsland: .....

– Duitsland heeft recht op grond in Oost-Europa:

.....

c Wat hield de appeasementpolitiek van Frankrijk en Groot-Brittannië in?

.....

.....

d De uitkomsten van de 'Conferentie van München' waren een voorbeeld van appeasement. Leg dat uit.

.....

.....

.....

9 **a** Geef voor elke zin aan of deze past bij het nationaalsocialisme, bij het fascisme of bij beide.

	Nationaal-socialisme	Fascisme
1 Gehoorzaamheid aan de leider belangrijk vinden		
2 Het eigen grondgebied flink willen uitbreiden		
3 Joden de schuld geven van de economische crisis		
4 Sterven op het slagveld zien als iets goeds		
5 Het eigen volk veel beter vinden dan andere volken		

b Bekijk nogmaals de vijf zinnen bij vraag a. Bij welk kenmerk van het nationaalsocialisme of fascisme past elke zin? Kies uit: *antisemitisme* • *militarisme* • *nationalisme* • *tegen democratie*.

– Bij zin 1 past .....

– Bij zin 2 past .....

– Bij zin 3 past .....

– Bij zin 4 past .....

– Bij zin 5 past .....

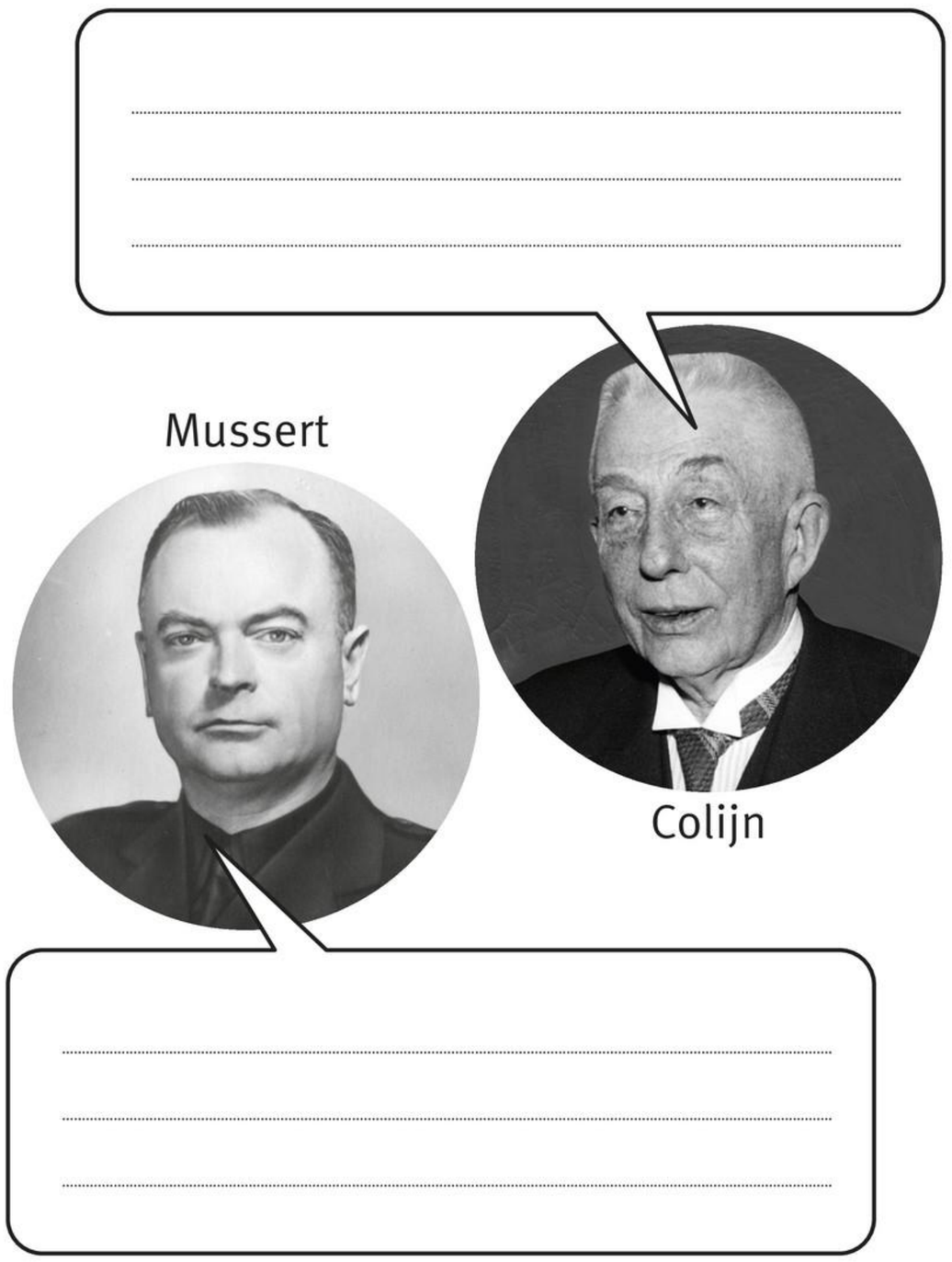
10 **a** Hieronder staan drie redenen voor drie maatregelen van de regering uit de jaren 1930. Zet achter elke reden de juiste maatregel. Noem steeds één woord als antwoord.

– De regering vond dat alle uitkeringen samen te veel kostten: .....

– De regering wilde voorkomen dat mannen lange tijd werkloos waren: .....

– De regering wilde voorkomen dat werklozen stiekem zouden werken: .....

b Colijn en Mussert dachten verschillend over hoe de overheid moest omgaan met de crisis. Bedenk wat zij hierover zouden zeggen. Schrijf je antwoord in de tekstballonnen van het schema.

11 Stalin zorgde voor veranderingen in de economie van de Sovjet-Unie.

a Wat past bij collectivisatie?

– Boerderijen zijn *nog wel* / *geen* privé-eigendom.

– Boerenlanden worden *opgeknipt* / *samengevoegd*.

– De opbrengsten zijn voor de *boer* / *staat*.

b Wat veranderde in de industrie?

– Het aantal fabrieken *groeide* / *nam af*.

– De Sovjet-Unie *verzwakte* / *werd machtiger*.

c Leg uit waarom de collectivisatie leidde tot hongersnood.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

12 Leg telkens uit wat de begrippen met elkaar te maken hebben.

– Totalitaire staat en indoctrinatie: .....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

– Indoctrinatie en propaganda: .....

.....

.....

.....

.....

– Grote Terreur en showproces: .....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

13 Geef voor elke omschrijving aan of deze past bij het stalinisme.

– De burgers hebben grondrechten: *wel* / *niet*

– De leider van de staat wordt vereerd: *wel* / *niet*

– De meeste burgers zijn ongeveer even rijk: *wel* / *niet*

– De staat bepaalt wat er wordt geproduceerd: *wel* / *niet*

– Er bestaan meerdere politieke partijen: *wel* / *niet*

14 Vul het schema hieronder verder in.

		Mussolini
Sovjet-Unie		
	Nationaalsocialisme	
	Dictatuur	
Extreem	Extreem	Extreem
Niet-aanvalsverdrag vanaf		
	Bondgenoten	

§4.1 De wereld in oorlog

HERHALEN

A
B
C

1 **a** Welke drie landen vormden samen de asmogendheden?

.....

b Noem drie landen die door Duitsland werden bezet.

.....

.....

c Noem drie geallieerde landen die **niet** of **niet volledig** door Duitsland werden bezet.

.....

.....

2 Leg uit dat de rol van de Sovjet-Unie tijdens de Tweede Wereldoorlog veranderde. Maak hiervoor de zinnen af.

– In 1939 .....

.....

.....

– In 1941 .....

.....

.....

3 Was de Duitse 'Blitzkrieg' in West-Europa succesvol? Geef een argument vóór en tegen.

– Een argument vóór: .....

.....

.....

– Een argument tegen: .....

.....

.....

4 Van de volgende gebeurtenissen moet je voor het examen het jaartal weten. Soms moet je ook de dag of de maand weten. Dat staat er dan bij. Vul het jaartal in en waar nodig de dag of maand.

– De inval van Duitsland in Polen: .....

– Operatie Barbarossa: .....

– Aanval op Pearl Harbor: .....

– Slag bij Stalingrad: .....

– D-day (met dag en maand): .....

– Duitse overgave (met maand): .....

– Japanse overgave (met maand): .....

.....

5 Hieronder staan drie gebeurtenissen waarbij veel burgerslachtoffers vielen. Leg steeds uit hoe dat gebeurde.

– Slag om Engeland: .....

.....

.....

– Operatie Barbarossa: .....

.....

.....

.....

.....

– Japanse overgave: .....

.....

.....

6 Hieronder staan drie gebeurtenissen die je kunt zien als een keerpunt in de oorlog. Leg steeds uit waarom.

– Japanse aanval op Pearl Harbor: .....

.....

.....

.....

– Slag om Stalingrad: .....

.....

.....

.....

– D-day: .....

.....

.....

.....

7 **a** Welke gebeurtenis was de aanleiding voor de capitulatie van Nederland?

.....

b Noem twee politieke gevolgen van de capitulatie van Nederland.

.....

.....

.....

.....

c Waar was koningin Wilhelmina tijdens de Duitse bezetting? Leg je antwoord uit.

.....

.....

.....

8 Hieronder staan drie zinnen. Geef bij elke zin aan of het een voorbeeld is van collaboratie, verzet of aanpassing.

– Een Joodse Nederlander draagt een Jodenster:

.....

– Een Nederlander geeft Joden aan bij de Duitsers: .....

– Een Nederlander laat Joden onderduiken op zolder: .....

9 Vul de zinnen aan.

– De Februaristaking was .....

.....

.....

De aanleiding was .....

.....

.....

– De Spoorwegstaking was .....

.....

De aanleiding was .....

.....

.....

.....

10 De Hongerwinter had een aantal oorzaken. Leg elke oorzaak uit.

– De totale oorlog van de Duitse bezetter: .....

.....

.....

.....

.....

.....

– De Spoorwegstaking: .....

.....

.....

.....

11 Van de volgende gebeurtenissen moet je voor het examen het jaartal weten. Soms moet je ook de dag of de maand weten. Dat staat er dan bij.
Vul het jaartal in en waar nodig de dag of maand.

– De Duitse inval in Nederland (met dag en maand): .....

– De Februaristaking: .....

– De Spoorwegstaking: .....

– De Slag om Arnhem: .....

– De bevrijding van heel Nederland (met dag en maand): .....

12 Vul de juiste dag en maand in.

Nederlanders herdenken ieder jaar op ..... de doden en vieren op ..... de Dag van de Vrijheid.

13 **a** Noem vier groepen die Hitler op basis van zijn rassenleer uitsloot.

.....

.....

b Leg uit wat Hitler wilde bereiken door deze mensen uit te sluiten.

.....

14 **a** Leg uit hoe Joodse Duitsers werden gediscrimineerd in nazi-Duitsland tussen 1933 en 1935.

.....

.....

.....

b Leg uit dat de discriminatie van Joodse Duitsers in 1935 nog een stap verder ging. Vul hiervoor de zinnen aan.

In 1935 werden de .....

..... ingevoerd. Dat

betekende dat .....

.....

en dat .....

.....

c Maak de zinnen kloppend.
De Kristallnacht vond plaats tijdens *de Tweede Wereldoorlog* / *het interbellum*. De aanval was *wel* / *niet* alleen op Joden gericht. Er kwamen *wel* / *geen* Joodse mensen om het leven.

15 **a** Geef twee voorbeelden van discriminatie van Joodse Nederlanders tussen 1940 en 1942.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

b Leg uit wat er veranderde voor Joodse Nederlanders vanaf 1942.

.....

.....

.....

16 Vul de zinnen aan.

– Westerbork was een .....kamp.

Dat betekende dat .....

.....

.....

– Auschwitz was een .....kamp.

Dat betekende dat .....

.....

.....

17 **a** Op welke manier kwamen de meeste mensen in vernietigingskampen om het leven?

.....

b Leg uit dat mensen ook door andere oorzaken stierven in de kampen.

.....

.....

18 Geef een uitleg van de volgende begrippen.

– Deportatie: .....

.....

.....

– Razzia: .....

.....

– Holocaust: .....

.....

.....

19 Rond 1900 groeide in Indonesië het verzet tegen de Nederlandse overheersing. Noem hiervoor twee oorzaken.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

20 Tijdens de Japanse bezetting groeide het nationalisme in Indonesië. Noem hiervoor twee oorzaken.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

21 Van de volgende gebeurtenissen moet je voor het examen het jaartal weten. Soms moet je ook de dag of de maand weten. Dat staat er dan bij.
Vul het jaartal in en waar nodig de dag en maand.

– Begin Japanse bezetting: .....

– Einde Japanse bezetting (met dag en maand):

.....

– Soekarno roept de onafhankelijkheid uit (met dag en maand): .....

– Politionele acties: ..... en .....

– Soevereiniteitsoverdracht: .....

22 Gebruik bron 1.
Geef van de volgende gebeurtenissen en personen aan welk land erbij past. Schrijf alleen het nummer van het land op.

Atoombom		Anne Frank	
D-day		Churchill	
Pearl Harbor		Hitler	
Kristallnacht		Roosevelt	
Politionele acties		Soekarno	
Slag om Arnhem		Stalin	

Bron 1 De wereld in 1942.

§5.1 De Koude Oorlog

HERHALEN

A
B
C

1 **a** Vul de juiste jaartallen in.

De Koude Oorlog begon in ..... en

eindigde in .....

b Zet de volgende woorden in de juiste kolom in het schema. Zet daarbij woorden die elkaars tegenovergestelde zijn, in dezelfde rij. Kies uit: *BRD • communistisch • DDR • democratie • dictatuur • kapitalistisch • NAVO • Oostblok • Warschaupact • Westblok.*

Amerikaanse invloedssfeer	Russische invloedssfeer

c Vul het juiste begrip in.

De grens in Europa tussen het Westblok en het

Oostblok heet het .....

d De VS wilden voorkomen dat de SU haar invloedssfeer in Europa verder uitbreidde. Hoe heet de politiek die daarop was gericht?

.....

2 **a** Passen de volgende zinnen bij het Westblok of bij het Oostblok?

– Er is strenge censuur: .....

– Er is een planeconomie: .....

– Er zijn vrije verkiezingen: .....

– Fabrieken zijn privébezit: .....

b Maak de zinnen kloppend.

– De landen in het *Oostblok* / *Westblok* maakten gebruik van het Marshallplan. Een gevolg was dat de wederopbouw *langzaam* / *snel* verliep.

– Landen in het *Oostblok* / *Westblok* kregen geen hulp. Een gevolg was dat de wederopbouw *langzaam* / *snel* verliep.

3 De Koude Oorlog had grote gevolgen voor Duitsland.

a Beschrijf kort wat er in de volgende jaren in Duitsland gebeurde als gevolg van de Koude Oorlog.

A 1945: .....

.....

.....

B 1948-1949: .....

.....

.....

C 1949: .....

.....

D 1961: .....

.....

b Noem een oorzaak voor elke gebeurtenis bij vraag a.

A .....

.....

B .....

.....

.....

C .....

.....

.....

D .....

.....

4 Vul de juiste jaartallen in.

– Hongaarse Opstand: .....

– Praagse Lente: .....

5 **a** In 1945 begon een nieuwe wapenwedloop. Welk nieuw wapen hadden de VS toen?

.....

b Tijdens de Koude Oorlog spraken de SU en de VS bijna niet over ontwapening. Bedenk daarvoor een reden.

.....

.....

.....

.....

.....

c Op twee momenten gingen de VS en de SU toch praten over ontwapening. Leg telkens uit waarom.

– Na 1962, want .....

.....

.....

– Na 1985, want .....

.....

.....

d Welke leiders hadden de VS en de SU in 1962 en in 1985? Vul het schema in.

	1962	1985
VS		
SU		

6 Wat gebeurde er tijdens de Cubacrisis? Vul de zinnen aan.

Dit gebeurde als eerste: de SU .....

.....

Zo reageerden de VS: de VS .....

.....

En zo liep de Cubacrisis af: de Russen .....

..... en de Amerikanen

.....

7 Hoe wilde Gorbatsjov de problemen in de SU oplossen? Vul de zinnen aan.

– Perestrojka betekent dat .....

.....

.....

Dat moest een oplossing zijn voor .....

.....

– Glasnost betekent dat .....

.....

.....

Dat moest een oplossing zijn voor .....

.....

.....

8 **a** Welke twee eisen hadden demonstranten in de DDR in 1989?

.....

b Wat is de Duitse hereniging?

.....

.....

c Noem een politieke en een economische verandering in het Oostblok kort na 1989.

– Politieke verandering: .....

.....

.....

– Economische verandering: .....

.....

d Zet achter elke gebeurtenis het juiste jaartal.

– De Berlijnse Muur gaat open: .....

– Gebieden scheiden zich af van de SU:

.....-.....

– De SU wordt opgeheven: .....

9 Gebruik bron 1.

a Schrijf de volgende ontwikkelingen op de juiste plek **boven** de tijdbalk: *begin verzorgingsstaat* • *bezuinigen op verzorgingsstaat* • *consumptiemaatschappij ontstaat* • *economische crisis* • *wederopbouw*.

b Kleur in de balk direct **onder** de tijdbalk de perioden waarin de economie van Nederland groeide.

c Je moet twee Nederlandse politici kennen: Willem Drees en Pim Fortuyn. Schrijf in de **onderste** balk van de tijdbalk 'Drees' en 'Fortuyn' op de juiste plek.

10 Noem twee oorzaken van de snelle wederopbouw in Nederland.

.....

.....

11 Minister-president Willem Drees kreeg de bijnaam 'vadertje Drees' vanwege de invoering van de verzorgingsstaat. Leg dat uit.

.....

.....

.....

12 De volgende zinnen gaan over de jaren 1960. Vul telkens het juiste begrip in.

– Een protestant en een katholiek trouwen:

.....

– Jongeren gaan niet meer naar de kerk:

.....

– Jongeren luisteren naar popmuziek:

.....

– Feministen eisen gratis kinderopvang:

.....

– Scholieren richten een leerlingenraad op:

.....

13 Een oorzaak voor de economische crisis in de jaren 1980 waren de hoge lonen.

a Leg dat uit door de zinnen kloppend te maken en aan te vullen.

Door de hoge lonen gingen de prijzen van

producten *omhoog* / *omlaag*. Daardoor konden

Nederlandse bedrijven .....

.....

.....

b Wat spraken de regering, vakbonden en werknemers af om de economische crisis op te lossen?

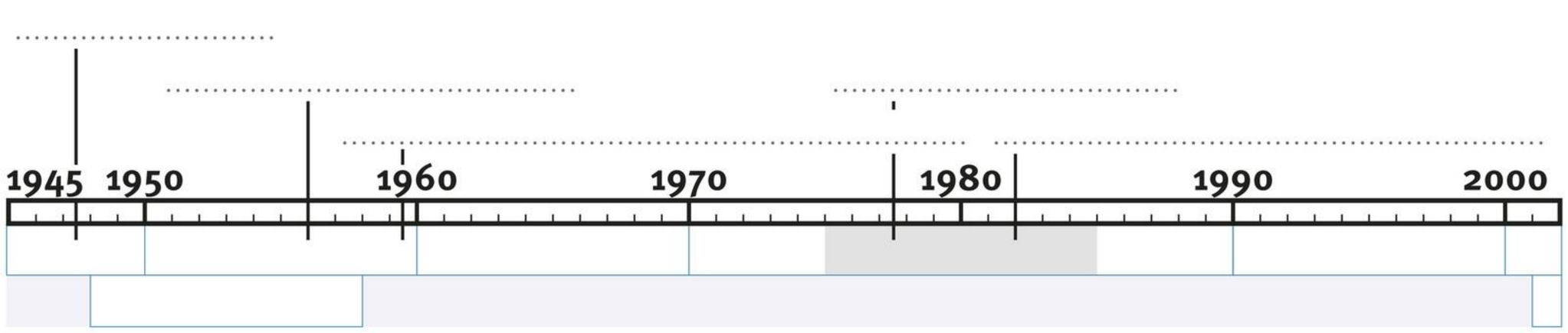
– De lonen .....

– De uitkeringen .....

c Hoe heet deze samenwerking tussen regering, vakbonden en werknemers?

.....

14 Maak de zin over populisme kloppend.
Een populist zet zich af tegen *de elite* / *het volk* en komt op voor *de elite* / *het volk*.

Bron 1 Tijdbalk van Nederland 1945-2002.

15 Vul de zinnen aan.

– De Volkenbond werd opgericht in ……,

na de …… Wereldoorlog.

– De VN werden opgericht in ……,

na de …… Wereldoorlog.

16 **a** Welke taak heeft de Veiligheidsraad?

……

……

b Maak de zin kloppend.
In de Veiligheidsraad zitten *tien* / *vijftien* / *twintig* landen: *vijf* / *tien* permanente leden *met* / *zonder* vetorecht en *vijf* / *tien* niet-permanente leden *met* / *zonder* vetorecht.

c Welke landen hebben het vetorecht? Schrijf ze allemaal op.

……

……

17 Vanaf 1945 gingen Europese landen samenwerken. Noem hiervoor drie redenen.

……

……

……

……

……

……

18 **a** Europese landen gingen op economisch gebied steeds nauwer samenwerken. Zet het juiste begrip achter elke omschrijving. Kies uit: *EEG* • *EGKS* • *EU*.

– Toezicht op kolen en staal: ……

– Gemeenschappelijke markt: ……

– Invoering euro: ……

– Vrij verkeer van personen: ……

b Ook op politiek gebied breidde de Europese samenwerking zich uit. Geef daarvan twee voorbeelden.

……

……

……

……

……

……

19 **a** Hoe komt in de Europese Unie een nieuwe wet tot stand? Vul de juiste begrippen in.

…… komt

met een wetsvoorstel.

Daarover beslist dan eerst ……

…….

Vervolgens moet ook ……

…… het wetsvoorstel nog

goedkeuren.

b Wat wordt bedoeld met het ‘democratisch tekort’ van de EU?

……

……

……

20 Vul de juiste jaartallen in.

– Oprichting van de EU: ……

– Invoering van de euro: ……

21 Hieronder staan drie gebeurtenissen uit de geschiedenis van Egypte. Welk begrip past bij elke gebeurtenis?

1 In 2005 gingen twee bommen af in een Egyptische badplaats, een protest tegen dictator Mubarak.

2 De partij Moslimbroederschap, die in 2012 wint bij verkiezingen, wil een samenleving waarin alle burgers zich aan strenge islamitische regels houden.

3 De internationale handel via het Suezkanaal groeit nog steeds.

1 .....

2 .....

3 .....

22 Vergelijk het Oostblok vóór 1989 met Oost-Europa rond 2005. Vul het schema verder in.

Oostblok in 1985	Oost-Europa in 2005
planeconomie	
	democratie
geen samenwerking met West-Europa	
lid van Warschaupact	

23 **a** In Nederland wonen verschillende groepen migranten. Om welke reden kwamen zij naar Nederland?

– Surinamers: .....

.....

.....

– Gastarbeiders: .....

.....

.....

– Vluchtelingen: .....

.....

.....

– Burgers uit EU-landen: .....

.....

.....

b In de jaren 1990 vluchtten mensen uit het voormalige Joegoslavië naar Nederland. Er was een burgeroorlog ontstaan tussen verschillende volken om een eigen staat. Wat was een oorzaak voor die oorlog?

○ A Communisme.
○ B Fascisme.
○ C Kapitalisme.
○ D Nationalisme.

c Hoe heet een samenleving waarin mensen met verschillende culturen samenleven?

.....

.....

24 Terroristen pleegden in de Verenigde Staten aanslagen met vliegtuigen. Daarbij kwamen bijna 3.000 mensen om.
Op welke datum vond deze gebeurtenis plaats?

.....

25 Gebruik bron 2.
Schrijf achter elke omschrijving twee juiste cijfers.

Landen die	
eerder onderdeel van de SU waren.	
eerder satellietstaten van de SU waren.	
in 1951 deelnamen aan de EGKS.	
in 2010 bij de NAVO hoorden.	

Bron 2 Kaart van Europa in 2010.

Online vind je drie keuzeopdrachten. Met behulp van deze activerende opdrachten kun je de stof voor het examen nog eens herhalen. Bij alle opdrachten werk je samen.

Fotografisch geheugen

Voor het examen moet je de staatsinrichting van Nederland kennen. Het helpt om daarvan een ‘plaatje’ in je hoofd te hebben. Jouw docent heeft zo’n schematische tekening. Daar mag elk teamlid kort naar kijken. Welk team kan, zonder te overleggen, de tekening het beste namaken?

- 40 minuten
- overzicht / spel
- 3-4 personen

Tijdbalk van de 20e eeuw

Voor het examen moet je veel gebeurtenissen, jaartallen en personen kennen. Bij deze opdracht maak je een tijdbalk van de 20e eeuw. Daarbij ga je aan de slag met belangrijke gebeurtenissen en met verplichte personen en jaartallen. Op die manier maak je je eigen overzicht van de leerstof.

- 120 minuten
- overzicht / creatief
- 2 personen

’Wie ben ik’ en andere spelletjes

Ken je de begrippen en de verplichte jaartallen en personen al? Je kunt ze oefenen met behulp van verschillende spelletjes. Wie kan het beste de begrippen uitleggen aan klasgenoten, bijvoorbeeld zonder de verboden woorden te gebruiken of door een begrip uit te beelden? Durf jij de strijd aan te gaan?

- 15 tot 60 minuten
- spel
- 2-4 personen

Ga naar de *Keuzeopdrachten*.

B Oefenen voor het examen

Hoe werk je met deel B?

Leerboek

In het Leerboek staat in vijf hoofdstukken de leerstof voor het Centraal Examen geschiedenis.

Oefenboek

In deel B van dit Oefenboek kun je per hoofdstuk extra oefenen met de leerstof en de examenvaardigheden.

1 Oefenen met examenvaardigheden
Vind je de opdrachten over de examenvaardigheden in het Leerboek lastig? In dit onderdeel leer je stap voor stap hoe je deze vaardigheidsopdrachten moet aanpakken. Bij elk hoofdstuk oefen je met een aantal vaardigheden. In de vijf hoofdstukken samen komt elke vaardigheid twee tot drie keer aan bod.

Hoofdstuk	Ordenen	Continuïteit en verandering	Onderzoek doen	Meningen	Kaarten	Oorzaak en gevolg	Propaganda	Begrippen in samenhang	Spotprenten	Tabel
1		x	x			x		x	x	x
2	x		x	x	x		x			
3	x		x			x	x		x	
4		x		x	x	x	x			
5	x				x			x	x	x

2 Examenopdrachten
Ken je de stof van een hoofdstuk? In dit onderdeel test je je kennis en vaardigheden met examenopdrachten. Dat zijn vragen op examenniveau die je zonder hulp en tussenstappen beantwoordt.

1 Staatsinrichting van Nederland 1848-nu

A

B

C

Wat vind je in dit hoofdstuk?

1 Oefenen met examenvaardigheden 34

Vind je de opdrachten over de examenvaardigheden in het Leerboek lastig? Hier leer je stap voor stap hoe je een aantal van deze vaardigheidsopdrachten moet aanpakken. Elke opdracht begint met een examenvraag. Daaronder staat een aantal stappen die je helpen bij het beantwoorden van de vraag. Bij de laatste stap beantwoord je de examenvraag. In elk hoofdstuk oefen je met verschillende examenvaardigheden.

In hoofdstuk 1 oefen je extra met:

Examenvaardigheid	Hoort bij Leerboek
Oorzaak en gevolg	§1 Koning en parlement
Tabel	§2 Politieke stromingen
Onderzoek doen	
Continuïteit en verandering	§3 Sociale wetten en kiesrecht
Spotprenten	
Begrippen in samenhang	§4 Nederland als parlementaire democratie

2 Examenopdrachten 40

Ken je de stof? In deze paragraaf test je je kennis en vaardigheden met examenopdrachten. Dat zijn vragen op examenniveau die je zonder hulp en tussenstappen beantwoordt.
Maak de examenopdrachten nadat je hebt geleerd. Zo weet je of je de stof voldoende beheerst en waarmee je nog extra moet oefenen.

1 Oefenen met examenvaardigheden

VAARDIGHEDEN

Oorzaak en gevolg

Examenvraag 1

Gebruik bron 1.
Een gebeurtenis zoals in de bron beschreven, kwam in 1848 veel voor in Europa.
➔ Leg uit welk **politiek** gevolg deze gebeurtenissen hadden voor Nederland.

Bron 1 Een jonge vrouw bezoekt in 1848 een feest bij een Nederlandse bestuurder (baron Van Doorn):

Wij werden gewaarschuwd voor grote groepen demonstranten die elke avond op straat liepen. Op een avond waren we op een feest bij baron Van Doorn, de voorzitter van het parlement en een tegenstander van de menigte. We probeerden vrolijk en op ons gemak te lijken, maar we waren gespannen. We luisterden goed om te horen of er een steen door het raam werd gegooid, wat een teken zou zijn dat het huis werd aangevallen. Gelukkig namen de demonstranten een andere route.

1 STAP 1 Examenvraag lezen
Lees examenvraag 1. Waar gaat de vraag over?

De examenvraag gaat over het jaar .....

Ik weet over dat jaar dat: .....

.....

.....

STAP 2 Politiek of economisch
Op het examen moet je verschillende soorten gevolgen kennen. Wat is het verschil?
De manier waarop een land wordt bestuurd, is *economisch* / *politiek*.
De manier waarop mensen geld verdienen, is *economisch* / *politiek*.
In deze examenvraag wordt gevraagd naar een *economisch* / *politiek* gevolg.

STAP 3 De bron bekijken
Bestudeer de bron. Wat zie of lees je?

In de bron lees ik over .....

tegen .....

Dat past bij 1848, omdat mensen toen

.....

STAP 4 Examenvraag beantwoorden
Gebruik de informatie bij stap 1, 2 en 3 om de examenvraag te beantwoorden.

.....

.....

.....

Examenvraag 2

Door de grondwet van 1815 veranderde Nederland in een constitutionele monarchie.
➔ Was het ontstaan van een constitutionele monarchie een **bedoeld** of een **onbedoeld** gevolg van de invoering van de grondwet van 1815? Leg je antwoord uit.

2 STAP 1 Examenvraag lezen
Lees examenvraag 2. Waar gaat de vraag over?

De examenvraag gaat over het jaar .....

Ik weet over dat jaar dat .....

.....

.....

.....

STAP 2 Bedoeld of onbedoeld
Op het examen moet je verschillende soorten gevolgen kennen. Wat is het verschil?
Een gevolg dat mensen niet hadden verwacht of niet wilden, is *bedoeld* / *onbedoeld*.
Een gevolg waarvan mensen wilden dat het gebeurde, is *bedoeld* / *onbedoeld*.

STAP 3 Examenvraag beantwoorden
Gebruik de informatie bij stap 1 en 2 om de examenvraag te beantwoorden.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tabel

Examenvraag 3

Een onderzoek in 1886-1887 naar arbeidsomstandigheden maakte duidelijk dat er een groot maatschappelijk probleem bestond. Eén politieke groep vond dat de overheid zich in het algemeen zo weinig mogelijk met de samenleving moest bemoeien. Maar na de uitslag van dit onderzoek vonden veel aanhangers van deze groep dat de overheid toch wél moest ingrijpen.

➔ Welk maatschappelijk probleem moest worden opgelost? En om welke politieke groep gaat het hier?

	Probleem	Groep
A	Kiesrecht	Liberalen
B	Kiesrecht	Socialisten
C	Sociale kwestie	Liberalen
D	Sociale kwestie	Socialisten

3 STAP 1 Examenvraag lezen

Lees examenvraag 3. Waar gaat de vraag over?

De vraag gaat over de gevolgen van de *industriële revolutie* / *verzuiling*. De problemen die hierdoor ontstonden, hebben te maken met *de sociale kwestie* / *het kiesrecht*.

De vraag gaat over een groep die vond dat de overheid *wel* / *niet* moest ingrijpen. Dat past bij de opvattingen van de *liberalen* / *socialisten*.

STAP 2 De tabelvraag

In een tabelvraag beantwoord je twee meerkeuzevragen tegelijk. Onderstreep de twee vragen in de examenvraag. Trek daarna bij elke vraag een lijn naar de kolom in de tabel waarin de antwoordmogelijkheden staan. Onderstreep vervolgens in de linker- en rechterkolom de juiste antwoorden op de vraag.

STAP 3 Examenvraag beantwoorden

Gebruik de informatie bij stap 1 en 2. Het juiste antwoord vind je in de rij waarin je twee antwoorden hebt onderstreept. Noteer de letter die vóór deze rij staat.

.....

Onderzoek doen

Examenvraag 4

Stel, je doet onderzoek en hebt als onderzoeksvraag: hoe ongezond was het om in de 19e eeuw in de buurt van een fabriek te wonen?

➔ Welk soort onderzoeksvraag is dit?

A Beschrijvend.
B Verklarend.
C Waarderend.

4 STAP 1 Examenvraag lezen en soorten onderzoeksvragen

Lees examenvraag 4. Op het examen moet je verschillende soorten onderzoeksvragen kennen. Wat is het verschil?

Met een *beschrijvende* / *verklarende* / *waarderende* vraag onderzoek je de oorzaak van een gebeurtenis.

Met een *beschrijvende* / *verklarende* / *waarderende* vraag onderzoek je wat er is gebeurd of hoe mensen in het verleden leefden.

Met een *beschrijvende* / *verklarende* / *waarderende* vraag geef je een oordeel over het verleden.

STAP 2 Examenvraag beantwoorden

Gebruik de informatie bij stap 1 om de examenvraag te beantwoorden.

.....

Examenvraag 5

Gebruik bron 2 op de volgende bladzijde.

Stel, je onderzoekt hoe ongezond het was om in de 19e eeuw in de buurt van een fabriek te wonen en je vindt bron 2.

➔ Geef een argument waaruit blijkt dat de bron **bruikbaar** is voor je onderzoek.

➔ Geef ook een argument waaruit blijkt dat de bron **minder betrouwbaar** is voor je onderzoek.

Doe het zo:

De bron is bruikbaar, want ... (geef een argument).

De bron is minder betrouwbaar, want ... (geef een argument).

5 STAP 1 Examenvraag lezen

Lees examenvraag 5. Waar gaat de vraag over?

De vraag gaat over woonomstandigheden rondom de fabriek. Dat past bij het begrip

.....

.....

Bron 2 Een reclame uit 1893 van een boterfabriek in Oss. Dit was de eerste fabriek ter wereld waar margarine met behulp van een stoommachine werd gemaakt.

STAP 2 Bruikbaarheid

De examenvraag gaat over bruikbaarheid. Een bron is bruikbaar als hij gaat over het onderwerp dat je onderzoekt.

In deze examenvraag onderzoek ik .....

.....

.....

Deze bron gaat *wel* / *niet* over de 19e eeuw.
Deze bron toont *wel* / *niet* de omgeving van een fabriek.

STAP 3 Betrouwbaarheid

De examenvraag gaat ook over betrouwbaarheid. Er is een aantal zaken waar je op kunt letten om te beoordelen of een bron betrouwbaar is.

Als de bron is gemaakt door een ooggetuige, is de bron *meer* / *minder* betrouwbaar. Deze bron is gemaakt *terwijl de fabriek nog bestond* / *lang nadat de fabriek was verdwenen*. Dat maakt de bron dus *meer* / *minder* betrouwbaar voor dit onderzoek.

Als de bron is gemaakt door iemand die een reden had om te liegen of te overdrijven, is de bron *meer* / *minder* betrouwbaar. De maker van deze bron wil *informatie geven* / *reclame maken*. Dat maakt de bron in dit geval *meer* / *minder* betrouwbaar voor dit onderzoek.

STAP 4 Examenvraag beantwoorden

Gebruik de informatie bij stap 1, 2 en 3 om de examenvraag te beantwoorden.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Bron 3 Een affiche uit ongeveer 1920, van een liberale partij (de Vrijheidsbond).
Toelichting: de vrouw met zwarte kleren, die links staat, stelt een katholiek voor. De vrouw met rode kleren, die rechts staat, is een socialist. Bovenaan staat: 'Vrijzinnige vrouwen waakt tegen [pas op voor] rode of zwarte overheersing'.

Continuïteit en verandering

Examenvraag 6

Gebruik bron 3.
Dit affiche uit ongeveer 1920 laat zien dat er na 1900 iets is veranderd in Nederland op politiek gebied.
➔ Welke verandering wordt bedoeld?
A De politieke partijen zijn verzuild geraakt.
B Er komen sociale wetten voor kinderen, zoals leerplicht.
C Steeds minder mensen in Nederland zijn katholiek.
D Vrouwen hebben kiesrecht gekregen.

6 **STAP 1 Examenvraag lezen**
Lees examenvraag 6. Waar gaat de vraag over?

De vraag gaat over wat veranderde in Nederland tussen het jaar ..... en het jaar .....

STAP 2 Continuïteit en verandering
Voor de examenvraag moet je bedenken welke dingen in een periode hetzelfde blijven (continuïteit) en welke veranderen.
Sommige antwoordopties zijn fout, omdat zij geen juist voorbeeld zijn van een verandering tussen 1900 en 1920. Maak de zinnen hierover kloppend.
Het klopt *wel* / *niet* dat partijen tussen 1900 en 1920 verzuild raakten.
Het klopt *wel* / *niet* dat er tussen 1900 en 1920 sociale wetten kwamen, waaronder leerplicht.
Het klopt *wel* / *niet* dat steeds minder mensen tussen 1900 en 1920 katholiek werden.
Het klopt *wel* / *niet* dat vrouwen tussen 1900 en 1920 stemrecht kregen.

STAP 3 Verschillende gebieden
Op het examen kun je gevraagd worden naar veranderingen op politiek, economisch, cultureel of sociaal gebied. Wat wordt dan bedoeld?
Alles wat te maken heeft met het bestuur van een land: *cultureel* / *economisch* / *politiek* / *sociaal*
De ideeën en gewoonten van mensen, hun geloof, kunst en wetenschap: *cultureel* / *economisch* / *politiek* / *sociaal*
De manier waarop mensen in hun levensonderhoud voorzien: *cultureel* / *economisch* / *politiek* / *sociaal*
De verschillen tussen groepen mensen in rijkdom, macht en aanzien: *cultureel* / *economisch* / *politiek* / *sociaal*
Deze examenvraag vraagt naar verandering en continuïteit op *cultureel* / *economisch* / *politiek* / *sociaal* gebied. Deze drie antwoordopties passen bij dit gebied: *A* / *B* / *C* / *D*.

STAP 4 De bron bekijken
Bestudeer de bron. Wat zie of lees je?
Welk begrip past **niet** bij de bron?
○ A Katholieken.
○ B Sociale wetten.
○ C Verzuiling.
○ D Vrouwenkiesrecht.

STAP 5 Examenvraag beantwoorden
Gebruik de informatie uit alle stappen om de examenvraag te beantwoorden.

.....

Spotprenten

Examenvraag 7

Gebruik bron 4 op de volgende bladzijde.
In de tekening is een mening te herkennen over kiesrecht.
➔ Welke mening is dat?
A De VvVK heeft allerlei wetten bedacht die veel nadelen hebben voor vrouwen.
B De VvVK is goed aan het werk om te zorgen dat artikel 80 van de grondwet wordt ingevoerd.
C Het caoutchouc-artikel geeft vrouwen minder vrijheid en moet worden afgeschaft.
D Het caoutchouc-artikel helpt vrouwen in de strijd voor vrouwenkiesrecht.

7 **STAP 1 Bronbijschrift lezen**
Lees examenvraag 7 en het bijschrift van de bron. Wanneer en door wie is de prent gemaakt?

De prent is gemaakt in de periode

.....-.....

De prent is waarschijnlijk gemaakt door

.....

STAP 2 Prent bekijken
Wat zie je? Lees ook de toelichting onder de prent. Wat doen de mensen of figuren? Welke kleren dragen ze? Welke spullen hebben ze bij zich? Staat er tekst in de prent?

Ik zie .....

.....

Bovenaan de prent staat: .....

.....

In de andere teksten zie ik .....

.....

Bron 4 Een affiche met een politieke tekening uit de periode 1894-1919.
Toelichting: de vrouw draagt een juk: een houten balk die op de schouders wordt gedragen om iets te tillen. Op het juk staat: grondwet artikel 80. Grondwet artikel 80 is het caoutchouc-artikel.

STAP 3 Inhoud herkennen

Waar gaat de prent over? Aan welke gebeurtenis of ontwikkeling kun je deze koppelen? Wat weet je daarover?

De spotprent past bij het begrip .....

.....

.....

Dat betekende dat .....

.....

.....

.....

STAP 4 Prent begrijpen

Wat wordt bespot? Wat wordt negatief, wat positief getoond? Zie je een overdrijving of een tegenstelling? Welke persoon of groep wordt belachelijk gemaakt?

Het juk staat symbool voor .....

...... De maker wil daarmee zeggen dat

.....

.....

De maker is dus negatief over .....

.....

.....

STAP 5 Examenvraag beantwoorden

Gebruik de informatie bij stap 1 t/m 4 om de examenvraag te beantwoorden.

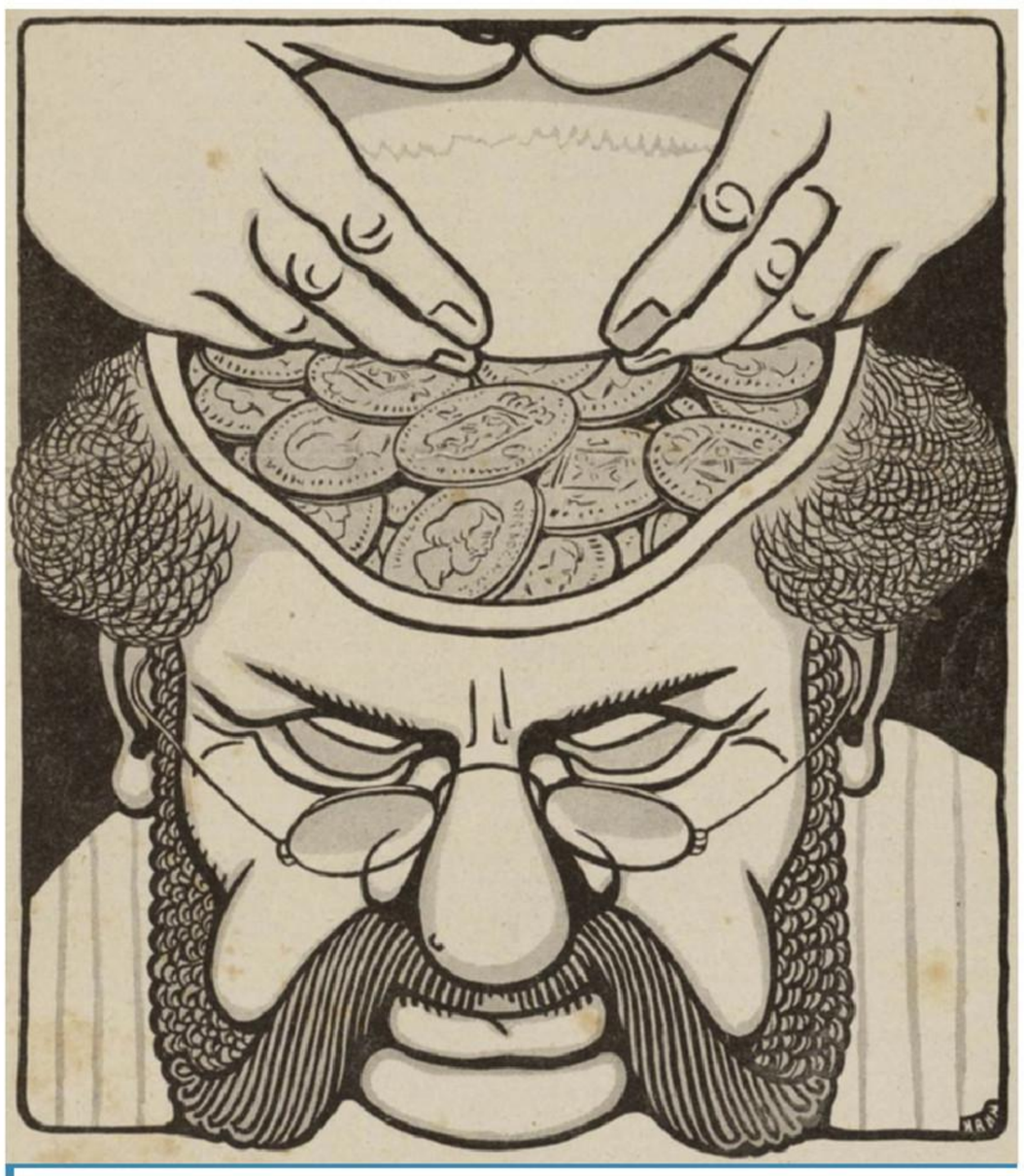
.....

Examenvraag 8

Gebruik bron 5.
In de spotprent is een mening te herkennen over kiesrecht.

➔ Welke mening is dat?

A Arme mensen willen algemeen kiesrecht, want zo kunnen ze meer geld verdienen.
B Rijke mensen willen algemeen kiesrecht, want zo kunnen ze meer geld verdienen.
C Tegenstanders van het algemeen kiesrecht denken alleen aan geld, in plaats van aan mensen.
D Tegenstanders van het algemeen kiesrecht zijn slimmer dan voorstanders, want ze zijn rijker.

Bron 5 Nederlandse spotprent van Albert Hahn uit 1908, met als onderschrift: 'Hoe het eruitziet in het hoofd van een tegenstander van het algemeen kiesrecht'.

8 **STAP 1 Bronbijschrift lezen**

De prent is gemaakt in het jaar .....

De prent is gemaakt door .....

STAP 2 Prent bekijken

In de prent zie ik .....

.....

De titel van de spotprent is: .....

.....

.....

STAP 3 Inhoud herkennen

De prent past bij het begrip .....

...... Toen de prent gemaakt werd,

hadden arbeiders *al wel* / *nog geen* kiesrecht.

STAP 4 Prent begrijpen

De man wordt afgebeeld als iemand die vooral denkt aan *geld* / *kiesrecht*.
De man wordt dus *negatief* / *positief* afgebeeld.
De maker van de prent is waarschijnlijk een *tegenstander* / *voorstander* van algemeen kiesrecht.

STAP 5 Examenvraag beantwoorden

.....

Begrippen in samenhang

Examenvraag 9

In 2015 bleek uit onderzoek van de Universiteit Leiden dat:

1. een verdachte met Nederlandse ouders bij diefstal een kans van 7% op gevangenisstraf heeft;
2. een verdachte met Turkse of Antilliaanse ouders bij diefstal een kans van 11% op gevangenisstraf heeft.

➔ Leg uit dat deze situatie in strijd is met de Nederlandse grondrechten. Gebruik daarbij de begrippen **artikel 1 van de grondwet** en **rechtsstaat** in een juiste samenhang.
Doe het zo:
De situatie is in strijd met de Nederlandse grondrechten, omdat ... (leg uit).

9 **STAP 1 Examenvraag lezen**

Lees examenvraag 9. Geef de betekenis van de begrippen die in de vraag belangrijk zijn.

Grondrechten: .....

.....

Artikel 1: .....

.....

Rechtsstaat: .....

.....

.....

STAP 2 De samenhang

'Samenhang' is een ander woord voor 'verband'.
Om welk verband gaat het bij deze vraag?
Bij deze vraag moet je uitleggen dat de situatie (die uit het onderzoek bleek) *wel* / *niet* past bij artikel 1 van de grondwet en bij de rechtsstaat.

STAP 3 Examenvraag beantwoorden

Gebruik de informatie bij stap 1 en 2 om de examenvraag te beantwoorden.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2 Examenopdrachten

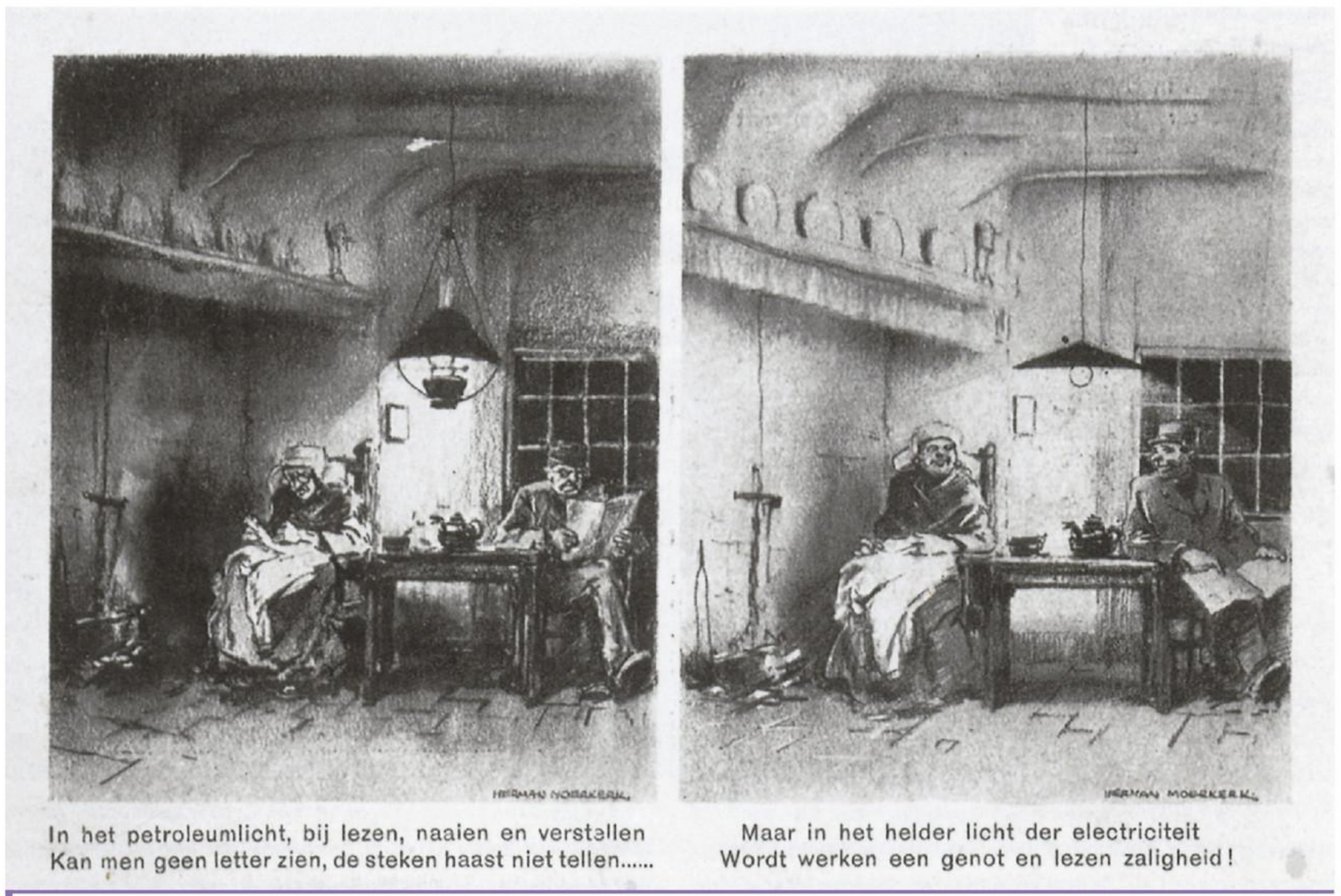
EXAMENTRAINER

Bron 1 Een Nederlandse tekening van rond 1900.
Toelichting: een ridder en zijn schildknaap vechten samen. Op het schild van de schildknaap staat: 'School met den Bijbel'.

Bron 3 Een politieke tekening met als titel 'Vrouwenkiesrecht en de arbeiders' (1914).
Toelichting: de arbeider zegt tegen de feminist: 'Wat heeft mijn vrouw aan kiesrecht als haar situatie niet verbetert?'

Bron 2 Een elektriciteitsmaatschappij liet aan het begin van de 20e eeuw deze prentbriefkaart maken.

Deze trainer bestaat uit 12 vragen. Hiervoor kun je maximaal 20 punten behalen. Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten een goed antwoord maximaal oplevert. Schrijf je antwoorden op een apart antwoordblad. Schrijf bij meerkeuzevragen alleen de goede letter op.

1p **1** Hieronder staan vijf wijzigingen die in de Nederlandse grondwet zijn ingevoerd.

1 De koning mag de leden van de Eerste Kamer kiezen.
2 De koning wordt onschendbaar.
3 De Tweede Kamer wordt indirect gekozen.
4 De vrijheid van onderwijs wordt ingevoerd.
5 Het parlement wordt gecontroleerd door de regering.

➔ Welke **twee** wijzigingen werden in de grondwet van 1848 opgenomen? Schrijf alleen de nummers op.

3p **2** Rond 1850 werden leden van de Tweede Kamer direct gekozen. Dat is nu nog steeds zo.
➔ Leg uit dat verkiezingen voor de Tweede Kamer rond 1850 toch heel anders verliepen dan nu. Gebruik daarbij de begrippen **districtenstelsel** en **censuskiesrecht** in een juiste samenhang.
Doe het zo:
Rond 1850 … (geef een uitleg in enkele zinnen; gebruik beide begrippen in een juiste onderlinge samenhang en betekenis). Maar nu … (geef het verschil aan).

Gebruik bron 1.

1p **3** ➔ Bij welke stroming passen de ridder en de schildknaap? En over welk politiek probleem gaat de bron?

	Stroming	Probleem
A	Confessionalisme	Schoolstrijd
B	Confessionalisme	Sociale kwestie
C	Liberalisme	Schoolstrijd
D	Liberalisme	Sociale kwestie
E	Socialisme	Schoolstrijd
F	Socialisme	Sociale kwestie

Gebruik bron 2.

2p **4** Stel, je doet onderzoek naar de voordelen en nadelen van de industriële revolutie voor Nederland.
➔ Leg uit of de maker van deze bron **positief** of **negatief** is over de gevolgen van de industriële revolutie.
➔ Geef ook een argument waarom deze bron **minder betrouwbaar** is voor je onderzoek.
Doe het zo:
De maker is … (kies uit: positief / negatief) over de industriële revolutie, want … (geef een argument met behulp van de bron).
De bron is minder betrouwbaar, want … (geef een argument).

Gebruik bron 3.

1p **5** In deze spotprent is een mening te herkennen over emancipatie.
➔ Welke mening is dat?

◯ A De emancipatie van de arbeider maakt algemeen kiesrecht voor vrouwen onmogelijk.
◯ B De emancipatie van de arbeider zal vanzelf zorgen voor de emancipatie van de vrouw.
◯ C De emancipatie van de vrouw is belangrijker dan de emancipatie van de arbeiders.
◯ D De emancipatie van de vrouw zal vooral de positie van rijke vrouwen verbeteren.

Bron 4 Drie uitspraken van verschillende personen:

Uitspraak 1
In iedere tijd is de katholieke kerk het enige en enige vaste en blijvende. Zij staat en zij leeft terwijl andere dingen omvallen en vergaan. Zij is de bron en de basis van het recht.

Uitspraak 2
De kranten schreven 'dat ik de ideeën van de vrouwen in Nederland niet kende'. 'De Nederlandse vrouw', schreven de heren, 'is tevreden met haar taak. Zij wil zich niet bemoeien met de politiek.'

Uitspraak 3
Het ideaal van de arbeider is dat wij over de hele wereld vrienden hebben. Er is steun voor onze organisatie en voor enthousiaste arbeiders die ons saaie landje nieuw leven inblazen.

Bron 5 Hieronder staan vier fragmenten uit Nederlandse kranten uit de periode 1848 tot 1919:

Fragment 1
De Duitse graaf Bismarck heeft verklaard [...] dat Duitsland nog steeds een goede relatie heeft met alle andere staten. Ook met [...] de Nederlanden, ondanks alle problemen rondom de kwestie van Luxemburg.

Fragment 2
Mensen hebben de minister van Binnenlandse Zaken vriendelijk verzocht, om de kinderen van het arbeidsvolk niet in de fabrieken te laten vermoorden. [...] De minister antwoordde: 'De zaak is in onderzoek. Van Houten heeft een wetsvoorstel gemaakt, zoals u weet. Dit zal binnenkort wel behandeld worden.'

Fragment 3
Alle wijken van Parijs zijn als door toverslag verlicht. [...] Stromen mensen lopen door de straten met fakkels. Mensen zingen liederen en blijven roepen: *Leve de hervorming!* [...] Deze volksbeweging kan overslaan in een echte opstand!

Fragment 4
De plaats van de vrouw in de samenleving is anders dan een halve eeuw geleden. Overal treedt zij meer naar buiten op en neemt een werkzaam aandeel in de maatschappij. We kunnen dat betreuren, maar niet ontkennen. [...] Er is nu een voorstel ingediend tot invoering van vrouwenkiesrecht.

Bron 6 Studenten voeren actie in Wageningen. Ze willen dat de overheid financiële steun aan studenten geeft, zodat ze minder studieschuld krijgen en jongeren makkelijker kunnen studeren. (Foto uit 2021.)

1p **6** Het oprichten van een protestantse universiteit, een protestantse krant en een protestantse politieke partij passen bij een maatschappelijk verschijnsel.

➔ Welk maatschappelijk verschijnsel wordt hier bedoeld?

◯ A Feminisme.
◯ B Industrialisatie.
◯ C Pacificatie.
◯ D Verzuiling.

Gebruik bron 4.

2p **7** In bron 4 staan drie uitspraken. Hieronder staan drie personen:

1 Jacobs
2 Schaepman
3 Troelstra

➔ Geef aan bij welke persoon welke uitspraak past.

Doe het zo:

Uitspraak 1 past bij persoon … (vul nummer in).
(enzovoort tot en met uitspraak 3)

2p **8** In 1916 zaten er zeven verschillende partijen in de Tweede Kamer. In 1918 waren dat er twaalf. Dit was een gevolg van de grondwetsherziening van 1917.

➔ Leg uit welke verandering in de grondwet zorgde voor deze verandering in het aantal partijen.

Gebruik bron 5.

2p **9** ➔ Zet de krantenartikelen in de juiste volgorde, van vroeger naar later.

Doe het zo:

Eerst …, dan …, vervolgens … en ten slotte … (vul nummers in).

1p **10** Van 1945 tot 1958 werd Nederland geregeerd door partijen die samen de 'rooms-rode coalitie' werden genoemd. Rood was de kleur van het socialisme en katholieken werden ook wel 'rooms' genoemd.

➔ Wat weet je dus over de periode 1945-1958?

◯ A De socialistische partijen zaten in de oppositie.
◯ B Een deel van de protestantse partijen zat in de coalitie.
◯ C Er zaten confessionele partijen in de coalitie.
◯ D Er zaten geen liberale partijen in de Tweede Kamer.

Gebruik bron 6.

2p **11** De gebeurtenis in deze bron past zowel bij een **klassiek** grondrecht als bij een **sociaal** grondrecht dat Nederlanders hebben.

➔ Leg dit uit voor beide grondrechten.

Doe het zo:

De bron past bij … (noem een klassiek grondrecht), want … (noem een reden).
De bron past bij … (noem een sociaal grondrecht), want … (noem een reden).

2p **12** In Nederland zijn de machten gescheiden.

➔ Leg uit dat hierdoor de Nederlandse rechtsstaat beschermd wordt.

Doe dit door:

– eerst uit te leggen wat een rechtsstaat is
– en vervolgens uit te leggen hoe de scheiding van machten zorgt dat deze rechtsstaat wordt beschermd.

2 De Eerste Wereldoorlog 1914-1918

A
B
C

Wat vind je in dit hoofdstuk?

1 Oefenen met examenvaardigheden 46

Vind je de opdrachten over de examenvaardigheden in het Leerboek lastig? Hier leer je stap voor stap hoe je een aantal van deze vaardigheidsopdrachten moet aanpakken. Elke opdracht begint met een examenvraag. Daaronder staat een aantal stappen die je helpen bij het beantwoorden van de vraag. Bij de laatste stap beantwoord je de examenvraag. In elk hoofdstuk oefen je met verschillende examenvaardigheden.

In hoofdstuk 2 oefen je extra met:

Examenvaardigheid	Hoort bij Leerboek
Kaarten	§1 Oorzaken van de oorlog
Onderzoek doen	§2 Het verloop van de oorlog
Propaganda	
Meningen	§3 Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog
Ordenen	§4 Het einde van de oorlog

2 Examenopdrachten 52

Ken je de stof? In deze paragraaf test je je kennis en vaardigheden met examenopdrachten. Dat zijn vragen op examenniveau die je zonder hulp en tussenstappen beantwoordt.
Maak de examenopdrachten nadat je hebt geleerd. Zo weet je of je de stof voldoende beheerst en waarmee je nog extra moet oefenen.

1 Oefenen met examenvaardigheden

VAARDIGHEDEN

Kaarten

Examenvraag 1

Gebruik bron 1.

➔ Op welke kaart zijn de landen van het bondgenootschap van de centralen donker gekleurd?

A Op kaart 1.
B Op kaart 2.
C Op kaart 3.
D Op kaart 4.

1 **STAP 1 Examenvraag lezen**

Lees examenvraag 1. Waar gaat de vraag over?

De vraag gaat over de centralen. Dat was .....

.....

.....

.....

STAP 2 Kaarten lezen

Op het examen moet je kaarten kunnen lezen. Lees het bronbijschrift en bekijk de kaarten en de legenda. Wat zie je?

Ik zie vier kaarten van *de wereld* / *Europa* / *Nederland*. Ik kan *wel* / *geen* verschillende landen onderscheiden. Er is *wel een* / *geen* legenda.

STAP 3 Inhoud herkennen

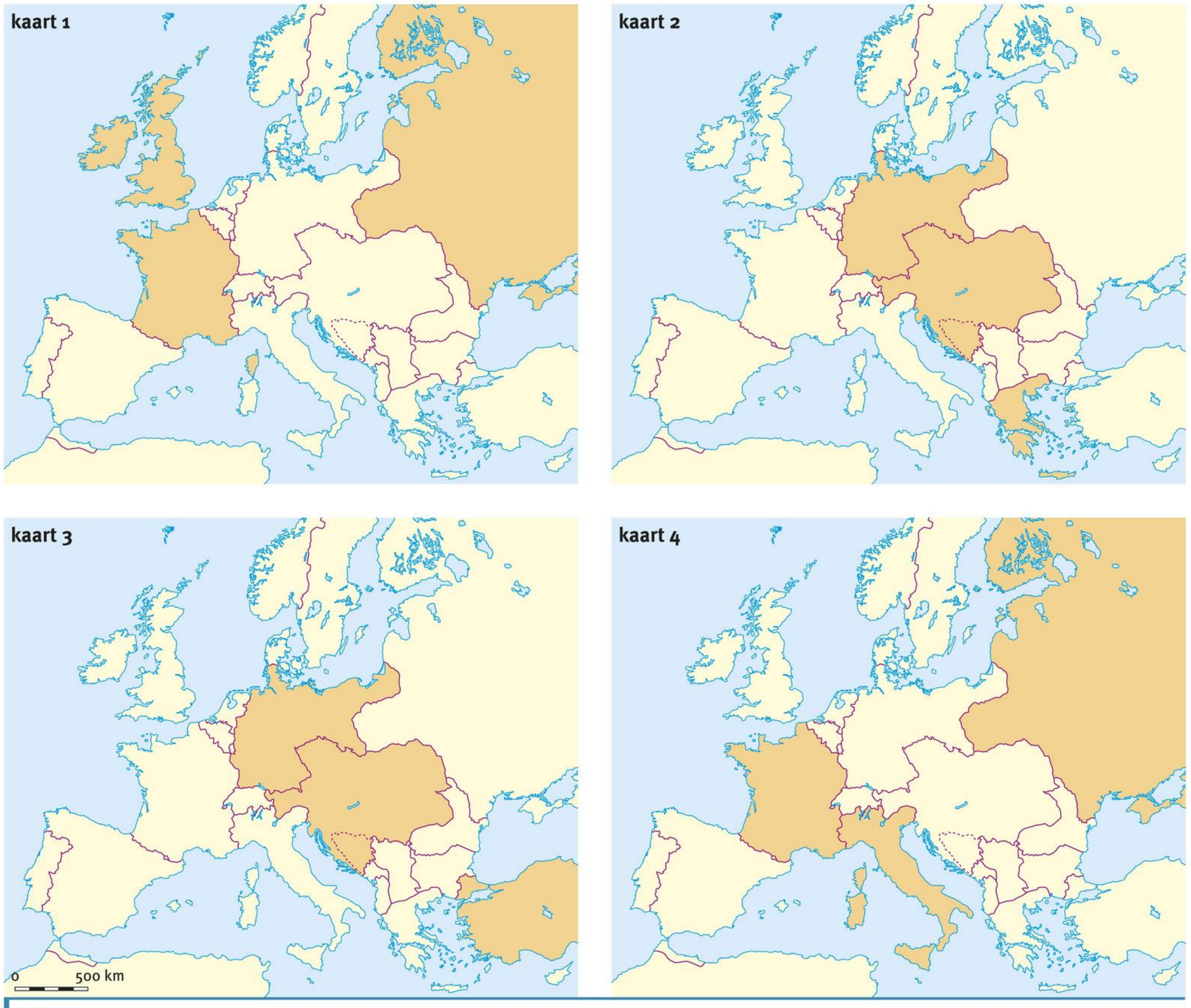
Op het examen moet je landen en gebieden uit de leerstof op een kaart kunnen herkennen. Je moet dus weten waar belangrijke landen uit het verleden lagen.

Zet in elke kaart, in elk donker gekleurd land, de naam van dat land.

STAP 4 Examenvraag beantwoorden

Gebruik je antwoorden bij stap 1, 2 en 3 om de vraag te beantwoorden.

.....

Bron 1

Examenvraag 2

Gebruik bron 2.
In 1914 was het Turkse Rijk veel gebieden kwijtgeraakt. Nationalisme was hiervan een oorzaak.
➔ Leg dit uit met behulp van de kaart.
Doe dit door:
– eerst uit te leggen waarom nationalisme een oorzaak was van het uiteenvallen van het Turkse Rijk
– en daarna uit te leggen hoe je dit ziet in de kaart.

2 STAP 1 Examenvraag lezen

De vraag gaat over het nationalisme. Dat is .....

.....

.....

De taal van een gebied past daarbij, want .....

.....

.....

Je moet uitleggen dat het nationalisme een

..... was voor het uiteenvallen van het

.....

STAP 2 Kaarten lezen

Ik zie een kaart van *de Balkan / het Turkse Rijk / West Europa* in het jaar *1914 / 1918*. Er is *wel een / geen* legenda. Ik zie dat in het gebied *overal dezelfde taal wordt gesproken / veel verschillende talen worden gesproken*. In de meeste gevallen wonen de mensen die één taal spreken *in hetzelfde land / in verschillende landen*.

STAP 3 Inhoud herkennen

Sommige landen op deze kaart waren vroeger

onderdeel van het Turkse Rijk, bijvoorbeeld

.....

en .....

STAP 4 Examenvraag beantwoorden

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Bron 2 Meest gesproken talen op de Balkan rond 1914.

A

B

C

Onderzoek doen

Examenvraag 3

Gebruik bron 3.
Stel, je onderzoekt hoe Duitsers zich voelden over het uitbreken van de oorlog.
➔ Leg uit dat bron 3 **niet representatief** is voor Duitsers in 1914.
Doe het zo:
Bron 3 is niet representatief, want … (leg uit).

Bron 3 De Duitse tekenaar Max Beckmann maakte in 1914 deze tekening. Je ziet het moment dat mensen op straat lezen dat de oorlog is begonnen.

3 **STAP 1 Examenvraag lezen**
Lees examenvraag 3. Waar gaat de vraag over?

Je onderzoekt hoe ..... zich

voelden in het jaar ..... over

.....

Je wilt weten of bron 3 ..... is.

STAP 2 De bron bekijken
Bekijk bron 3 en lees het bijschrift. Wat zie je?

Ik zie in de bron .....

.....

Volgens het bijschrift is de tekening gemaakt

in het jaar ....., door een tekenaar

uit .....

STAP 3 Representativiteit
Een bron is representatief als hij overeenkomt met wat 'gewoon' is, of met wat de meeste mensen deden of dachten. Vergelijk de bron met wat je weet uit de leertekst.

De meeste mensen voelden zich aan het begin van

de oorlog ....., want .....

.....

.....

De mensen in bron 3 kijken .....

.....

STAP 4 Examenvraag beantwoorden
Gebruik de informatie bij stap 1, 2 en 3 om de examenvraag te beantwoorden.

.....

.....

.....

.....

.....

Propaganda

Examenvraag 4

Gebruik bron 4.

➔ Is deze poster een voorbeeld van propaganda?

A Ja, want de maker van de poster doet alsof het met de Britten goed gaat in de oorlog.

B Ja, want met de poster wordt geprobeerd mensen te overtuigen om de oorlog te steunen.

C Nee, want de poster is alleen bedoeld om Britten te informeren over het laatste nieuws.

D Nee, want de poster laat Edith Cavell op een positieve manier zien en bevat dus geen vijandbeeld.

Bron 4 Een Britse poster met een foto van de beroemde Britse verpleegster Edith Cavell. Cavell was in 1915 in België doodgeschoten. Boven haar foto staat: 'Vermoord door de Hunnen' (een scheldwoord voor Duitsers). Onder haar foto staat: 'Ga in dienst bij het 99e regiment en help om deze gruwelijkheden te voorkomen.'

4 STAP 1 Examenvraag lezen

Lees examenvraag 4. Waar gaat de vraag over?

Propaganda is .....

.....

.....

Een vijandbeeld is .....

.....

.....

STAP 2 Door wie en voor wie?

Bekijk de bron. Wie heeft deze bron gemaakt en voor welke groep is de bron gemaakt?

De poster is gemaakt in *België* / *Duitsland* / *Groot-Brittannië*.

De poster is gemaakt voor de *Belgen* / *Duitsers* / *Britten*.

STAP 3 De boodschap

Propaganda heeft altijd een politieke boodschap. Heeft deze bron ook een boodschap? Hoe zie je dat in de tekst of op de afbeelding?

De maker van de poster wil bereiken dat .....

.....

Het verhaal van Edith Cavell helpt daarbij, want

.....

.....

.....

.....

De poster bevat een vijandbeeld, namelijk: .....

.....

.....

.....

.....

STAP 4 Inhoud herkennen

Vergelijk de bron met je kennis uit de leertekst. Wat is het onderwerp van de bron en wat weet je daarover?

De poster is *vóór* / *tijdens* / *na* de Eerste Wereldoorlog gemaakt. Groot-Brittannië hoorde bij de *centralen* / *geallieerden* en vocht dus *samen met* / *tegen* Duitsland.

STAP 5 Examenvraag beantwoorden

Gebruik de informatie bij stap 1 t/m 4 om de examenvraag te beantwoorden.

.....

Meningen

Examenvraag 5

Gebruik bron 5.
De Britse minister-president noemt zijn eigen besluit 'vervelend'.
➔ Leg uit om welke **politieke** reden dit voor de Britten een 'vervelend' besluit is.
➔ Leg ook uit welke **politieke** reden hij geeft om de mijnen toch te plaatsen.
Doe het zo:
Een politieke reden waarom hij dit een 'vervelend' besluit vindt, is dat … (leg uit).
Een politieke reden waarom hij toch dit besluit neemt, is dat … (leg uit).

Bron 5 De Britse minister-president verklaart rond 1915:

De Amerikanen gedragen zich erg onaangenaam over hun scheepsladingen die [door ons] in beslag zijn genomen. Dat zijn scheepsladingen die zij zogenaamd naar Nederland sturen, maar die bedoeld zijn voor de Duitsers. Wij willen natuurlijk geen ruzie met de Amerikanen, maar we kunnen ook niet toestaan dat de Duitsers producten krijgen. Hoe vervelend het ook is, ik ben ervan overtuigd dat de enige oplossing is dat we het oostelijke gedeelte van de Noordzee vol leggen met mijnen.

5 STAP 1 Examenvraag lezen.
Lees examenvraag 5. Waar gaat de vraag over?
Ik moet **politieke** redenen geven. Wat past bij politiek? Twee antwoorden zijn juist.

- ☐ A De maatregelen die leiders van een land nemen.
- ☐ B De oorlogen die landen met elkaar voeren.
- ☐ C De producten die een land importeert en exporteert.
- ☐ D De taal die in een land wordt gesproken.
- ☐ E De wetenschappelijke ontdekkingen in een land.

STAP 2 De bron bekijken
Bestudeer de bron. Wat zie of lees je?

De bron komt ongeveer uit het jaar ……..

Het is een bericht van ……

……. Hij wil een

oplossing voor ……

……

……

STAP 3 Inhoud herkennen
Bekijk de bron. Wat weet je over de situatie en tijd waarin de bron is gemaakt?
Ik weet dat Groot-Brittannië in 1915 vocht tegen

……. De VS en Nederland waren

in 1915 ……. De Britten namen

scheepsladingen in beslag zodat ……

……

STAP 4 Inleven
In de examenvraag moet je argumenten geven voor verschillende meningen. Daarvoor is het belangrijk dat je je in de persoon verplaatst en hem of haar probeert te begrijpen.

De Britse minister-president wil de Amerikaanse

schepen tegenhouden. Dat is begrijpelijk, want

……

……

……

……

De Britse minister-president wil geen ruzie met

de Amerikanen. Dat is ook begrijpelijk, want

……

……

……

……

……

……

STAP 5 Examenvraag beantwoorden
Gebruik de informatie bij stap 1 t/m 4 om de examenvraag te beantwoorden.

……

……

……

……

……

……

……

……

……

Ordenen

Examenvraag 6

Gebruik bron 6.

➔ Bij welke periode hoort de bron?

A Bij de periode vóór 1914.

B Bij de periode 1914-1918.

C Bij de periode na 1918.

Bron 6 Een protest in Duitsland. Op de spandoeken staat onder andere: 'Dag van Versailles, dag van schande!'

6 STAP 1 Examenvraag lezen

Lees examenvraag 6. Waar gaat de vraag over?

Ik moet de foto koppelen aan een periode. De volgende jaartallen zijn daarbij belangrijk:

– 1914, in dat jaar gebeurde dit: .....

.....

– 1918, in dat jaar gebeurde dit: .....

.....

.....

STAP 2 Inhoud herkennen

Bestudeer bron 6. Aan welke gebeurtenis of ontwikkeling kun je de bron koppelen?

De bron past bij het begrip .....

....., omdat .....

.....

..... Ik weet dan dat dit protest plaatsvond na het jaar .....,

want .....

.....

.....

.....

STAP 3 Examenvraag beantwoorden

Gebruik de informatie bij stap 1 en 2 om de examenvraag te beantwoorden.

.....

Examenvraag 7

Hieronder staan vier voorbeelden van belangrijke bijeenkomsten uit het begin van de 20e eeuw.

1 Bij de Vredesconferentie van Parijs worden vredesverdragen tussen de geallieerden en de centralen ondertekend.

2 Vertegenwoordigers van het Russische volk spreken op een bijeenkomst hun steun uit aan de 'tijdelijke regering' in Rusland.

3 Op het Congres van Berlijn wordt bevestigd dat Bosnië voortaan bij Oostenrijk-Hongarije hoort.

4 Tijdens het 63e Congres van de Verenigde Staten zegt de president dat de VS niet in de wereldoorlog willen meevechten.

➔ Zet de gebeurtenissen in de juiste volgorde, van vroeger naar later.

Doe het zo:

Eerst ..., dan ..., daarna ... en ten slotte ... (vul nummers in).

7 STAP 1 Inhoud herkennen

Lees examenvraag 7. Aan welke gebeurtenis of ontwikkeling kun je elke zin koppelen?

Onderstreep in elke zin een aantal woorden die verwijzen naar een gebeurtenis.

STAP 2 Koppelen

Bestudeer de vraag. Aan welke gebeurtenis of periode kun je elke zin koppelen?

Schrijf op om welke gebeurtenis het gaat en welk jaartal daarbij hoort.

Zin 1: .....

Zin 2: .....

Zin 3: .....

.....

Zin 4: .....

.....

STAP 3 Examenvraag beantwoorden

Gebruik de informatie bij stap 1 en 2 om de examenvraag te beantwoorden.

.....

.....

2 Examenopdrachten

EXAMENTRAINER

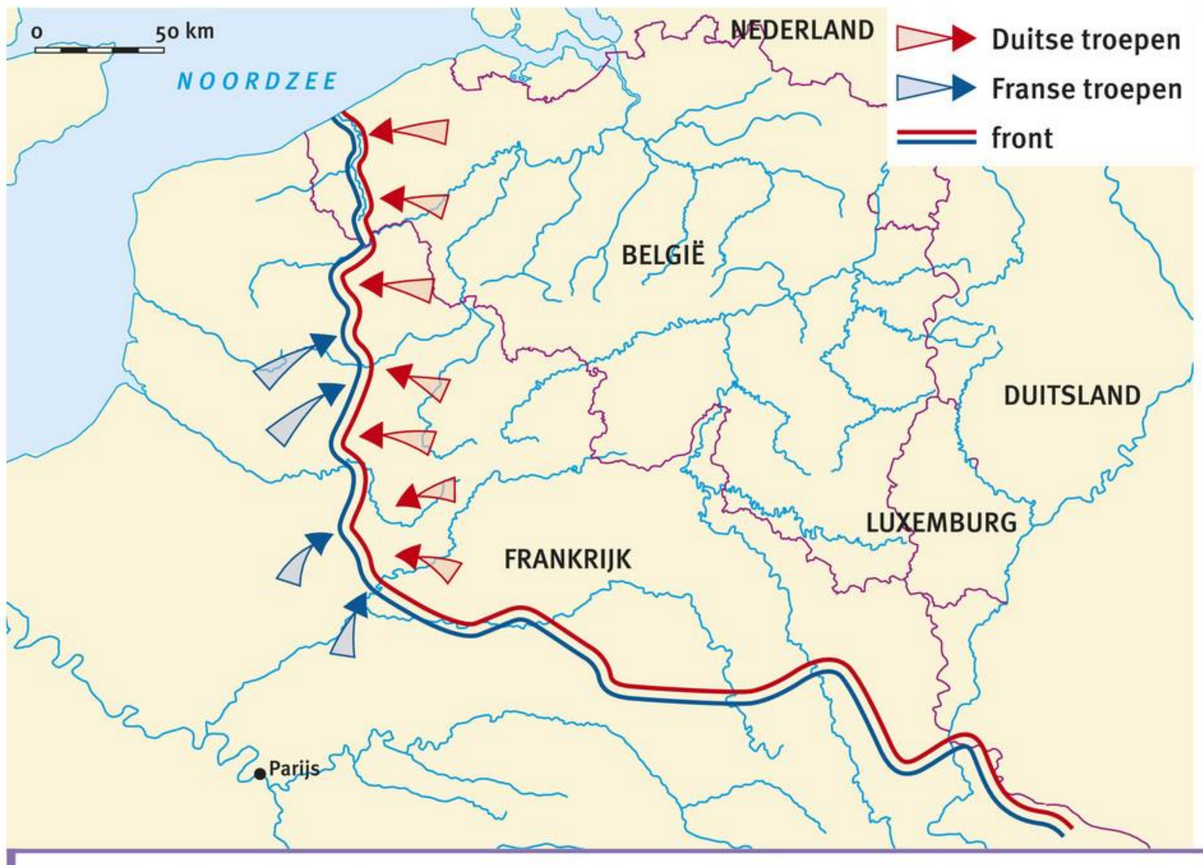

Bron 1 Een Duitse tekening uit 1909. Een Brits en een Duits voertuig rijden over een weg die is gemaakt van kanonnen.

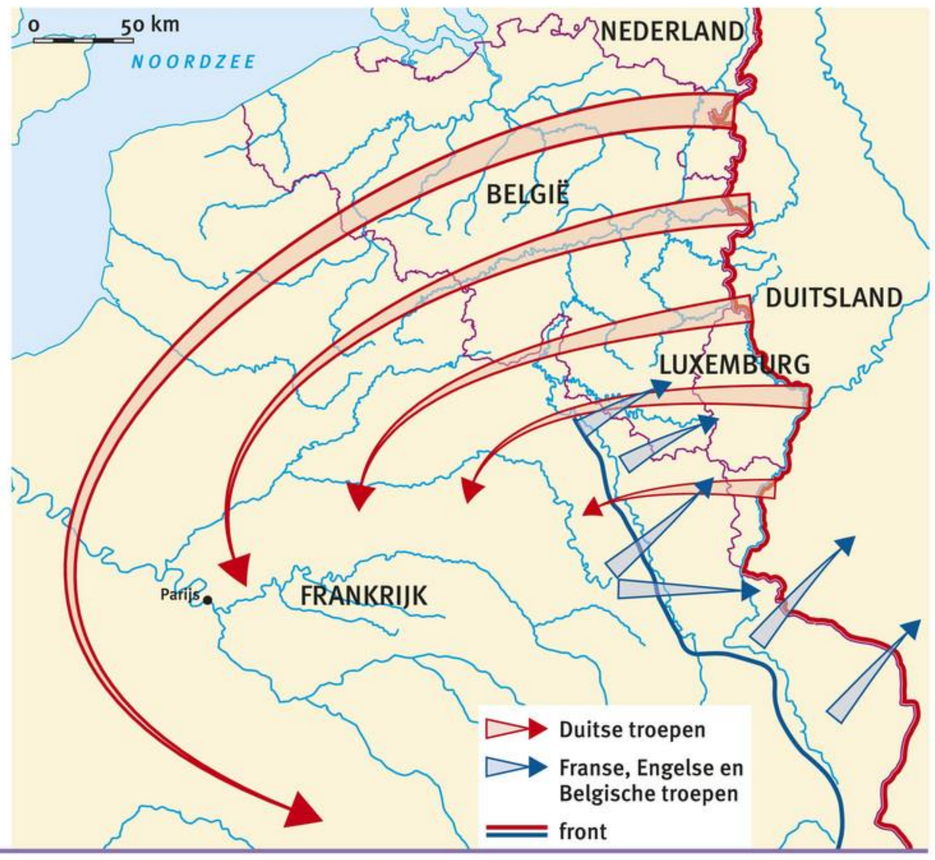
Bron 2 De Russische ambassadeur in Frankrijk schreef in 1912 in een brief aan de Russische minister van Buitenlandse Zaken:

De Franse regering begrijpt wat zij aan Rusland verplicht is en zal ons zeker steunen, op het moment dat Rusland wordt bedreigd. […] Men vraagt zich echter wel af hoe het Franse volk zal reageren. Zal het akkoord gaan met het in gevaar brengen van de vrede?

Kaart 1

Kaart 2

Bron 3 Twee kaarten over de Duitse aanval op Frankrijk.

Deze trainer bestaat uit 12 vragen. Hiervoor kun je maximaal 18 punten behalen. Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten een goed antwoord maximaal oplevert. Schrijf je antwoorden op een apart antwoordblad. Schrijf bij meerkeuzevragen alleen de goede letter op.

Gebruik bron 1.

1p **1** ➔ Welk begrip past bij de tekening?

◯ A Bondgenootschap.
◯ B Modern imperialisme.
◯ C Von Schlieffenplan.
◯ D Wapenwedloop.

Gebruik nogmaals bron 1.

1p **2** Een bewering: 'Deze poster is propaganda van de Duitse regering.'

➔ Klopt deze bewering?

◯ A Ja, want de tekenaar geeft een mening over een politieke gebeurtenis.
◯ B Ja, want de tekening moest het idee geven dat Duitsland het beste land is.
◯ C Nee, want de tekenaar is negatief over Groot-Brittannië én over Duitsland.
◯ D Nee, want de tekening is niet gemaakt tijdens de Eerste Wereldoorlog.

Gebruik bron 2.

2p **3** In 1914 groeide een klein conflict uit tot een wereldoorlog. De bron geeft hiervoor een oorzaak.

➔ Leg uit, met een verwijzing naar de bron, welke oorzaak blijkt uit de bron.

Gebruik bron 3.

2p **4** ➔ Welke kaart toont het aanvalsplan van Duitsland en welke kaart toont de werkelijke oorlogssituatie in 1914? Leg je antwoord telkens uit.

Doe het zo:

Kaart ... (noem nummer) toont het aanvalsplan van Duitsland, want ... (leg uit).
Kaart ... (noem nummer) toont de werkelijke oorlogssituatie, want ... (leg uit).

1p **5** Anzac was de naam van de Australische en Nieuw-Zeelandse legers samen. Anzac probeerde in 1915-1916 bij de Slag om Gallipoli de hoofdstad van het Turkse Rijk te veroveren.

➔ Voor welk bondgenootschap vocht Anzac? En welk begrip past hierbij?

	Bondgenootschap	Begrip
A	Centralen	Totale oorlog
B	Centralen	Wereldoorlog
C	Geallieerden	Totale oorlog
D	Geallieerden	Wereldoorlog

2p **6** Hieronder staan vier gebeurtenissen uit de geschiedenis van het Turkse Rijk.

1 De gebieden die over zijn gebleven van het Turkse Rijk, vormen samen een nieuw Turkije: een republiek onder leiding van Atatürk.
2 De legers van het Turkse Rijk proberen het belangrijke Suezkanaal, in de geallieerde kolonie Egypte, te veroveren.
3 Een Turkse minister ondertekent de Wapenstilstand van Mudros. Daarmee eindigt voor het Turkse Rijk de Eerste Wereldoorlog.
4 Tijdens de Eerste Servische Opstand protesteren Servische boeren tegen de Turkse onderdrukking in het gebied.

➔ Zet de gebeurtenissen in de juiste volgorde, van vroeger naar later.

Doe het zo:

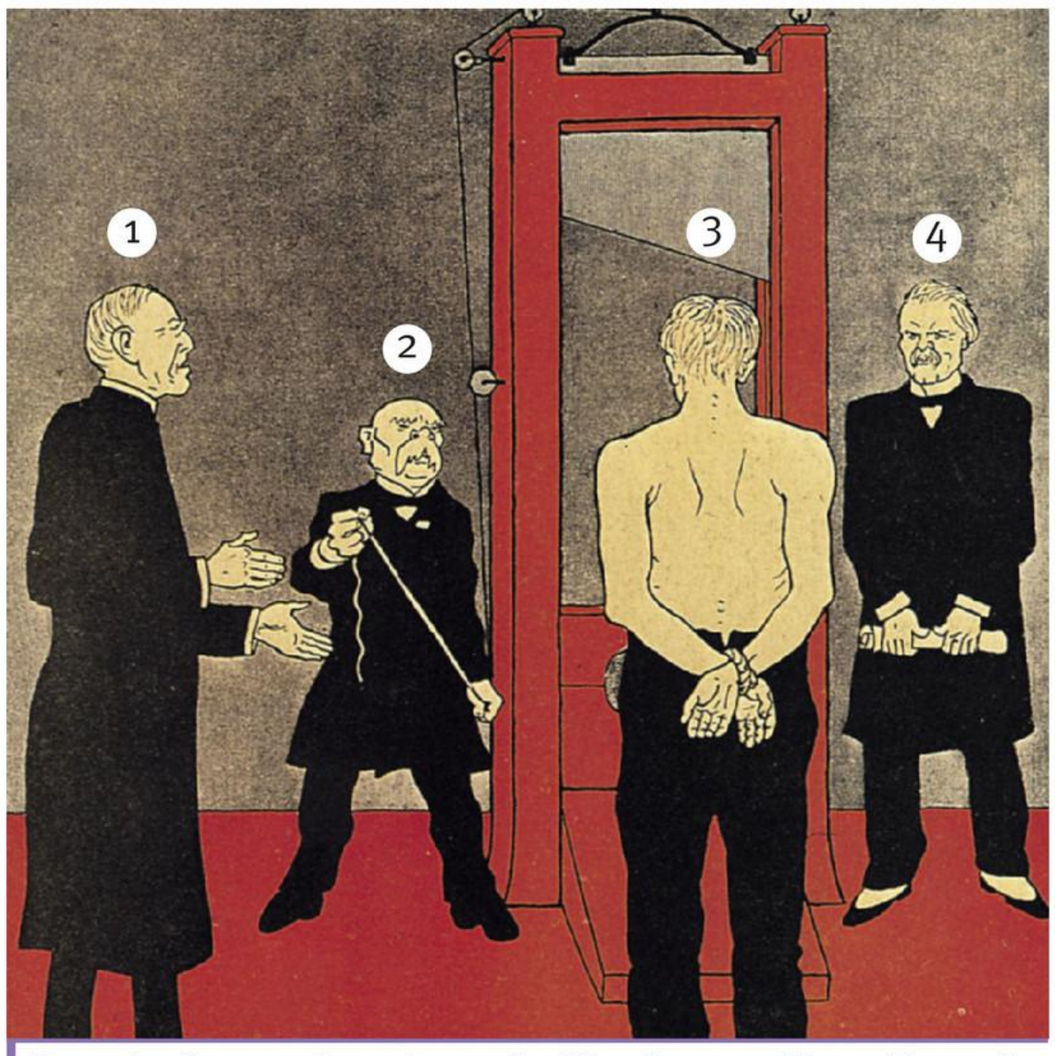
Eerst ..., dan ..., daarna ... en ten slotte ...

Bron 4 Oorlogsgebied rond de Belgische stad Ieper. (Foto uit 1914-1918.)

Bron 5 De Russische schrijver Konstantin Paustovski schreef tussen 1946 en 1962 een reeks boeken over zijn eigen leven. Een fragment uit deze boeken:

Van februari tot herfst 1917 leek heel het land dag en nacht op één lange, chaotische vergadering. Mensen kwamen bijeen op stadspleinen, bij monumenten, op stations, in fabrieken, in dorpen en op markten. […] Het ging er vooral heftig aan toe bij de vergaderingen in Moskou. […] Ik zag dat bij iemand zijn hoed van het hoofd werd geslagen, maar nog geen minuut daarna werd hij in triomf rondgedragen. […] Plotseling zag ik mijn oude kennis Ratsjinski op het voetstuk van het monument klimmen. Er ging een schok door mij heen. […] Ratsjinski riep: 'Mag ik, een arme en bescheiden dichter, mijn trillende stem verheffen …'
'Sleur hem van het standbeeld af!' riep de massa.
'Dat is machtsmisbruik!' begon Ratsjinski wanhopig te schreeuwen. 'Dat is de stem van het domme volk!'

Bron 6 Een spotprent over het Verdrag van Versailles, uit 1919. Vier mensen rondom een guillotine (een instrument waarmee mensen werden onthoofd).

2p **7** Hieronder staan vier uitspraken over de Nederlandse neutraliteit tijdens de Eerste Wereldoorlog.

1 De Nederlandse regering legde een Dodendraad aan om neutraal te kunnen blijven.
2 Nederlandse handelsschepen hadden geen last van de oorlog.
3 Vanwege de neutraliteit werden dienstplichtige mannen niet opgeroepen.
4 Vanwege de neutraliteit mocht een aantal producten niet geëxporteerd worden.

➔ Geef per uitspraak aan of deze **juist** is of **onjuist**.
Doe het zo:
Uitspraak 1 is ... (kies uit: juist / onjuist).
(enzovoort tot en met uitspraak 4)

Gebruik bron 4.

2p **8** Drie gebeurtenissen:

1 Aan het oostfront won Duitsland in de eerste oorlogsjaren veel veldslagen.
2 Door de industrialisatie konden nieuwe, krachtige wapens gemaakt worden.
3 Honderdduizenden Belgen werden opgevangen in Nederlandse vluchtelingenkampen.

➔ Welke gebeurtenis was een **oorzaak** van de situatie in de bron en welke gebeurtenis was een **gevolg** van de situatie in de bron? Leg je antwoord uit.
Doe het zo:
Gebeurtenis ... (kies uit: 1 / 2 / 3) was een oorzaak, want ... (leg uit).
Gebeurtenis ... (kies uit: 1 / 2 / 3) was een gevolg, want ... (leg uit).

Gebruik bron 5.

2p **9** Stel, je onderzoekt hoe de inwoners van Moskou reageerden op de Russische Revolutie. Je vindt deze bron.

➔ Geef een argument waarom de bron **bruikbaar** is voor je onderzoek.
➔ Geef een argument waarom de bron **betrouwbaar** is.

1p **10** ➔ Wat was voor de Verenigde Staten een belangrijke reden om zich tijdens de Eerste Wereldoorlog aan te sluiten bij de geallieerden?

◯ A De dreigende nederlaag van Frankrijk en Nederland in de oorlog.
◯ B De moord op kroonprins Frans Ferdinand van Oostenrijk-Hongarije.
◯ C Het aftreden van de tsaar na het uitbreken van de revolutie in Rusland.
◯ D Het beginnen van een onbeperkte duikbotenoorlog door Duitsland.

Gebruik bron 6.

1p **11** De vier mensen op deze spotprent staan symbool voor de landen Duitsland, Frankrijk, Groot-Brittannië en de Verenigde Staten.

➔ Welke persoon op deze spotprent stelt Duitsland voor? Leg je antwoord uit.
Doe het zo:
Persoon ... (kies uit: 1 / 2 / 3 / 4) stelt Duitsland voor, want ... (leg uit).

1p **12** Een beschrijving over een historisch persoon:
Vlak voor de wapenstilstand in 1918 trad hij af vanwege opstanden in zijn eigen land. Hij vluchtte naar Nederland, omdat Nederland neutraal was. Hij bleef in Nederland wonen en overleed er in 1941.

➔ Bij welke persoon past deze beschrijving?

◯ A Bij de Duitse keizer.
◯ B Bij de Russische tsaar.
◯ C Bij Lenin.
◯ D Bij Troelstra.

3 Het interbellum 1918-1939

Wat vind je in dit hoofdstuk?

1 Oefenen met examenvaardigheden 58

Vind je de opdrachten over de examenvaardigheden in het Leerboek lastig? Hier leer je stap voor stap hoe je een aantal van deze vaardigheidsopdrachten moet aanpakken. Elke opdracht begint met een examenvraag. Daaronder staat een aantal stappen die je helpen bij het beantwoorden van de vraag. Bij de laatste stap beantwoord je de examenvraag. In elk hoofdstuk oefen je met verschillende examenvaardigheden.

In hoofdstuk 3 oefen je extra met:

Examenvaardigheid	Hoort bij Leerboek
Oorzaak en gevolg	§1 Grote problemen voor Duitsland
Onderzoek doen	§2 De opkomst van het nationaalsocialisme
Ordenen	§3 Nazi-Duitsland en het buitenland
Propaganda	§4 De Sovjet-Unie, 1922-1939
Spotprenten	

2 Examenopdrachten 64

Ken je de stof? In deze paragraaf test je je kennis en vaardigheden met examenopdrachten. Dat zijn vragen op examenniveau die je zonder hulp en tussenstappen beantwoordt.
Maak de examenopdrachten nadat je hebt geleerd. Zo weet je of je de stof voldoende beheerst en waarmee je nog extra moet oefenen.

1 Oefenen met examenvaardigheden

VAARDIGHEDEN

Oorzaak en gevolg

Examenvraag 1

Hieronder staan vier uitspraken die te maken hebben met Duitsland.

1 Duitsland leent geld van de Verenigde Staten.
2 Duitsland verliest grondgebied aan Frankrijk en Polen.
3 Duitsland wordt lid van de Volkenbond.
4 Frankrijk bezet het Duitse Ruhrgebied.

➔ Geef per uitspraak aan of die **wel** of **niet** een direct gevolg was van het Verdrag van Versailles.
Doe het zo:
Uitspraak 1 is … (kies uit: wel een / geen) direct gevolg.
(enzovoort tot en met uitspraak 4)

1 STAP 1 Examenvraag lezen

Lees examenvraag 1. Waar gaat de vraag over?

De vraag gaat over gevolgen van het .....

.....

Dat is .....

.....

.....

.....

STAP 2 Directe en indirecte gevolgen

Je moet weten wat directe en indirecte gevolgen zijn. Wat is het verschil?

Stel, je verslaapt je en komt te laat op school. Omdat je te laat bent, moet je nablijven.

Je verslaapt je. Een direct gevolg is dat .....

.....

Een indirect gevolg is dat .....

STAP 3 Examenvraag beantwoorden

Gebruik de informatie bij stap 1 en 2 om de examenvraag te beantwoorden.

.....

.....

.....

.....

Examenvraag 2

Gebruik bron 1.
➔ Was de situatie in bron 1 een gevolg op **korte** of **lange** termijn van de beurskrach?

Bron 1 Werklozen ontvangen voedselhulp van een rijke stadsgenoot, in de Amerikaanse stad Chicago in 1931. Per dag kregen gemiddeld 2.200 werklozen hier gratis soep, koffie en donuts.

2 STAP 1 Examenvraag lezen

Lees examenvraag 2. Waar gaat de vraag over?

De vraag gaat over de gevolgen van de

.....

Dat is .....

.....

.....

STAP 2 Korte en lange termijn

Je moet weten wat het verschil is tussen gevolgen op korte en lange termijn.

Iets is binnen enkele jaren na de gebeurtenis merkbaar: gevolg op *korte* / *lange* termijn.
Iets is tientallen jaren na de gebeurtenis (nog) merkbaar: gevolg op *korte* / *lange* termijn.

STAP 3 Inhoud herkennen

Bestudeer de bron. Wat laat de bron zien? Wanneer vond dat plaats?

Op de foto zie je .....

.....

De bron laat zien wat er gebeurde in het jaar

.....

STAP 4 Examenvraag beantwoorden
Gebruik de informatie bij stap 1, 2 en 3 om de examenvraag te beantwoorden.

.....

Onderzoek doen

Examenvraag 3

Gebruik bron 2.
Stel, je onderzoekt hoeveel steun Hitler had onder de Duitse bevolking tussen 1933 en 1939 en je vindt deze bron.
➔ Geef een argument waaruit blijkt dat bron 2 **bruikbaar** is voor je onderzoek.
➔ Geef een argument waaruit blijkt dat bron 2 **betrouwbaar** is voor je onderzoek.

Bron 2 In 1936 geeft Hitler een toespraak in de Duitse stad Frankfurt. Een Zwitserse man was erbij en beschrijft na afloop in zijn dagboek wat hij ziet:

Ik sta te midden van arbeiders. [...]
Honderdduizend zijn samengeperst in een hal. [...] Zeven uur. Niemand wordt ongeduldig. Niemand maakt een grapje. Acht uur. De leiders van het rijk verschijnen, aangekondigd door het geschreeuw van het publiek dat buiten staat. [...] De zaalverlichting gaat uit. [...] In het licht van de spot verschijnt een kleine, in het bruin geklede man, met een aanstellerige glimlach. 40.000 mensen, 40.000 armen zijn in één beweging omhoog gegaan. [Er klinkt] oorverdovend Heil-geroep. [...] Niemand merkt dat ik mijn handen in mijn zakken houdt. Ze kijken naar het gezicht met de glimlach. In het donker lopen hen de tranen over de wangen.

3 **STAP 1 Examenvraag lezen**
Lees examenvraag 3. In de vraag staat dat je onderzoek doet. Wat onderzoek je precies?

Onderwerp: .....
.....

Periode: .....

STAP 2 Bruikbaarheid
De examenvraag gaat over bruikbaarheid. Een bron is bruikbaar als hij gaat over het onderwerp dat je onderzoekt. Staat er bruikbare informatie in de bron?
De bron beschrijft de drukte op een bijeenkomst waar Hitler spreekt. Deze informatie is *wel* / *niet* bruikbaar.
De bron geeft de mening van een Zwitser over Hitler. Deze informatie is *wel* / *niet* bruikbaar.
De bron beschrijft de reactie van Duitsers op Hitler. Deze informatie is *wel* / *niet* bruikbaar.

STAP 3 Betrouwbaarheid
Een bron is betrouwbaar als de informatie in de bron klopt. Er is een aantal zaken waar je op kunt letten om te beoordelen of een bron betrouwbaar is.
De schrijver maakte de bron om zijn ervaringen *te gebruiken als propaganda* / *voor zichzelf op te schrijven*. Dat maakt de bron *meer* / *minder* betrouwbaar voor je onderzoek.
De bron is gemaakt in *1936* / *1939* en geeft informatie over gebeurtenissen in *1936* / *1939*. Dat maakt de bron *meer* / *minder* betrouwbaar voor je onderzoek.

STAP 4 Examenvraag beantwoorden
Gebruik de informatie bij stap 1, 2 en 3 om de examenvraag te beantwoorden.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Ordenen

Examenvraag 4

Gebruik bron 3.

➔ Zet de fragmenten uit deze bron in de juiste volgorde, van vroeger naar later.

Doe het zo:

Eerst ..., dan ..., daarna ..., vervolgens ... en ten slotte ... (vul de juiste nummers in).

Bron 3 Hieronder staan vijf fragmenten uit het dagboek van Joseph Goebbels. Goebbels was minister van Propaganda in nazi-Duitsland.

Fragment 1
Dan komt [Hitler] op het idee van een conferentie van vier landen: met Mussolini, Groot-Brittannië en Frankrijk. In München. [...] Nu hebben wij waarschijnlijk de mogelijkheid om het gebied vreedzaam in bezit te nemen.

Fragment 2
Het is zover. [...] Hitler is leider van de regering [waarin de NSDAP en andere partijen zitten]. Het is een sprookje!

Fragment 3
De Rijksdag is compleet verwoest. Nu moeten we handelen. [...] Iedereen straalt. Dit ontbrak nog. Nu zijn we uit de problemen.

Fragment 4
Het oude liedje: Duitsland wordt veroordeeld voor het breken van een verdrag. Dat laat ons volkomen koud, zolang [andere Europese landen] maar niet binnenvallen. Voor de rest gewoon doorgaan met bewapenen.

Fragment 5
's Avonds komt de Führer aan in Praag [de hoofdstad van Tsjecho-Slowakije]. Hij neemt zijn intrek in het Hradčany [het paleis van de Tsjechische president]. Het klinkt als een sprookje en het is de waarheid.

4 STAP 1 Inhoud herkennen

Lees examenvraag 4 en bestudeer de bron. In elk fragment herken je een gebeurtenis die je in de tijd kunt plaatsen. Onderstreep in elk fragment twee tot vijf woorden die verwijzen naar een gebeurtenis.

STAP 2 Koppelen

Gebruik de onderstreepte woorden. Aan welke gebeurtenis of ontwikkeling kun je elk fragment koppelen?

Fragment 1: .....

Fragment 2: .....

Fragment 3: .....

Fragment 4: .....

Fragment 5: .....

.....

STAP 3 Dateren

Welke fragmenten kun je aan een jaartal koppelen? Bij sommige fragmenten moet je bedenken of deze vóór of na een andere gebeurtenis plaatsvond.

Fragment 1: .....

Fragment 2: .....

Fragment 3 vond ook plaats in ..... en moet je *vóór* / *na* fragment 2 plaatsen.

Fragment 4 moet je *vóór* / *na* fragment 3 plaatsen, maar vóór fragment .....

Fragment 5 vond ook plaats in ..... en moet je *vóór* / *na* fragment 1 plaatsen.

STAP 4 Examenvraag beantwoorden

Gebruik de informatie bij stap 1, 2 en 3 om de examenvraag te beantwoorden.

.....

.....

Propaganda

Examenvraag 5

Gebruik bron 4.
Iemand zegt: 'Dit schilderij is een voorbeeld van stalinistische propaganda.'
➔ Onderbouw deze uitspraak met een argument.
Doe dit door:
- eerst aan te geven welke propagandaboodschap met het schilderij overgebracht kan worden
- en dan uit te leggen dat die boodschap past bij een **politiek** doel van Stalin in de jaren 1930.

5 **STAP 1 Examenvraag lezen**
Lees examenvraag 5. Wat is het onderwerp van de vraag? Wat weet je hierover?

Propaganda is .....

.....

Stalin was .....

.....

STAP 2 Door wie en voor wie?
Lees het bronbijschrift. Lees de bron of kijk naar de afbeelding. Wie heeft deze bron gemaakt en voor welke groep is de bron gemaakt?
Het schilderij is *wel* / *niet* gemaakt door een Russische schilder.
Je weet *wel* / *niet* of het schilderij in opdracht van Stalin is gemaakt.

STAP 3 De boodschap
Propaganda heeft altijd een boodschap. Welke boodschap brengt de bron over? Hoe zie je dat in de tekst of op de afbeelding?

Op het spandoek staat: .....

.....

.....

Dat blijkt ook uit de afbeelding, want je ziet

.....

.....

De schilder laat zien dat de mensen dit te danken hebben aan .....

STAP 4 Inhoud herkennen
Vergelijk de bron met je kennis uit de leertekst. Wat is het onderwerp van de bron en wat weet je daarover?
Het schilderij is gemaakt in *1930* / *1937*. In die tijd was er in de landbouw sprake van *collectivisatie* / *indoctrinatie*. De Russische boeren waren daar *positief* / *negatief* over en deze verandering zorgde voor *hoge opbrengsten* / *hongersnood*.

STAP 5 Examenvraag beantwoorden
Gebruik de informatie bij stap 1 t/m 4 om de examenvraag te beantwoorden.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Bron 4 Het schilderij heet *Feest op de gemeenschappelijke boerderij* en is in 1937 gemaakt door de Russische schilder Arkady Plastov. Op het spandoek staat: 'Het leven is beter geworden – het leven is vrolijker geworden!' Boven het spandoek hangt een portret van Stalin.

Spotprenten

Examenvraag 6

Gebruik bron 5.
➔ Geeft de tekenaar een **positieve** of **negatieve** boodschap over de politieke situatie in de Sovjet-Unie in 1937? Geef met behulp van de tekening een argument voor je keuze.
Doe het zo:
De tekenaar is ... (kies uit: positief / negatief), want in de tekening ... (geef een argument).

Bron 5 Russische politieke prent uit 1937, met de titel 'De ijzeren vuist van Jezjov'.
Toelichting: de man rechts is Nikolai Jezjov, het hoofd van de geheime dienst van Stalin. De mannen links zijn bekende communistische leiders die waren veroordeeld tot de doodstraf.

6 **STAP 1 Vraag en bijschrift lezen**
Lees examenvraag 6. Lees ook het bronbijschrift. Wanneer en door wie is de prent gemaakt?

De prent is gemaakt in het jaar .....

De maker van de prent komt uit .....

.....

STAP 2 Prent bekijken
Wat zie je? Lees ook de toelichting onder de prent. Wat doen de mensen of figuren? Welke kleren dragen ze? Welke spullen hebben ze bij zich? Staat er tekst in de prent?

Rechts zie ik een man. Het is .....

.....

De man doet dit: .....

De kop van de slang bestaat uit .....

.....

De staart ziet eruit als .....

.....

STAP 3 Inhoud herkennen
Waar gaat de prent over? Aan welke gebeurtenis of ontwikkeling kun je deze koppelen? Wat weet je daarover?

De spotprent past bij het begrip .....

.....

Dat betekende dat .....

.....

.....

STAP 4 Prent begrijpen
Wat wordt bespot? Wat wordt negatief, wat positief getoond? Zie je een overdrijving of een tegenstelling? Welke persoon of groep wordt belachelijk gemaakt?
Jezjov is *groter* / *kleiner* afgebeeld dan de communistische leiders.
De slang links is een *positief* / *negatief* symbool.

STAP 5 Examenvraag beantwoorden
Gebruik de informatie bij stap 1 t/m 4 om de examenvraag te beantwoorden.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Examenvraag 7

Gebruik bron 6.
In de tekening is een mening te herkennen over het niet-aanvalsverdrag tussen Duitsland en de Sovjet-Unie.

➔ Welke mening is dat?

A De samenwerking tussen Stalin en Hitler zal mislukken.
B De samenwerking tussen Stalin en Hitler zal succesvol zijn.
C Stalin en Hitler overtreden de internationale regels.
D Stalin en Hitler zullen te maken krijgen met veel weerstand van andere landen.

Bron 6 Britse politieke prent uit 1939, met de titel 'Schateiland'. De tekst eronder luidt: 'Wat doen we als we de schat gevonden hebben: gaan we delen of gaan we vechten?' De tekenaar maakte de prent toen Duitsland en de Sovjet-Unie Polen waren binnengevallen.
Toelichting: de man links is Stalin, de man rechts is Hitler.

7 STAP 1 Vraag en bijschrift lezen

De prent is gemaakt in het jaar .....

De maker van de prent komt uit

.....

STAP 2 Prent bekijken

In de prent zie ik .....

.....

.....

De twee mannen praten. Ze zeggen: .....

.....

.....

STAP 3 Inhoud herkennen

De prent past bij het begrip .....

.....

Dat hield in dat .....

.....

.....

.....

Met 'de schat' wordt dus bedoeld: .....

STAP 4 Prent begrijpen

Hitler en Stalin worden allebei *positief* / *negatief* afgebeeld, want piraten gebruiken *wel* / *niet* makkelijk geweld en zijn *wel* / *niet* te vertrouwen. De tekenaar denkt dus dat Stalin en Hitler *de schat zullen delen* / *om de schat zullen vechten*.

STAP 5 Examenvraag beantwoorden

Het juiste antwoord is: .....

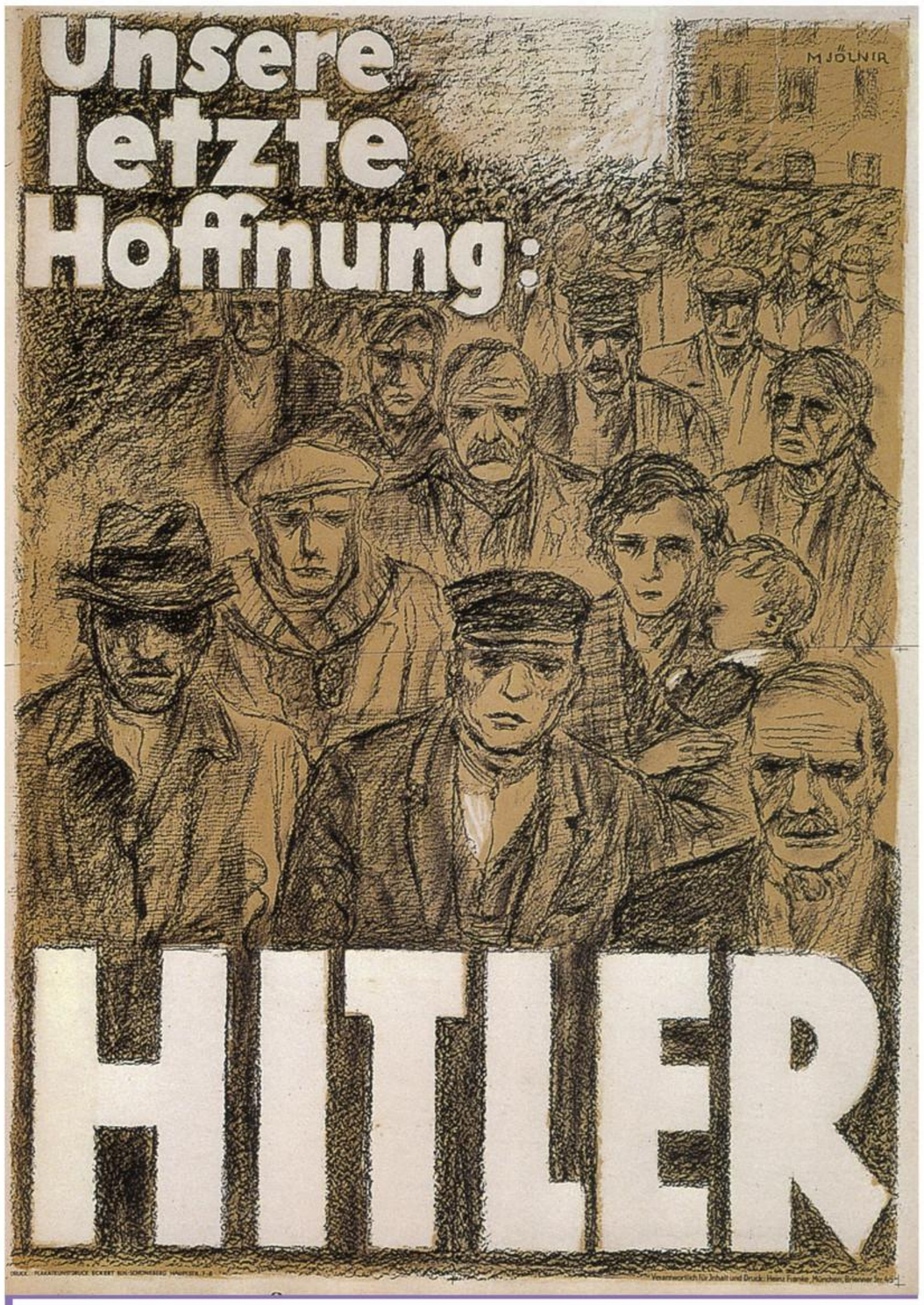
2 Examenopdrachten

EXAMENTRAINER

A
B
C

Bron 1 Journaliste Bella Fromm over het leven in Duitsland in 1923.

De prijzen zijn tot astronomische hoogten gestegen. Als je boodschappen gaat doen, moet je koffers vol bankbiljetten meenemen. Spaartegoeden zijn totaal niets meer waard. Toen ik een gewone brief wilde versturen, moest ik een paar miljoen mark betalen voor een postzegel.

Bron 2 Verkiezingsposter van de NSDAP uit 1932.
Toelichting: op de poster staat: 'Onze laatste hoop: Hitler'.

Bron 3 Foto van na de staatsgreep van Hitler, uit 1933. Een man luistert naar de radio; boven zijn hoofd hangt een foto van Hitler.

Deze trainer bestaat uit 14 vragen. Hiervoor kun je maximaal 28 punten halen. Vóór elk vraagnummer staat hoeveel punten een goed antwoord oplevert. Schrijf je antwoorden op een apart antwoordblad. Schrijf bij meerkeuzevragen alleen de goede letter op.

1p **1** ➔ In welk jaar begon het interbellum? En in welk jaar eindigde het?

	Begin	Einde
A	1914	1933
B	1914	1939
C	1918	1933
D	1918	1939

Gebruik bron 1.

2p **2** In de bron is een economisch probleem in de Republiek van Weimar beschreven.

➔ Wat is de naam van het economisch verschijnsel dat in de bron beschreven is?

➔ Noem een actie van de Duitse regering die de **directe** oorzaak was van dit economisch verschijnsel.

Doe het zo:

De bron past bij het volgende begrip: ... (noem begrip).

Actie van de regering: ... (noem directe oorzaak).

3p **3** Duitsland kreeg in 1924 economische hulp.

➔ Noem de naam van deze economische hulp aan Duitsland.

➔ Welke **twee** doelen had deze hulp?

Doe het zo:

De naam van de economische hulp aan Duitsland in 1924: ... (noem de naam).

Deze hulp had twee doelen:

1 ... (noem doel 1).

2 ... (noem doel 2).

Gebruik bron 2.

4p **4** Met deze bron kun je uitleggen dat er tussen 1926 en 1932 in Duitsland belangrijke veranderingen plaatsvonden op economisch en politiek gebied.

➔ Leg uit dat de bron past bij een belangrijke verandering op **economisch** gebied.

➔ Leg ook uit dat de bron past bij een belangrijke verandering op **politiek** gebied.

Doe het zo:

Verandering op economisch gebied: ... (beschrijf verandering).

Bron 2 past daarbij, want ... (leg uit).

Verandering op politiek gebied: ... (beschrijf verandering).

Bron 2 past daarbij, want ... (leg uit).

Gebruik nogmaals bron 2.

1p **5** Stel, je onderzoekt hoe de Duitsers in 1932 dachten over Hitler en je vindt deze bron.

➔ Leg uit waarom bron 2 **niet betrouwbaar** is voor je onderzoek.

Gebruik bron 3.

2p **6** ➔ Leg met een onderdeel van de bron uit dat de nazi's deze foto als propaganda konden gebruiken.

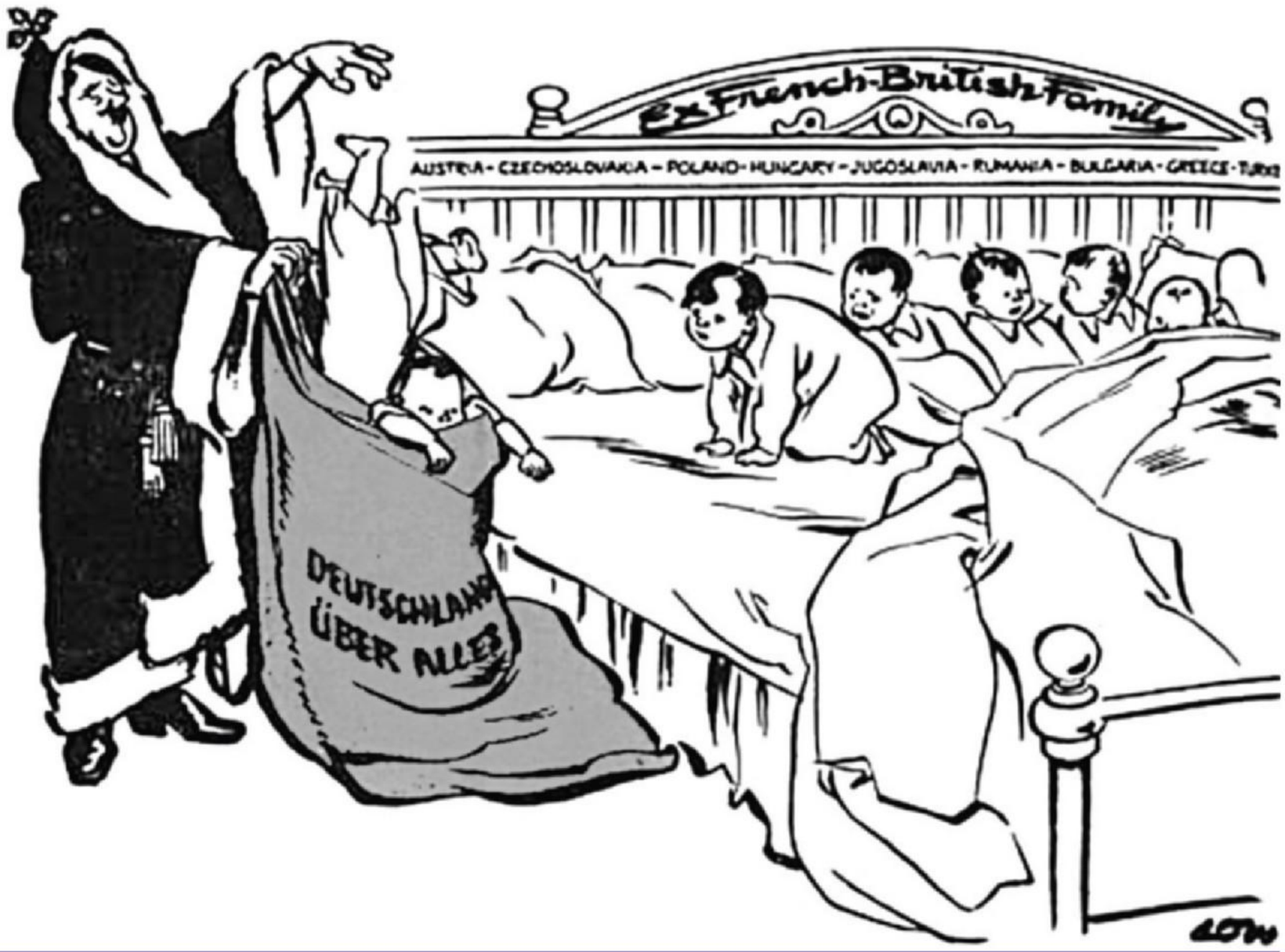
Doe het zo:

De man op de foto ... (noem een onderdeel van de foto).

Dat past bij een boodschap die de nazi's wilden overbrengen, want ... (leg uit).

Bron 4 Een man die door de nazi's gevangen werd gehouden, beschrijft na zijn vrijlating wat een andere gevangene overkwam.

[De journalist Fritz] Gerlich is de uitgever van het katholieke weekblad *Het rechte pad*, dat de nazi's zo fel heeft aangevallen. Hij zat gevangen in een donkere cel op de derde verdieping. [...] Hij werd geblinddoekt meegenomen naar een verhoorruimte. Daar werd hij mishandeld en ondervraagd. Hij weigerde te vertellen wie [een kritisch] artikel had geschreven.

Bron 5 Britse spotprent uit 1938.
Toelichting: links staat Hitler: hij verzamelt, verkleed als kerstman, cadeautjes voor de Duitsers. Op de zak staat 'Duitsland boven alles'. Op het bed staan de namen van de volgende landen: Oostenrijk, Tsjecho-Slowakije, Polen, Hongarije, Joegoslavië, Roemenië, Bulgarije, Griekenland, Turkije.

Bron 6 Iemand verklaart zijn keuze om de NSB te steunen.

Door het leiderschap konden we bouwen aan een volksgemeenschap. Waar velen moeten beslissen, wordt niets beslist en komt steeds het eigenbelang om de hoek kijken.

Gebruik bron 4.

2p **7** ➔ Welke **twee** begrippen passen bij deze bron?

- ☐ A Antisemitisme.
- ☐ B Gelijkschakeling.
- ☐ C Propaganda.
- ☐ D SS.
- ☐ E Terreur.

Gebruik nogmaals bron 4.

1p **8** ➔ Wanneer vond de gebeurtenis plaats die in bron 4 beschreven wordt?

- ◯ A Kort nadat Duitsland de wapenstilstand sloot.
- ◯ B Kort nadat Hitler de macht had gegrepen.
- ◯ C Tijdens de Republiek van Weimar.
- ◯ D Tijdens de mislukte staatsgreep van Hitler.

Gebruik bron 5.

3p **9** De tekenaar van de spotprent zag in 1938 een gevaar in de appeasementpolitiek van Groot-Brittannië en Frankrijk.

➔ Geef aan wat de appeasementpolitiek inhield.

➔ Leg uit, met behulp van een onderdeel van de spotprent, voor welk gevaar de tekenaar waarschuwde.

Doe dit door:

– eerst **zonder bron** aan te geven wat de appeasementpolitiek inhield
– en daarna aan te geven voor welk gevaar de tekenaar waarschuwde
– en tot slot een onderdeel van de spotprent te noemen, waaruit zijn kritiek blijkt.

2p **10** Eind jaren 1930 wist Stalin dat de Sovjet-Unie op enig moment door Duitsland aangevallen zou worden.

➔ Verklaar dat met behulp van het begrip 'Lebensraum'.

2p **11** Hieronder staan vier gebeurtenissen.

1 Duitsland en de Sovjet-Unie sluiten het niet-aanvalsverdrag.
2 Duitsland ondertekent het Verdrag van Versailles.
3 Duitsland wordt lid van de Volkenbond.
4 Oostenrijk wordt onderdeel van Duitsland.

➔ Zet de gebeurtenissen in de juiste volgorde, van vroeger naar later.

Doe het zo:

Eerst ..., dan ..., daarna ... en ten slotte ... (vul nummers in).

Gebruik bron 6.

1p **12** ➔ Welk kenmerk van het fascisme past bij deze bron?

3p **13** De volgende drie begrippen horen bij de tijd waarin Colijn minister-president was: **economische crisis**, **aanpassingspolitiek** en **werkverschaffingsprojecten**.

➔ Beschrijf de aanpak van de economische situatie in Nederland tijdens deze periode.

Doe het zo:

In de tijd dat Colijn minister-president was ... (gebruik de drie begrippen in een juiste historische samenhang en betekenis).

1p **14** De Rus Grigori Zinovjev was een communist. In 1917 werkte hij met Lenin samen tijdens de Russische Revolutie. Daarna werd hij een belangrijke bestuurder in de Sovjet-Unie. In 1936 werd hij gearresteerd, berecht en ter dood veroordeeld. De aanklacht tegen hem was verzonnen.

➔ Leg uit dat de dood van Zinovjev past bij het stalinisme.

4 De Tweede Wereldoorlog 1939-1945 en dekolonisatie

Wat vind je in dit hoofdstuk?

1 Oefenen met examenvaardigheden 70

Vind je de opdrachten over de examenvaardigheden in het Leerboek lastig? Hier leer je stap voor stap hoe je een aantal van deze vaardigheidsopdrachten moet aanpakken. Elke opdracht begint met een examenvraag. Daaronder staat een aantal stappen die je helpen bij het beantwoorden van de vraag. Bij de laatste stap beantwoord je de examenvraag. In elk hoofdstuk oefen je met verschillende examenvaardigheden.

In hoofdstuk 4 oefen je extra met:

Examenvaardigheid	Hoort bij Leerboek
Kaarten	§1 De wereld in oorlog
Oorzaak en gevolg	
Meningen	§2 Nederland in de Tweede Wereldoorlog
Continuïteit en verandering	§3 De Holocaust
Propaganda	§4 Oorlog in Indonesië

2 Examenopdrachten 76

Ken je de stof? In deze paragraaf test je je kennis en vaardigheden met examenopdrachten. Dat zijn vragen op examenniveau die je zonder hulp en tussenstappen beantwoordt.
Maak de examenopdrachten nadat je hebt geleerd. Zo weet je of je de stof voldoende beheerst en waarmee je nog extra moet oefenen.

1 Oefenen met examenvaardigheden

VAARDIGHEDEN

Kaarten

Examenvraag 1

Gebruik bron 1.
Hieronder staan vier omschrijvingen van gebeurtenissen die op verschillende momenten in de Tweede Wereldoorlog plaatsvonden.

1 De Duitse luchtmacht bombardeert deze stad meerdere keren, maar het land geeft zich niet over.
2 Een groot Duits leger lijdt bij deze stad een nederlaag tegen de Sovjetlegers.
3 Het land geeft zich over nadat de Duitse luchtmacht deze stad bombardeert.
4 Het Duitse vernietigingskamp bij deze stad wordt bevrijd door het Sovjetleger.

➔ Bij welke stad past de omschrijving? Zet achter elke omschrijving het juiste nummer.
Doe het zo:
Omschrijving 1 gaat over stad … (schrijf letter op).
(enzovoort tot en met gebeurtenis 4)

Bron 1 Een kaart van Europa waarop vier steden staan aangegeven.

1 STAP 1 Examenvraag lezen

Lees examenvraag 1. Waar gaat de vraag over?
Noem bij elke omschrijving een bijpassende gebeurtenis uit de leertekst.

1 .....
.....
2 .....
.....
3 .....
.....
4 .....
.....

STAP 2 Kaarten lezen

Op het examen moet je kaarten kunnen lezen. Lees het bronbijschrift en bekijk de kaart en de legenda. Wat zie je?
Ik zie een kaart van *Nederland* / *Europa* / *de wereld*. De letters staan bij vier verschillende *landen* / *steden*. Er is *wel een* / *geen* legenda.

STAP 3 Inhoud herkennen

Op het examen moet je landen en gebieden uit de leerstof op een kaart kunnen aanwijzen. Je moet dus weten waar belangrijke landen uit het verleden lagen.

A is een stad in .....
B is een stad in .....
C is een stad in .....
D is een stad in .....

STAP 4 Examenvraag beantwoorden

Gebruik je antwoorden bij stap 1, 2 en 3 om de vraag te beantwoorden.

.....
.....
.....
.....

Oorzaak en gevolg

Examenvraag 2

Gebruik bron 2.
De bron toont een **sociaal** gevolg van de aanval op Pearl Harbor.
➔ Leg dit uit.
Doe dit door:
– eerst uit te leggen wat er gebeurde bij Pearl Harbor
– en daarna uit te leggen dat bron 2 hiervan een sociaal gevolg toont.

Bron 2 Een soldaat begeleidt een gezin naar een gevangenenkamp. Duizenden Amerikaanse burgers met een Japanse achtergrond werden vanaf 1942 in de VS opgesloten in kampen.

2 STAP 1 Examenvraag lezen
Lees examenvraag 2. Waar gaat de vraag over?

Ik moet een ..... gevolg noemen

van .....

Dat was .....

.....

.....

STAP 2 Bron bekijken
Bekijk bron 2 en lees het bronbijschrift. Wat zie je?

Ik zie in de bron .....

.....

.....

STAP 3 Politiek, economisch, sociaal en cultureel
Op het examen moet je verschillende soorten gevolgen kennen. Wat is het verschil?
De ideeën en gewoonten van mensen, hun geloof, kunst en wetenschap: *cultureel* / *economisch* / *politiek* / *sociaal*
De manier waarop in een land de macht is verdeeld: *cultureel* / *economisch* / *politiek* / *sociaal*
De manier waarop mensen in hun levensonderhoud voorzien: *cultureel* / *economisch* / *politiek* / *sociaal*
De verschillen tussen groepen mensen in rijkdom, macht en aanzien: *cultureel* / *economisch* / *politiek* / *sociaal*

STAP 4 Examenvraag beantwoorden
Gebruik de informatie bij stap 1, 2 en 3 om de examenvraag te beantwoorden.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Examenvraag 3

In 1945 gaf Duitsland zich over en was de Tweede Wereldoorlog voorbij.
Hieronder staan twee gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog.
1 De Slag om Engeland
2 De Slag om Stalingrad

➔ Welke slag was de belangrijkste oorzaak van de Duitse overgave? Leg je antwoord uit door iets te zeggen over beide slagen.

3 STAP 1 Examenvraag lezen
Lees examenvraag 3. Waar gaat de vraag over?
In de examenvraag staan twee gebeurtenissen:

– De Slag om Engeland. Dat was .....

.....

.....

De Slag om Engeland droeg bij aan de Duitse overgave, want .....

.....

.....

– De Slag om Stalingrad. Dat was .....

.....

.....

De Slag om Stalingrad droeg bij aan de Duitse overgave, want .....

.....

.....

STAP 2 Belangrijke en minder belangrijke oorzaken

Op het examen moet je belangrijke en mindere belangrijke oorzaken kunnen onderscheiden.

Stel, je bent een half uur te laat op school. Dat had twee oorzaken:

– Je fiets was kapot, dus je moest lopen.

– Een stoplicht stond lang op rood.

Welke oorzaak is het belangrijkst? Leg je antwoord uit.

De kapotte fiets / *Het stoplicht* was de belangrijkste oorzaak, want .....

.....

.....

STAP 3 Examenvraag beantwoorden

Gebruik de informatie bij stap 1 en 2 om de examenvraag te beantwoorden.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Meningen

Examenvraag 4

Ans van Dijk was een Joodse Nederlander. In de beginjaren van de oorlog hielp zij andere Joden met onderduiken. In 1943 moest ze zelf onderduiken. Een paar maanden later werd haar onderduikadres ontdekt en werd ze opgepakt. De Amsterdamse politie gaf haar een keuze: gedeporteerd worden naar Polen of als spion werken voor de politie om andere Joden op te sporen. Ans van Dijk koos ervoor om de politie te helpen. Zij verraadde uiteindelijk meer dan tweehonderd Joden.

➔ Beargumenteer of je vindt dat er hier vooral sprake is van **collaboratie**, **verzet** of **aanpassing**.

Doe het zo:

Ik vind dat hier vooral sprake is van ... (kies uit: collaboratie / verzet / aanpassing), want ... (geef een argument).

4 STAP 1 Examenvraag lezen

Lees examenvraag 4. Waar gaat de vraag over?

De vraag gaat over de volgende begrippen:

– verzet. Dat is .....

.....

– collaboratie. Dat is .....

.....

– aanpassing. Dat is .....

.....

.....

De vraag geeft ook informatie over Ans van Dijk. Zij was een ..... die tijdens de Duitse bezetting eerst ....., maar daarna .....

.....

STAP 2 Je eigen mening

In de examenvraag moet je je eigen mening met argumenten kunnen onderbouwen. Dat betekent dat meerdere antwoorden juist zijn, zolang je een goed argument geeft.

Leg uit dat bij deze vraag meerdere antwoorden juist kunnen zijn.

Er is sprake van collaboratie, want .....

.....

.....

Er is sprake van verzet, want .....

.....

.....

Er is sprake van aanpassing, want .....

.....

.....

.....

STAP 3 Examenvraag beantwoorden

Gebruik de informatie bij stap 1 en 2 om de examenvraag te beantwoorden. Welk argument weegt voor jou het zwaarst?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Continuïteit en verandering

Examenvraag 5

Gebruik bron 3.

De situatie in de bron is het gevolg van een plotselinge verandering in nazi-Duitsland.

➔ Welke **plotselinge** verandering in nazi-Duitsland wordt bedoeld?

A De groeiende werkloosheid.

B De invoering van de rassenwetten.

C De staatsgreep van Hitler.

D Het ontstaan van het antisemitisme.

Bron 3 Een vrouw en een man worden door soldaten van de SA gedwongen om op de foto te gaan: de man is Joods, de vrouw niet. De SA dacht dat zij een relatie hadden. (Foto uit 1933.)
Toelichting: op het bord van de vrouw staat: 'Ik ben hier het grootste zwijn en ga alleen om met Joden!' Op het bord van de man staat: 'Ik neem, als Jodenjong, altijd alleen Duitse meisjes mee naar mijn kamer!'

5 STAP 1 Examenvraag lezen

Lees examenvraag 5. Waar gaat de vraag over?

Ik moet uitleggen dat de situatie in de bron past bij een ..... verandering in .....

Dit weet ik al over de verschillende antwoorden:

– De werkloosheid in Duitsland was onder andere een gevolg van .....

.....

in het jaar .....

– De rassenwetten werden ingevoerd in het jaar .....

.....

– De staatsgreep van Hitler vond plaats in het jaar ...... Hitler maakte van Duitsland een .....

– Antisemitisme is .....

.....

.....

STAP 3 Inhoud herkennen

Bekijk de bron. Aan welke gebeurtenis of ontwikkeling kun je de bron koppelen?

De SA was .....

Het bespotten van deze mensen past bij de ideeën van de nazi's, want de nazi's .....

.....

en vonden het daarom verkeerd dat .....

.....

.....

STAP 4 Continuïteit en verandering

Op het examen moet je bedenken welke dingen in een periode hetzelfde blijven (continuïteit) en welke veranderen. Je moet daarbij kunnen uitleggen of een verandering snel (plotseling) of langzaam (geleidelijk) ging.

Twee antwoordopties uit de examenvraag zijn plotselinge veranderingen. Twee antwoordopties zijn langzame veranderingen. Maak de zinnen kloppend en vul aan.

A was een *plotselinge* / *langzame* verandering, want .....

.....

.....

B was een *plotselinge* / *langzame* verandering, want .....

.....

C was een *plotselinge* / *langzame* verandering, want .....

.....

D was een *plotselinge* / *langzame* verandering, want .....

.....

.....

STAP 5 Examenvraag beantwoorden

Gebruik de informatie bij stap 1 t/m 4 om de examenvraag te beantwoorden.

.....

Propaganda

Examenvraag 6

Gebruik bron 4 en 5.

➔ Leg uit wat het doel was van de poster, bron 4.

➔ Leg uit, met behulp van bron 5, of dit doel werd bereikt.

Doe het zo:

Het doel van de poster was … (leg uit).

Dit doel werd … (kies uit: wel / niet) bereikt, want … (leg uit met een onderdeel uit bron 5).

Bron 4 Een propagandaposter die in 1945 werd verspreid in Nederland.
Toelichting: de rood-witte vlag is de Indonesische vlag.

Bron 5 Een Nederlander die in Indonesië had gevochten, vertelde achteraf:

Veel jongens wilden in die tijd wel naar Indië. Het beeld dat we van Soekarno hadden, was dat van een landverrader, een collaborateur die we moesten verjagen. Dat was het resultaat van een enorme propagandamachine.

6

STAP 1 Examenvraag lezen

Lees examenvraag 6. Waar gaat de vraag over?

Propaganda is .....

.....

.....

Ik moet uitleggen welk ..... de

propaganda had en of .....

STAP 2 Door wie en voor wie?

Bekijk bron 4. Wie heeft deze bron gemaakt en voor welke groep is de bron gemaakt?

De poster is gemaakt in *Indonesië* / *Japan* / *Nederland*.

De poster is gemaakt voor de *Indonesiërs* / *Japanners* / *Nederlanders*.

STAP 3 Inhoud herkennen

Vergelijk bron 4 met je kennis uit de leertekst. Wat is het onderwerp van de bron en wat weet je daarover?

De poster werd waarschijnlijk gemaakt *vóór* / *na* de overgave van Japan en *voordat* / *nadat* Soekarno de onafhankelijkheid had uitgeroepen. Nederland had in 1945 *wel* / *niet* de controle over heel Indonesië.

STAP 4 De boodschap

Propaganda heeft altijd een politieke boodschap. Wat is de boodschap van bron 4? Hoe zie je dat in de tekst of op de afbeelding?

In de tekst wordt gezegd dat Indonesië als

onafhankelijk land te maken heeft met .....

....., maar dat Nederland zal

zorgen voor .....

De maker van bron 4 wil dus bereiken dat

.....

.....

STAP 5 Bron bekijken

Lees bron 5 en het bijschrift. Wat lees je?

De bron is geschreven door .....

.....

Volgens hem vonden veel Nederlanders net na de

oorlog dat .....

.....

.....

STAP 6 Inhoud herkennen

Vergelijk bron 5 met je kennis uit de leertekst. Wat is het onderwerp van de bron en wat weet je daarover?

De soldaat heeft in Indonesië gevochten tijdens de *Indonesische onafhankelijkheidsoorlog* / *Tweede Wereldoorlog*. Nederland heeft deze oorlog *gewonnen* / *niet gewonnen*. Soekarno was een *Indonesische* / *Japanse* leider.

STAP 7 Examenvraag beantwoorden

Gebruik de informatie bij stap 1 t/m 6 om de examenvraag te beantwoorden.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

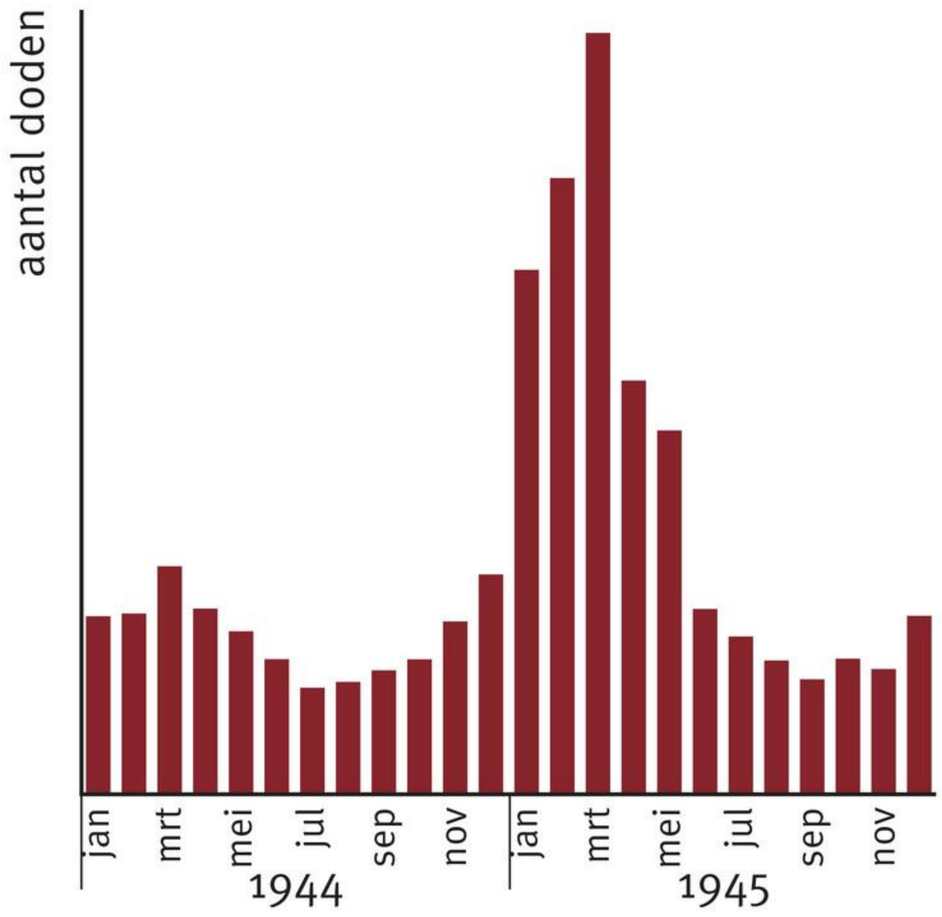
.....

2 Examenopdrachten

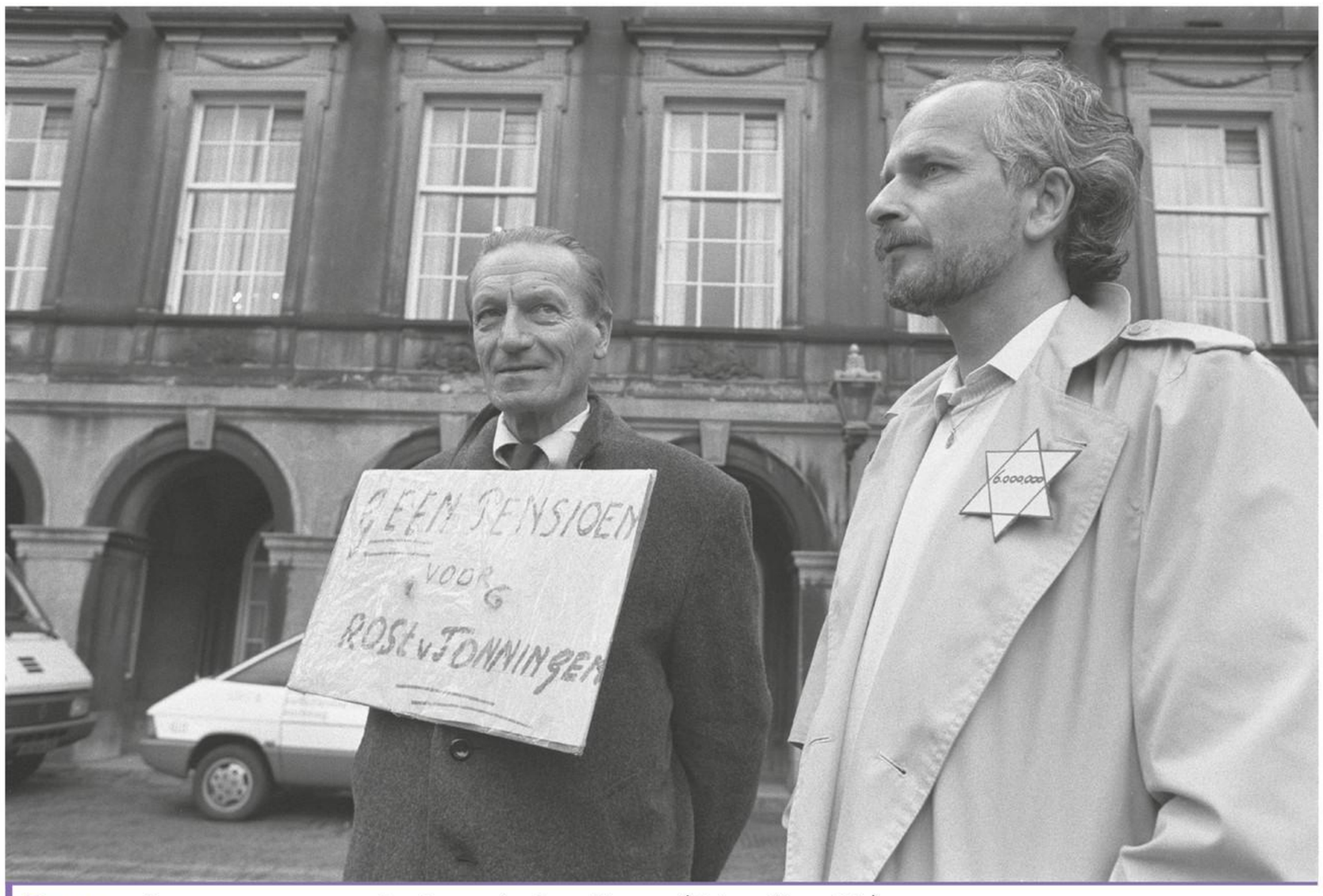
EXAMENTRAINER

Bron 1 Een Duitse propagandaposter uit 1942. De man met de snor is Stalin.
Toelichting: het bijschrift is: 'De resultaten van zijn aanval in de winter. Hij heeft op staal gebeten.'

Bron 2 Toename en afname van het aantal doden in Den Haag in 1944 en 1945.

Bron 3 Twee mannen protesteren in Den Haag. (Foto uit 1986.)
Toelichting: op het bord staat: 'Geen pensioen voor Rost v. Tonningen'.

Deze trainer bestaat uit 13 vragen. Hiervoor kun je maximaal 23 punten behalen. Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten een goed antwoord maximaal oplevert. Schrijf je antwoorden op een apart antwoordblad. Schrijf bij meerkeuzevragen alleen de goede letter op.

1p **1** ➔ Welke gebeurtenis was onderdeel van de Blitzkrieg?

◯ A D-day.
◯ B De aanval op Pearl Harbor.
◯ C De aanval op Polen.
◯ D De Februaristaking.

2p **2** Hieronder staan vier data die te maken hebben met de Tweede Wereldoorlog:

A 5 mei
B 10 mei
C 6 juni
D 17 augustus

Hieronder staan vier gebeurtenissen:

1 De geallieerde legers vallen Frankrijk binnen in Normandië.
2 Duitsland valt Nederland binnen.
3 Nederland herdenkt officieel de bevrijding.
4 Soekarno roept de onafhankelijke Republiek Indonesië uit.

➔ Noem per datum de gebeurtenis die daarbij hoort.

Doe het zo:

Bij A hoort … (kies uit: 1 / 2 / 3 / 4).
(enzovoort tot en met D)

Gebruik bron 1.

2p **3** ➔ Leg uit dat de leiders van nazi-Duitsland met deze propagandaposter een boodschap wilden geven die niet klopte met de werkelijkheid.

Doe het zo:

De boodschap van de poster is … (leg uit).
Maar in werkelijkheid … (leg uit).

Gebruik bron 2.

2p **4** ➔ Leg uit dat de grafiek past bij het begrip Hongerwinter.

Doe het zo:

De Hongerwinter was … (leg uit).
Dit past bij de grafiek, want … (leg uit).

Gebruik bron 3.

2p **5** Florrie Rost van Tonningen en haar man waren tijdens de Tweede Wereldoorlog belangrijke leden van de NSB. Na de oorlog ontving Florrie een pensioen van de Nederlandse staat, omdat haar man parlementslid was geweest.

➔ Leg uit, met behulp van de bron, welke mening deze mannen willen geven.
➔ Leg ook uit, met behulp van de bron, welk argument zij daarvoor geven.

Doe het zo:

De mannen geven als mening dat … (leg uit, met behulp van de bron).
Hun argument daarvoor is … (leg uit, met behulp van de bron).

Bron 4 Een Joodse Nederlander vertelt wat er met zijn vader gebeurde nadat hij werd bevrijd uit Auschwitz en terugkeerde naar Amsterdam.

Daar was hij zo ongelukkig, hij werd ermee geconfronteerd dat er geen familieleden en geen bekenden meer in leven waren. Hij ging naar zijn oude huis, stond buiten in de sneeuw en zag dat er anderen woonden. Van de overheid kreeg hij te horen dat hij bij de politie een doos met familiebezittingen kon ophalen. Het was een zware doos, hij maakte hem open: bakstenen en kranten, alles was gestolen. [Teleurgesteld en in rouw verliet hij de stad en ging werken voor het Amerikaanse leger in Duitsland.] De Amerikanen hebben hem toen aangesteld als burgemeester over een stel Duitse nazi-dorpen. [...] Ik heb nog officiële brieven van hem uit die tijd. Bouwvergunningen, gelukwensen voor het nieuwe jaar. Hij werd ook bedreigd door de nazi-terreurorganisatie Werwolf, die na de oorlog actief bleef. Hij kreeg telefoontjes: we vermoorden je, vuile jood. 's Nachts liep hij met een pistool de tuin te inspecteren.

Bron 5 Een foto uit Amsterdam.
Toelichting: op de collectebus staat: 'Geeft allen'. Eronder staat: 'Uw gift is nodig. Veel gezinnen hebben door naziterreur geen inkomsten'.

Bron 6 Een Indonesiër schrijft in 1978 over de Tweede Wereldoorlog:

Op 1 maart 1942 landden de Japanse strijdkrachten op Java, maar er werd niet echt gevochten. Dit maakte een schaamtevolle indruk, omdat de Japanners geen goede uitrusting hadden en ook in de minderheid waren. De Indonesiërs zagen het wonder gebeuren, dat de Nederlandse opperbevelhebber, luitenant-generaal Ter Poorten [...] de capitulatie accepteerde, zonder te hebben gevochten. Geen wonder, dat de Indonesiërs dit zagen als een totaal gebrek aan moed. Ineens was alle respect voor de Nederlanders verdwenen.

2p **6** 5 september 1944 staat in Nederland wel bekend als Dolle Dinsdag: in veel steden in het noorden van Nederland werd de bevrijding gevierd. In werkelijkheid werden deze steden pas acht maanden later bevrijd.

➔ Leg uit hoe deze situatie ontstond. Gebruik in je antwoord de volgende twee begrippen in een juiste samenhang en betekenis: **Operatie Market Garden** en de **Slag om Arnhem**.

2p **7** Hieronder staan vier gebeurtenissen.

1 De beurskrach in 1929.
2 De Kristallnacht in 1938.
3 De Slag om Engeland in 1940.
4 De Spoorwegstaking in 1944.

➔ Geef een **oorzaak** en een **gevolg** van het groeiende antisemitisme in nazi-Duitsland.

Doe het zo:

Een oorzaak was gebeurtenis ... (kies uit: 1 / 2 / 3 / 4).
Een gevolg was gebeurtenis ... (kies uit: 1 / 2 / 3 / 4).

2p **8** Tijdens de oorlog werden kinderen met een 'arisch' uiterlijk soms ontvoerd uit bezette landen. Deze kinderen werden vaak ondergebracht bij gezinnen van SS'ers en in Duitsland opgevoed.

➔ Leg uit dat zulke ontvoeringen een gevolg waren van de rassenleer van Hitler.

Doe dit door:

– eerst uit te leggen wat de rassenleer was
– en daarna uit te leggen waarom zulke ontvoeringen daarbij pasten.

Gebruik bron 4.

2p **9** De bron gaat over de periode vlak na de oorlog en laat zien dat er sinds de oorlog iets is veranderd, maar dat er ook iets hetzelfde is gebleven.

➔ Leg dit uit.

Doe het zo:

Iets wat hetzelfde is gebleven, is dat tijdens én na de oorlog ... (leg uit).
Een verandering is dat tijdens de oorlog ... (leg uit), maar na de oorlog ... (leg uit).

Gebruik bron 5.

1p **10** ➔ Leg uit of de foto is gemaakt **tijdens** of **na** de Tweede Wereldoorlog.

Doe het zo:

De foto is gemaakt ... (kies uit: tijdens / na) de Tweede Wereldoorlog, want ... (leg uit).

Gebruik bron 6.

1p **11** ➔ Wat was een **gevolg op korte termijn** van de gebeurtenis in de bron?

◯ A De Tweede Wereldoorlog brak uit.
◯ B Het nationalisme onder Indonesiërs groeide.
◯ C Nederland accepteerde de onafhankelijkheid van Indonesië.
◯ D Soekarno werd gevangengenomen.

Gebruik nogmaals bron 6.

2p **12** Stel, je doet onderzoek naar de Nederlandse overgave aan Japan in 1942.

➔ Geef een argument waarom de bron **bruikbaar** is voor je onderzoek.
➔ Geef ook een argument waarom de bron **minder betrouwbaar** is voor je onderzoek.

Doe het zo:

De bron is bruikbaar, want ... (leg uit).
De bron is minder betrouwbaar, want ... (leg uit).

2p **13** ➔ Leg uit welk doel Nederland had met de politionele acties.
➔ Leg ook uit of Nederland dit doel bereikte.

5 De wereld na 1945

A

B

C

Wat vind je in dit hoofdstuk?

1 Oefenen met examenvaardigheden 82

Vind je de opdrachten over de examenvaardigheden in het Leerboek lastig? Hier leer je stap voor stap hoe je een aantal van deze vaardigheidsopdrachten moet aanpakken. Elke opdracht begint met een examenvraag. Daaronder staat een aantal stappen die je helpen bij het beantwoorden van de vraag. Bij de laatste stap beantwoord je de examenvraag. In elk hoofdstuk oefen je met verschillende examenvaardigheden.

In hoofdstuk 5 oefen je extra met:

Examenvaardigheid	Hoort bij Leerboek
Spotprenten	§1 De Koude Oorlog
Kaarten	§2 Het einde van de Koude Oorlog
Begrippen in samenhang	§3 Nederland na 1945
Tabel	§4 Internationale samenwerking
Ordenen	§5 De wereld vanaf 1990

2 Examenopdrachten 88

Ken je de stof? In deze paragraaf test je je kennis en vaardigheden met examenopdrachten. Dat zijn vragen op examenniveau die je zonder hulp en tussenstappen beantwoordt.
Maak de examenopdrachten nadat je hebt geleerd. Zo weet je of je de stof voldoende beheerst en waarmee je nog extra moet oefenen.

1 Oefenen met examenvaardigheden

VAARDIGHEDEN

Spotprenten

Examenvraag 1

Gebruik bron 1.

➔ Over welke gebeurtenis gaat de spotprent?

A Door een Amerikaanse actie mislukt Stalins blokkade van West-Berlijn.

B Inwoners van Oost-Berlijn vluchten naar West-Berlijn.

C Met toestemming van Stalin bouwt de DDR een muur rond West-Berlijn.

D Stalin dreigt de toegangswegen naar West-Berlijn te blokkeren.

Bron 1 Een Britse spotprent uit het begin van de Koude Oorlog.
Toelichting: de man in het midden is Stalin. Hij kijkt naar de ooievaars die overvliegen. De vogels dragen zakken waarop 'steenkool' en 'voedsel' staat. Boven de huizen is een bord te zien waarop 'Berlijn' staat.

1 STAP 1 Bronbijschrift lezen

Lees examenvraag 1 en het bijschrift van de bron.
Wanneer en door wie is de prent gemaakt?

De prent is gemaakt aan het begin van de

.....

De maker komt uit het land .....

STAP 2 Prent bekijken

Wat zie je? Lees ook de toelichting onder de prent. Wat doen de mensen of figuren? Welke kleren dragen ze? Welke spullen hebben ze bij zich? Staat er tekst in de prent?

De man heet ....., de leider van de ..... In zijn hand heeft hij een .....

De man zit op een dak in de stad .....

In de lucht vliegen ..... die ..... en ..... bij zich hebben.

STAP 3 Inhoud herkennen

Waar gaat de prent over? Wat weet je over een persoon, begrip of plaats in de spotprent?

Over Berlijn weet ik dat:

– in 1945: .....

.....

– in 1948: .....

.....

– in 1961: .....

.....

STAP 4 Prent begrijpen

Wat wordt bespot? Wat wordt negatief, wat positief getoond? Zie je een overdrijving of een tegenstelling? Welke persoon of groep wordt belachelijk gemaakt?

Stalin gebruikt het geweer *wel* / *niet*. De ooievaars kunnen dus *wel* / *niet* aankomen bij hun bestemming. Dat past bij gebeurtenissen in het jaar *1945* / *1948* / *1961*, want toen kregen inwoners van *Oost-* / *West-* Berlijn hulp vanuit de lucht vanwege de *Blokkade van Berlijn* / *Berlijnse Muur*.

De ooievaars staan dus symbool voor .....

.....

.....

.....

STAP 5 Examenvraag beantwoorden

Gebruik de informatie bij stap 1 t/m 4 om de examenvraag te beantwoorden.

.....

Examenvraag 2

Gebruik bron 2.
In 1945 werd Harry Truman president van de Verenigde Staten. De maker van deze prent wil een mening overbrengen over president Truman.
➔ Leg uit, met een onderdeel van de bron, welke mening de maker wil overbrengen.
➔ Leg uit dat deze mening past bij een angst van de Russische regering in 1948.
Doe het zo:
De mening van de maker is dat ... (leg uit). Dat blijkt uit ... (noem een onderdeel van de prent). Deze mening past bij een angst van de Russische regering, want ... (leg uit).

Bron 2 Een Russische politieke prent uit 1948.
Toelichting: de man is de Amerikaanse president Truman. Hij is afgebeeld als tamboer: iemand die via slagen op een trommel commando's doorgeeft aan soldaten.

2 STAP 1 Bronbijschrift lezen

De prent is gemaakt in het jaar .....

De maker komt uit het land .....

STAP 2 Prent bekijken

De man heet ....., de leider van de .....

. Hij is aan het .....

Op de achtergrond zie ik .....

.....

STAP 3 Inhoud herkennen

De man op de achtergrond is *Hitler* / *Stalin*.

Ik weet over hem dat hij: .....

.....

De man met de trommel was de Amerikaanse president tijdens de *Tweede Wereldoorlog* / *Koude Oorlog*.

STAP 4 Prent begrijpen

Truman slaat de trommel. Daarmee bedoelt de maker dat .....

.....

De rechterarm van Truman gaat omhoog, net als .....

Daarmee bedoelt de maker dat .....

.....

.....

Truman wordt in deze prent dus *positief* / *negatief* afgebeeld.

STAP 5 Examenvraag beantwoorden

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Kaarten

Examenvraag 3

Gebruik bron 3.
Hieronder staan vier jaartallen:
- 1914
- 1919
- 1949
- 1995

➔ Geef voor elk jaartal aan welke kaart erbij past.
Doe het zo:
Bij 1914 hoort kaart … (vul het juiste cijfer in).
(enzovoort tot en met 1995)

1

2

3

4

Bron 3 Vier kaarten van Duitsland in de 20e eeuw.

3 STAP 1 Examenvraag lezen

Lees examenvraag 3. Waar gaat de vraag over?
De vraag gaat over Duitsland in vier verschillende jaren. Ik weet over die jaren:
– 1914 is aan het *begin* / *einde* van de *Eerste* / *Tweede* Wereldoorlog.
– 1919 is vlak *vóór* / *na* de *Eerste* / *Tweede* Wereldoorlog.
– 1949 is vlak *vóór* / *na* de *Tweede Wereldoorlog* / *Koude Oorlog*.
– 1995 is vlak *vóór* / *na* de *Tweede Wereldoorlog* / *Koude Oorlog*.

STAP 2 Kaarten lezen

Op het examen moet je kaarten kunnen lezen. Lees het bronbijschrift en bekijk de kaart en de legenda. Wat zie je?
Ik zie vier kaarten van *Duitsland* / *het Oostblok* / *West-Europa*. Ik kan *wel* / *geen* verschillende landen onderscheiden. Ik zie *wel een* / *geen* legenda.

STAP 3 Inhoud herkennen

Op het examen moet je landen en gebieden uit de leerstof op een kaart kunnen aanwijzen. Je moet dus weten waar belangrijke landen uit het verleden lagen.
Vul telkens het juiste land en de juiste periode in. Kies bij de periode uit: *Eerste Wereldoorlog* • *Tweede Wereldoorlog* • *Koude Oorlog*.
Op kaart 1 zie ik dat Duitsland bestaat uit de ..... en de ...... Die situatie past bij de periode van de .... en ontstond kort na de ....
Op kaart 2 zie ik dat Duitsland in het oosten grenst aan ..... en ..... Die situatie past bij de periode vóór de ..... .
Op kaart 3 zie ik dat een stukje gebied ten noorden van ..... ook bij Duitsland hoort. Die situatie ontstond na de ....
Op kaart 4 zie ik dat Duitsland één land is en dat het land in het oosten grenst aan ..... en ..... Die situatie ontstond na de ..... .

STAP 4 Examenvraag beantwoorden

Gebruik je antwoorden bij stap 1, 2 en 3 om de vraag te beantwoorden.

.....

.....

.....

.....

Examenvraag 4

Gebruik bron 4.
Een bewering: 'De kaart laat een gevolg van de Koude Oorlog zien.'
➔ Leg uit, met behulp van de bron, dat deze bewering juist is.
Doe het zo:
Uit de kaart blijkt dat ... (leg uit).
Dat is een gevolg van de Koude Oorlog, want ... (leg uit).

4 STAP 1 Examenvraag lezen

Je moet uitleggen welk ..... van de Koude Oorlog je op de kaart ziet. De Koude Oorlog was: .....

.....

.....

STAP 2 Kaarten lezen

Ik zie een kaart van *Nederland* / *Europa* / *de wereld*. Ik kan *wel* / *geen* verschillende landen onderscheiden. Ik zie *wel een* / *geen* legenda.

STAP 3 Inhoud herkennen

– Waar liep tijdens de Koude Oorlog de grens tussen het Westblok en het Oostblok? Geef deze grens in bron 4 aan met een lijn.
– Vergelijk het voormalige Westblok en het voormalige Oostblok op de kaart. Wat valt op?

.....

.....

.....

STAP 4 Examenvraag beantwoorden

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

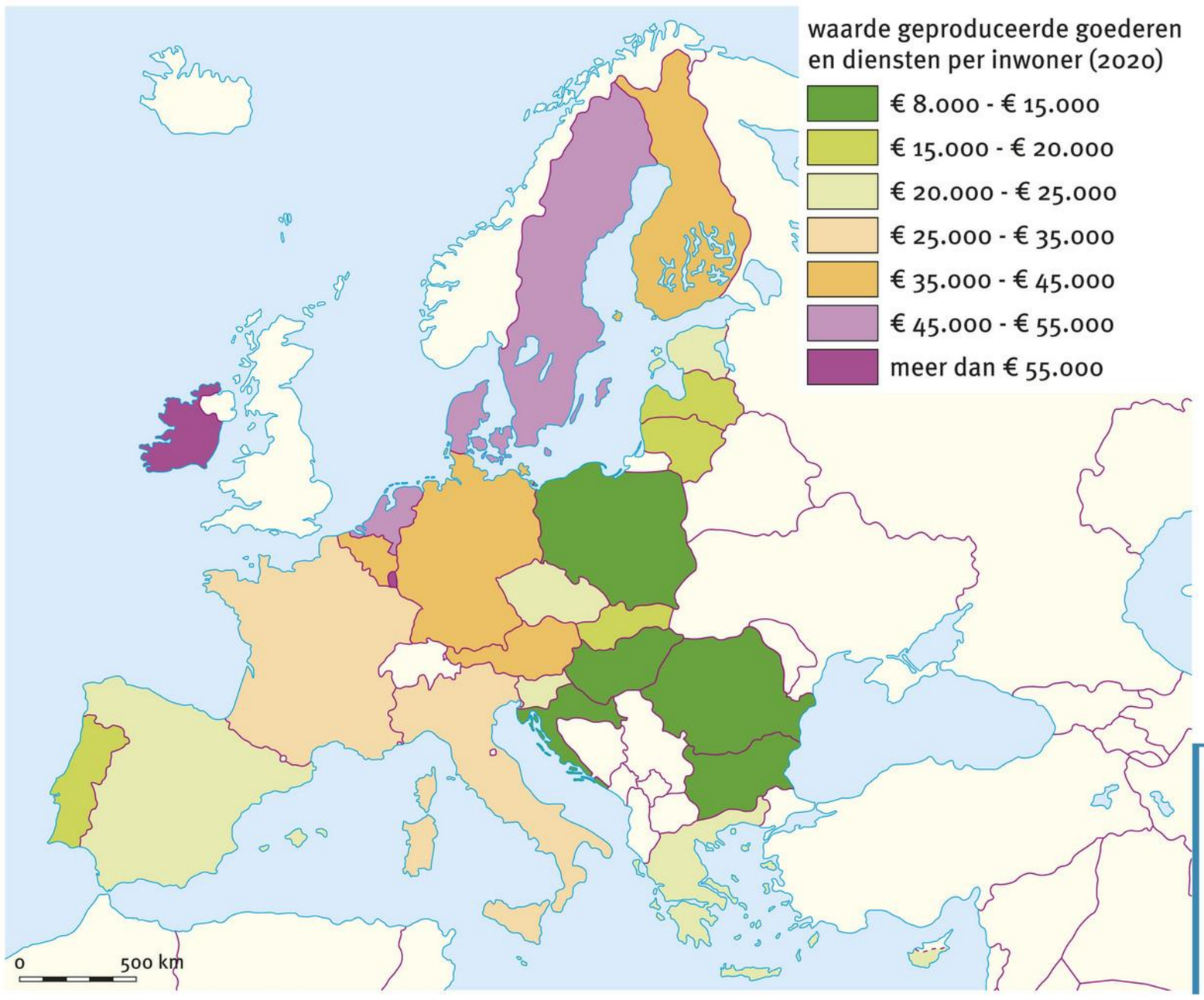
.....

.....

.....

.....

.....

Bron 4 De kaart laat zien hoe welvarend Europese landen waren in 2020. De kaart geeft aan wat in elk land de waarde was van alle geproduceerde goederen en diensten, gemiddeld per inwoner.

Begrippen in samenhang

Examenvraag 5

Gebruik bron 5.
➔ Leg uit dat de mening in de brief past bij de sociale veranderingen in Nederland in de jaren 1960. Gebruik daarbij de begrippen **jongerencultuur** en **individualisering** in een juiste samenhang.
Doe het zo:
De schrijver van de brief vindt dat … (geef de mening van de briefschrijver).
Dat past bij een sociale verandering in de jaren 1960, want … (leg uit en gebruik daarbij de begrippen jongerencultuur en individualisering).

Bron 5 Een ingezonden brief van een 18-jarige in een krant uit 1965.

Het is bij een schoolhoofd in Den Haag opgekomen om kort haar te verplichten voor jongens. Indien dit niet zou gebeuren, zouden alle langharigen voorgoed (!) van school worden gestuurd. Twee leerlingen zijn reeds de dupe geworden van deze concentratiekamp-maatregel […]. Hier zijn de rechten van de mens in het geding. Het haar behoort tot het strikte privé-eigendom van ieder mens en dient als zodanig, in welke vorm ook, door buitenstaanders gerespecteerd te worden.

5 STAP 1 Examenvraag lezen
Lees examenvraag 5. Geef de betekenis van de begrippen die in de vraag belangrijk zijn.

Jongerencultuur: .....

.....

.....

.....

Individualisering: .....

.....

.....

STAP 2 De samenhang
'Samenhang' is een ander woord voor 'verband'. Om welk verband gaat het bij deze vraag?
Bij deze vraag moet je uitleggen dat de mening van de briefschrijver een *gevolg* / *voorbeeld* was van jongerencultuur en individualisering.

STAP 3 Examenvraag beantwoorden
Gebruik de informatie bij stap 1 en 2 om de examenvraag te beantwoorden.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tabel

Examenvraag 6

In 2011 zette de Syrische president Assad het leger in om protesten tegen zijn dictatuur neer te slaan. De Veiligheidsraad nam geen strafmaatregelen tegen Syrië. Dit kwam omdat een van de leden daarover een veto uitsprak.
➔ Welk land sprak een veto uit? En bij welke internationale organisatie hoort de Veiligheidsraad?

	Land	Organisatie
A	Duitsland	EU
B	Duitsland	VN
C	Rusland	EU
D	Rusland	VN

6 STAP 1 Examenvraag lezen
Lees examenvraag 6. Waar gaat de vraag over?

De vraag gaat over de Veiligheidsraad. Dat is .....

.....

.....

.....

In de Veiligheidsraad hebben vijf landen het vetorecht. Dat zijn: .....

.....

STAP 2 De tabelvraag
In een tabelvraag beantwoord je twee meerkeuzevragen tegelijk. Onderstreep de twee vragen in de examenvraag. Trek daarna bij elke vraag een lijn naar de kolom in de tabel waarin de antwoordmogelijkheden staan. Onderstreep vervolgens in de linker- en rechterkolom de juiste antwoorden op de vraag.

STAP 3 Examenvraag beantwoorden
Gebruik de informatie bij stap 1 en 2. Het juiste antwoord vind je in de rij waarin je twee antwoorden hebt onderstreept. Noteer de letter die vóór deze rij staat.

.....

Bron 6 Hieronder staan drie afbeeldingen die passen bij Nederland na 1945.

Afbeelding 1 Twee vrouwen kijken naar een spandoek.

Afbeelding 2 Demonstratie in Amsterdam. Op het spandoek staat: 'Tegen de bommen-re(a)gen', een verwijzing naar Ronald Reagan.

Afbeelding 3 Soldaten komen aan in Nederland. Zij hadden in het Nederlands-Indische leger gediend.

Ordenen

Examenvraag 7

Gebruik bron 6.
➔ Zet de afbeeldingen uit deze bron in de juiste volgorde, van vroeger naar later.
Doe het zo:
Eerst ..., dan ... en ten slotte ... (vul de juiste nummers in).

7 **STAP 1 Inhoud herkennen**
Lees examenvraag 7 en bestudeer de bron. De bijschriften bij de afbeeldingen helpen je om elke afbeelding in de tijd te plaatsen.
Onderstreep in de bronbijschriften de woorden en omcirkel in de afbeeldingen de elementen die je kunnen helpen bij het in de tijd plaatsen van de foto.

STAP 2 Koppelen
Aan welke gebeurtenis of ontwikkeling kun je elke afbeelding koppelen?

Afbeelding 1: .....

.....

Afbeelding 2: .....

Afbeelding 3: .....

.....

STAP 3 Dateren
Soms weet je uit welk jaar een bron komt, soms weet je dat minder precies.
In welke jaren moet je elke afbeelding plaatsen? Gebruik je antwoorden bij stap 2.

Afbeelding 1: jaren .....

Afbeelding 2: jaren .....

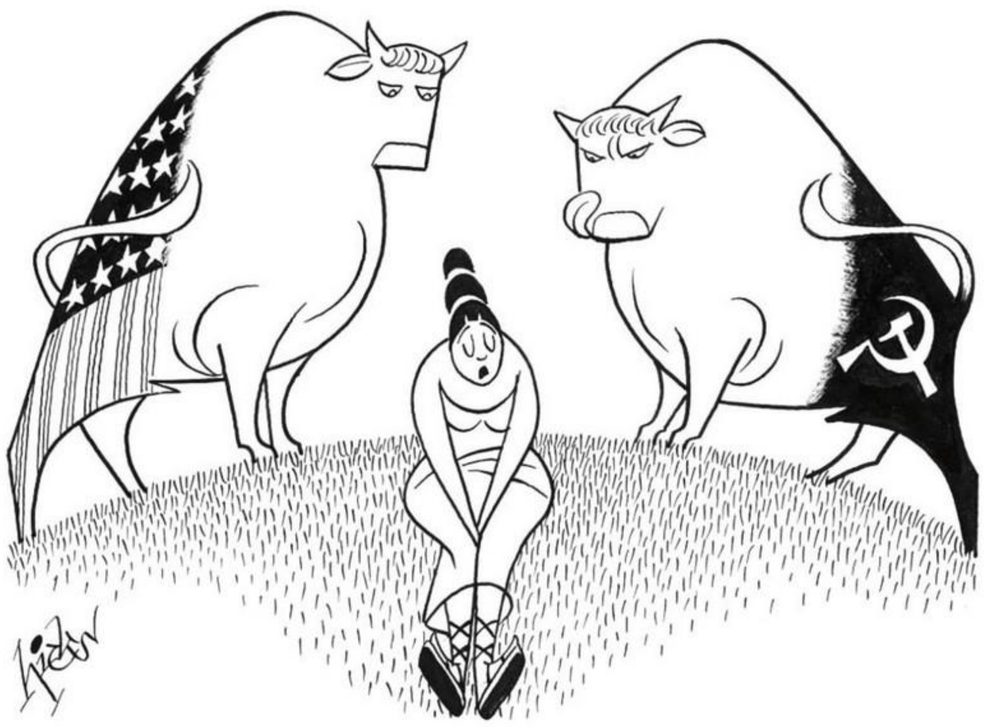
Afbeelding 3: kort na .....

STAP 4 Examenvraag beantwoorden
Gebruik de informatie bij stap 1, 2 en 3 om de examenvraag te beantwoorden.

.....

2 Examenopdrachten

EXAMENTRAINER

Bron 1 Spotprent uit het begin van de Koude Oorlog.
Toelichting: het meisje Europa zit op de grond. Achter haar staan een Amerikaanse stier en een Russische stier.

Bron 2 Spotprent over Duitsland, uit het begin van de Koude Oorlog.
Toelichting: de tekst betekent: één volk, twee landen, geen Führer.

Bron 3 In 1949 protesteerde de Russische regering bij de Amerikaanse regering tegen de oprichting van de NAVO. Een fragment uit die brief.

De oprichting van de NAVO is in strijd met de doelen van de Verenigde Naties. Van de grootmachten mag alleen de Sovjet-Unie niet meedoen aan dit verdrag. Dat kan alleen worden verklaard door het feit dat het verdrag tegen de SU is gericht. [...] De NAVO vergroot het leger in deze tijd van vrede. De NAVO is dus niet gericht op verdediging.

Bron 4 'Bedankt Gorbatsjov!' schreef een Duitser in 1990 op een muur in Berlijn.

Deze trainer bestaat uit 13 vragen. Hiervoor kun je maximaal 21 punten halen. Vóór elk vraagnummer staat hoeveel punten een goed antwoord oplevert. Schrijf je antwoorden op een apart antwoordblad.
Schrijf bij meerkeuzevragen alleen de goede letter op.

2p **1** Hieronder staan vijf gebeurtenissen die zich hebben afgespeeld in Duitsland.

1 De Blokkade van Berlijn.
2 De bouw van de Berlijnse Muur.
3 De Duitse hereniging.
4 De oprichting van de BRD en de DDR.
5 De overgave van het Duitse leger.

➔ Zet de gebeurtenissen in de juiste volgorde, van vroeger naar later.
Doe het zo:
Eerst ..., daarna ..., dan ..., vervolgens ... en ten slotte ... (vul nummers in).

Gebruik bron 1 en 2.

2p **2** ➔ De situatie in bron 1 is een **oorzaak** van de situatie in bron 2. Leg dat uit.
Doe het zo:
Bron 1 laat zien dat ... (leg uit).
Als gevolg daarvan ... (leg uit welk gevolg in bron 2 te zien is).

1p **3** ➔ Welke twee leiders waren betrokken bij de Cubacrisis?

◯ A Chroesjtsjov en Kennedy.
◯ B Chroesjtsjov en Reagan.
◯ C Stalin en Kennedy.
◯ D Stalin en Reagan.

Gebruik bron 3.

2p **4** Volgens de Sovjet-Unie is de oprichting van de NAVO in strijd met een belangrijk doel van de Verenigde Naties.
➔ Welk doel van de VN bedoelt de Sovjet-Unie?
➔ Geef een argument dat **westerse landen** zouden kunnen gebruiken tegen deze bewering van de Sovjet-Unie.
Doe het zo:
Doel VN: ...
Argument westerse landen: ...

Gebruik bron 4.

2p **5** ➔ Leg uit waarvoor de schrijver van de tekst Gorbatsjov bedankte.
Doe dit door:
– eerst in twee zinnen te beschrijven wat er in 1989 in Duitsland gebeurde
– en vervolgens uit te leggen waarom iemand Gorbatsjov daarvoor zou bedanken.

1p **6** Ada, geboren in 1948, ging in 1961 voor het eerst op vakantie. Het gezin ging twee weken naar Ameland, waar ze logeerden in vakantiehuis Excelsior. Dit vakantiehuis voor arbeidersgezinnen was in 1926 opgericht door een socialistische organisatie.
➔ Welk begrip past bij de vakantie van Ada in 1961? En welk begrip past bij de oprichting van vakantiehuis Excelsior in 1926?

	Vakantie van Ada	Oprichting vakantiehuis
A	Consumptiemaatschappij	Ontzuiling
B	Consumptiemaatschappij	Verzuiling
C	Verzorgingsstaat	Ontzuiling
D	Verzorgingsstaat	Verzuiling

Bron 5 Een lid van Provo vertelt in 1966 over acties van deze beweging. Bij zulke acties werden regelmatig leden van Provo gearresteerd en veroordeeld.

Ik geloof in het effect van de trap op de teen. […] Onze acties gaan dus vaak net iets te 'ver'. […] Daarom worden ze al gauw ondemocratisch genoemd. [Dat is wel gek.] Wij, jonge mensen, hebben de Tweede Wereldoorlog niet bewust meegemaakt. Daarom wordt ons steeds verteld dat één houding verkeerd is: een houding van totale gehoorzaamheid, want die leidt tot dictatuur.

Bron 6 De leiders van vijf landen die in 1960 neutraal waren: ze waren geen bondgenoot van de SU of de VS. Zij protesteerden tegen de macht van deze twee landen in de VN. Van links naar rechts zijn dat Nehru (India), Nkrumah (Ghana), Nasser (Verenigde Arabische Republiek), Soekarno (Indonesië) en Tito (Joegoslavië).

Bron 7 Een standpunt uit het verkiezingsprogramma van de PVV uit 2017.

De regering wordt verplicht de uitslag van een referendum op te volgen.

Gebruik bron 5.

2p **7** In de jaren 1960 verzetten jongeren zich tegen de bestaande normen.

➔ Leg uit, met behulp van de bron, op welke norm Provo kritiek heeft.

➔ Noem, zonder bron, de **politieke** verandering die Provo wilde bereiken.

Doe het zo:

In de bron heeft Provo kritiek op de norm dat … (leg uit).

Provo's wilden een verandering op politiek gebied, namelijk: … (noem verandering).

1p **8** In 1982 stelde de minister van Onderwijs voor om de lonen van leraren te verlagen met 1,65%. Daarop riepen de vakbonden op tot een vijfdaagse staking. Zo'n 20.000 leraren legden het werk neer. De stakingen hadden geen succes.

➔ Is deze gebeurtenis een goed voorbeeld van het poldermodel? Leg je antwoord uit.

Doe het zo:

De gebeurtenis is … (kies uit: wel een / geen) goed voorbeeld van het poldermodel, want … (leg uit).

2p **9** Na 1945 ontstond er nauwe samenwerking tussen de Europese landen. Dat had onder andere te maken met de Tweede Wereldoorlog en de Koude Oorlog.

➔ Leg uit waarom de Europese landen gingen samenwerken. Gebruik in je antwoord de begrippen **Tweede Wereldoorlog** en **Koude Oorlog** in de juiste samenhang.

1p **10** Een Europese instelling heeft de volgende taken:

– controleren van het dagelijks bestuur van de EU;
– stemmen over Europese wetten en de Europese begroting.

➔ Over welke instelling gaat het?

◯ A Over de Europese Commissie.
◯ B Over de Raad van Ministers.
◯ C Over de Veiligheidsraad.
◯ D Over het Europees Parlement.

1p **11** In 2001 verklaarden de landen die lid waren van de NAVO dat zij de Amerikaanse oorlog 'tegen het terrorisme' steunden.

➔ Welke gebeurtenis leidde tot dit besluit?

Gebruik bron 6.

2p **12** De foto past bij twee belangrijke ontwikkelingen in de wereld na 1945.

➔ Welke **twee** ontwikkelingen passen bij de foto?

☐ A Dekolonisatie in Azië en Afrika.
☐ B Groei van de wereldeconomie.
☐ C Ontstaan van een multiculturele samenleving.
☐ D Ontstaan van twee machtsblokken.
☐ E Toenemende secularisatie.

Gebruik bron 7.

2p **13** ➔ Leg uit dat het standpunt in de bron past bij een populistische partij.

Doe het zo:

Bij een referendum … (leg uit wat een referendum is).

Dat past bij een populistische partij, want … (leg uit).

Door de tijd heen

Wat vind je in dit hoofdstuk?

1	**Oefenen met ‘Door de tijd heen’**	**93**
2	**Examenopdrachten**	**94**

De meeste vragen die je tijdens je examen moet beantwoorden, zijn geordend per periode. Tijdens je examen kom je enkele vragen tegen onder het kopje ‘Door de tijd heen’. Deze vragen gaan over de leerstof van meer dan één periode.
In deze paragraaf leer je stap voor stap hoe je deze ‘Door de tijd heen’-vragen kunt aanpakken.

In deze paragraaf kun je verder oefenen met ‘Door de tijd heen’-vragen. Maak de examenopdrachten nadat je hebt geleerd. Zo weet je of je de stof voldoende beheerst en waarmee je nog extra moet oefenen.

Vraag	Gaat over hoofdstuk
1	2 en 4
2	1
3	1 en 2
4	2 en 3
5	2, 3 en 4
6	2, 3 en 4
7	3, 4 en 5
8	3, 4 en 5
9	4 en 5
10	1 tot en met 5

1 Oefenen met ‘Door de tijd heen’

Ordenen

Examenvraag

Gebruik bron 1.
➔ Zet de fragmenten uit de bron in de juiste volgorde, van vroeger naar later.
Doe het zo:
Eerst ..., dan ..., vervolgens ... en ten slotte ... (vul de juiste nummers in).

Bron 1 Hieronder staan vier fragmenten uit toespraken van regeringsleiders. Alle fragmenten gaan over oorlogen.

Fragment 1: toespraak van de Nederlandse minister-president Beel.
Door beschietingen van Nederlandse patrouilles, [...] ontvoeringen en moord, is de toestand in Indonesië onhoudbaar geworden. [...] Er is geen andere weg meer mogelijk dan een politionele actie met militaire middelen.

Fragment 2: toespraak van de Amerikaanse president Wilson.
Alle soorten schepen, uit elk land, met elke vracht, met elke bestemming, worden tot zinken gebracht, zonder waarschuwing en zonder enige hulp aan de mensen aan boord. [...] Dus verklaart ons land officieel de oorlog aan Duitsland.

Fragment 3: toespraak van minister-president Lloyd George van Groot-Brittannië.
De Duitse keizer [Wilhelm II] is de grootste wegpiraat van Europa. Kleine landen [zoals Servië en België] die in de weg staan, worden de berm in geslingerd. [...] Groot-Brittannië wordt bevolen aan de kant te gaan. Ik kan alleen dit zeggen: de Britten zullen de pestkop van zijn stoel trekken. [...] Maar het zal een vreselijke oorlog zijn.

Fragment 4: toespraak van minister-president Chamberlain van Groot-Brittannië.
De Britse ambassadeur overhandigde de Duitse regering vanmorgen een officieel briefje waarin stond dat er tussen ons een oorlog zou ontstaan, tenzij we tegen 11 uur van de Duitse regering hoorden dat ze onmiddellijk bereid waren hun troepen uit Polen terug te trekken. [Er is niets] ontvangen en Groot-Brittannië is daarom in oorlog met Duitsland.

1 STAP 1 Inhoud herkennen
Lees de examenvraag en bestudeer de bron. In elk fragment herken je een gebeurtenis die je in de tijd kunt plaatsen. Onderstreep in elk fragment enkele woorden of stukjes van zinnen die verwijzen naar een gebeurtenis.

STAP 2 Koppelen
Gebruik de onderstreepte woorden. Aan welke gebeurtenis of ontwikkeling kun je elk fragment koppelen?

Fragment 1: .....
.....
.....

Fragment 2: .....
.....
.....

Fragment 3: .....
.....
.....

Fragment 4: .....
.....
.....

STAP 3 Dateren
Schrijf bij elk fragment het juiste jaartal of de juiste jaartallen.

Fragment 1: .....

Fragment 2: .....

Fragment 3: .....

Fragment 4: .....

STAP 4 Examenvraag beantwoorden
Gebruik de informatie bij stap 1, 2 en 3 om de examenvraag te beantwoorden.

.....
.....

2 Examenopdrachten

EXAMENTRAINER

Staatsinrichting van Nederland (1848-nu)

Gebruik bron 2.

2p **2** In 1848 en 1983 werden nieuwe grondrechten opgenomen in de grondwet.

➔ Bij welke grondwet horen de fragmenten uit de bron?

➔ Is het grondrecht uit het fragment een **klassiek** of een **sociaal** grondrecht?

Doe het zo:

Fragment 1 hoort bij de grondwet van … (kies uit: 1848 / 1983). Het is een … grondrecht (kies uit: klassiek / sociaal).

(enzovoort tot en met fragment 4)

Bron 2 Vier fragmenten uit de Nederlandse grondwet van 1848 en de grondwet van 1983.

Fragment 1

Alle Nederlanders hebben de vrijheid om onderwijs te geven.

Fragment 2

Iedereen heeft recht op een advocaat. De wet regelt dat mensen die niet genoeg geld hebben voor een advocaat, hulp krijgen van de overheid.

Fragment 3

Nederlanders die niet genoeg geld hebben om van te leven, hebben recht op bijstand van de overheid.

Fragment 4

Voor alle Nederlanders geldt het recht van vereniging en vergadering.

Nederland (1848-1914) en Eerste Wereldoorlog (1914-1918)

1p **3** Rond 1920 kregen vrouwen in veel Europese landen kiesrecht. Dit had verschillende oorzaken.

➔ Wat was in Nederland een oorzaak voor de invoering van vrouwenkiesrecht? En wat was in andere Europese landen een tweede oorzaak voor de invoering van vrouwenkiesrecht?

	Oorzaak Nederland	Oorzaak Europese landen
A	Eerste feministische golf	Eerste Wereldoorlog
B	Eerste feministische golf	Opkomst verzuiling
C	Tweede feministische golf	Eerste Wereldoorlog
D	Tweede feministische golf	Opkomst verzuiling

Eerste Wereldoorlog (1914-1918) en interbellum (1918-1939)

1p **4** Hieronder staan vier voorbeelden waarin landen met elkaar gingen samenwerken.

1 De Verenigde Staten steunen Duitsland met het Dawesplan. Daardoor groeit de Duitse economie.

2 De verhouding tussen Duitsland en andere landen verbetert. Daardoor mag Duitsland toch lid worden van de Volkenbond.

3 De Volkenbond wordt opgericht, die nieuwe oorlogen moet voorkomen. Enkele grote landen worden echter geen lid.

4 Europese landen sluiten bondgenootschappen met elkaar. Zo beloven Duitsland, Oostenrijk-Hongarije en het Turkse Rijk elkaar te helpen als er een oorlog uitbreekt.

➔ Zet de voorbeelden in de juiste volgorde, van vroeger naar later.

Doe het zo:

Eerst ..., dan ..., vervolgens ... en ten slotte ... (vul nummers in).

Eerste Wereldoorlog (1914-1918), interbellum (1918-1939) en Tweede Wereldoorlog (1939-1945)

Gebruik bron 3.

1p **5** ➔ Zet de afbeeldingen in de juiste volgorde, van vroeger naar later.

Doe het zo:

Eerst ..., dan ..., vervolgens ... en ten slotte ... (vul nummers in).

Bron 3 Vier voorbeelden van propaganda.

Afbeelding 1 Duitse propaganda.
Toelichting: je ziet de vlaggen van Groot-Brittannië, de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie.
Tekst: 'Achter de vijanden staat de Jood.'

Afbeelding 2 Nederlandse propaganda.
Toelichting: poster die in Nederland werd verspreid.

Afbeelding 3 Ierse propaganda.
Toelichting: tekst boven: 'Ieren, neem wraak voor de Lusitania*.';
tekst onder: 'Sluit je vandaag nog aan bij het Ierse leger.'

Afbeelding 4 Russische propaganda.
Toelichting: tekst: 'Kameraad, kom ook bij onze kolchoz*!'

* een grote staatsboerderij waarop meerdere boeren moesten gaan samenwerken

* Een schip dat tot zinken was gebracht door Duitse duikboten. Deze beschoten alle schepen in de Noordzee.

2p **6** Hieronder staan vier gebeurtenissen uit de geschiedenis van Oostenrijk.

1 Duitse soldaten trekken Oostenrijk binnen: het land wordt deel van het Duitse Rijk.

2 Keizer Frans Jozef verklaart, met steun van Duitsland, de oorlog aan Servië.

3 Oostenrijk-Hongarije valt uit elkaar; Oostenrijk wordt een zelfstandige staat.

4 Russische troepen verjagen de legers van de nazi's uit Oostenrijk.

Vijf jaartallen:

- 1914
- 1919
- 1938
- 1941
- 1945

➔ Zet bij elke zin het juiste jaartal. Let op! Eén jaartal blijft over.

Doe het zo:

Zin 1 hoort bij ... (vul het juiste jaartal in).

(enzovoort tot en met zin 4)

Interbellum (1918-1939), Tweede Wereldoorlog (1939-1945) en Europa en de wereld (1945-1989)

1p **7** Hieronder staan vier voorbeelden van censuur.

1 Als Mussolini in Italië aan de macht komt, mogen de kranten niet meer kritisch over hem schrijven.

2 De Duitse bezetter in Nederland verbiedt het bezit van radiotoestellen. Zo wil het Duitse bestuur voorkomen dat mensen naar zenders van de geallieerden luisteren.

3 Na de Russische Revolutie komen alle Russische kranten in handen van de staat. Die stelt een lijst op van onderwerpen waarover de kranten mogen schrijven.

4 Tijdens de onafhankelijkheidsoorlog in Indonesië mogen foto's van wrede acties van Nederlandse soldaten niet in de kranten worden afgedrukt.

➔ Zet de voorbeelden in de juiste volgorde, van vroeger naar later.

Doe het zo:

Eerst ..., dan ..., vervolgens ... en ten slotte ... (vul nummers in).

1p **8** Hieronder staan vier gebeurtenissen uit het leven van Kees, een Nederlandse man die leefde in de 20e eeuw.

1 Door de economische crisis verliest Kees zijn baan. Gelukkig kan hij na enkele maanden aan het werk bij een werkverschaffingsproject van de overheid.

2 Het loon van Kees stijgt, want het gaat goed met de Nederlandse economie. Samen met zijn vrouw koopt hij zijn eerste televisie.

3 Kees moet voor de nazi's werken in Duitsland. Soms mag hij even op verlof naar Nederland. Tijdens zijn tweede verlof duikt hij onder. Hij gaat niet meer terug naar Duitsland.

4 Kees viert de bevrijding van Nederland. Hij staat langs de straat als geallieerde tanks zijn dorp binnenrijden.

➔ Zet de gebeurtenissen in de juiste volgorde, van vroeger naar later.

Doe het zo:

Eerst ..., dan ..., vervolgens ... en ten slotte ... (vul nummers in).

Tweede Wereldoorlog (1939-1945), Europa en de wereld (1945-1989) en de nieuwe wereldorde (vanaf 1990)

Gebruik bron 4.

1p **9** ➔ Zet de foto's in de juiste volgorde, van vroeger naar later.

Doe het zo:

Eerst ..., dan ..., vervolgens ... en ten slotte ... (vul nummers in).

Bron 4 Vier foto's van mensen die op de vlucht zijn.

Foto 1 Bezoek van koningin Juliana (midden) aan Hongaarse vluchtelingen in Utrecht. Deze mensen ontvluchtten Hongarije, omdat de Sovjet-Unie met geweld een einde had gemaakt aan een opstand in hun land.

Foto 2 Joodse vluchtelingen uit Duitsland, aan boord van een schip. Ze hoopten hiermee de Verenigde Staten te bereiken.

Foto 3 Tijdens de bouw van de Muur vluchtten inwoners van Oost-Berlijn naar West-Berlijn.

Foto 4 Vluchtelingen uit voormalig Joegoslavië komen aan in Nederland. Onder andere door oplevend nationalisme ontstond in hun land een oorlog.

Alle leerstof

2p **10** Hieronder staan vijf gebeurtenissen die te maken hebben met de geschiedenis van het Nederlandse onderwijs.

1 Door een grondwetswijziging krijgen niet alleen de openbare scholen maar ook de bijzondere scholen geld van de regering.

2 In Amsterdam wordt de eerste Arabische basisschool opgericht. Op deze school zitten kinderen van Marokkaanse gastarbeiders.

3 Joodse kinderen mogen niet meer naar 'gewone' basisscholen. Zij moeten naar aparte Joodse scholen.

4 Samuel van Houten wil in zijn Kinderwet ook graag een leerplicht voor kinderen van 8 tot 12 jaar invoeren. Maar daarvoor is geen meerderheid in de Tweede Kamer.

5 Tijdens de economische crisis zijn er weinig banen voor onderwijzers terwijl er wel werk is. Dit komt doordat de regering-Colijn weinig geld uitgeeft aan onderwijs.

➔ Zet de gebeurtenissen in de juiste volgorde, van vroeger naar later.

Doe het zo:

Eerst ..., daarna ..., dan ..., vervolgens ... en ten slotte ... (vul nummers in).

C Proefexamens

Hoe werk je met deel C?

Leerboek

In het Leerboek staat in vijf hoofdstukken de leerstof voor het Centraal Examen geschiedenis.

Oefenboek

In deel C van het Oefenboek oefen je alle leerstof op examenniveau.

Tips voor het examen
Hoe zorg je voor een goede voorbereiding voor je examen? En waar moet je aan denken als je je examen maakt? Deze tips helpen je om je examen tot een succes te maken.

Proefexamen
Met behulp van de twee proefexamens kun je controleren of je de examenvaardigheden en alle leerstof voor het examen beheerst. Een proefexamen heeft hetzelfde niveau als een echt examen en ziet er hetzelfde uit. Het proefexamen bevat wel minder vragen. Ook staan bij je examen vragen en bronnen in twee verschillende boekjes, die je naast elkaar kunt leggen.

Tips voor het examen

Het examen voorbereiden: hoe doe je dat?

Plannen

Plan van tevoren in wanneer je wat gaat leren. Daarmee voorkom je dat je in tijdnood komt.

- √ Begin op tijd met leren. Beter iedere dag dertig minuten, dan drie dagen van tevoren drie uur per dag.
- √ Plan ook tijd om te chillen. Beloon jezelf voor studeren.
- √ Herhaal elke dag wat je eerder hebt geleerd. Herhaling werkt goed voor het geheugen.
- √ Leer in kleine brokjes tegelijk. Herhaal eerst en leer dan een nieuwe paragraaf. Neem daarna pauze en begin dan weer met herhalen enzovoort.

Concentratie

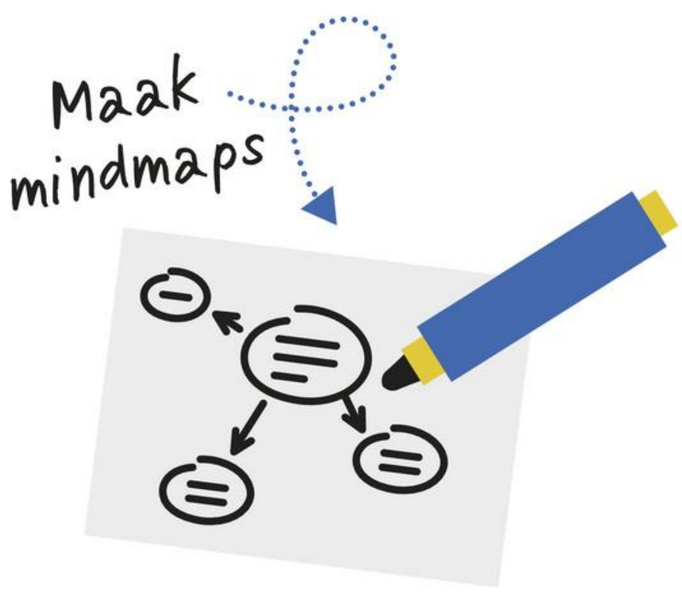
Zoek een werkplek met weinig afleiding. Je kunt beter studeren als:

- √ je bureau is opgeruimd;
- √ niemand je komt storen;
- √ er geen berichtjes binnenkomen op je telefoon, laptop of tablet.

Actief leren

Ga niet alleen passief zitten lezen, want daar leer je weinig van! Ga actief dingen doen.

- √ Maak zelf flitskaarten van de begrippen, jaartallen en personen.
- √ Maak een mindmap (of een ander soort samenvatting) van de leerstof. Gebruik daarbij de leerdoelen en de begrippen.
- √ Probeer aan de hand van je mindmap uitleg te geven aan je broer, zus, ouder, kat of goudvis.
- √ Neem je samenvatting op met je mobiel en luister die af in bed, in de trein of tijdens je work-out.
- √ Maak de herhalingsopdrachten in deel A van dit Oefenboek.

TIP

Zitten er begrippen of jaartallen tussen die je maar niet kunt onthouden? Schrijf ze netjes op een lijstje en hang dat op een plek waar je vaak komt (de koelkastdeur, je spiegel, de wc-deur).

TIP

Op schooltv.nl staan video's die aansluiten bij het vmbo-examen geschiedenis. Daarin krijg je onderdelen van de stof nog eens op een andere manier uitgelegd.

Je kennis testen

Er zijn handige manieren om te testen of je de leerstof beheerst.

- ✓ Gebruik online de flitskaart om begrippen, jaartallen en personen te oefenen.
- ✓ Maak online de Test jezelf of oefentoets bij de hoofdstukken.
- ✓ Maak de proefexamens in deel C van dit Oefenboek.
- ✓ Maak oude examens om te oefenen. Kijk op examenblad.nl.

Het examen maken: hoe zorg je voor het beste resultaat?

Het examen

Als je goed bent voorbereid, kom je tijdens het examen niet voor onaangename verrassingen te staan.

- Relax, je kunt dit. Je hebt goed gestudeerd, heb vertrouwen in jezelf.
- Je krijgt twee boekjes: één met vragen en één met bronnen. Leg het boekje met bronnen op een handige manier naast de vragen, zodat je de vraag en de bijbehorende bron bij elkaar hebt.
- Voor het examen heb je twee uur. Bekijk hoeveel vragen er in totaal zijn. Na een uur wil je ongeveer op de helft zijn.
- Kom je in tijdnood? Blader door het examen en kijk of er nog meerkeuzevragen zijn die je makkelijk en snel kunt beantwoorden.

TIP

Op het examen mag je een woordenboek gebruiken.

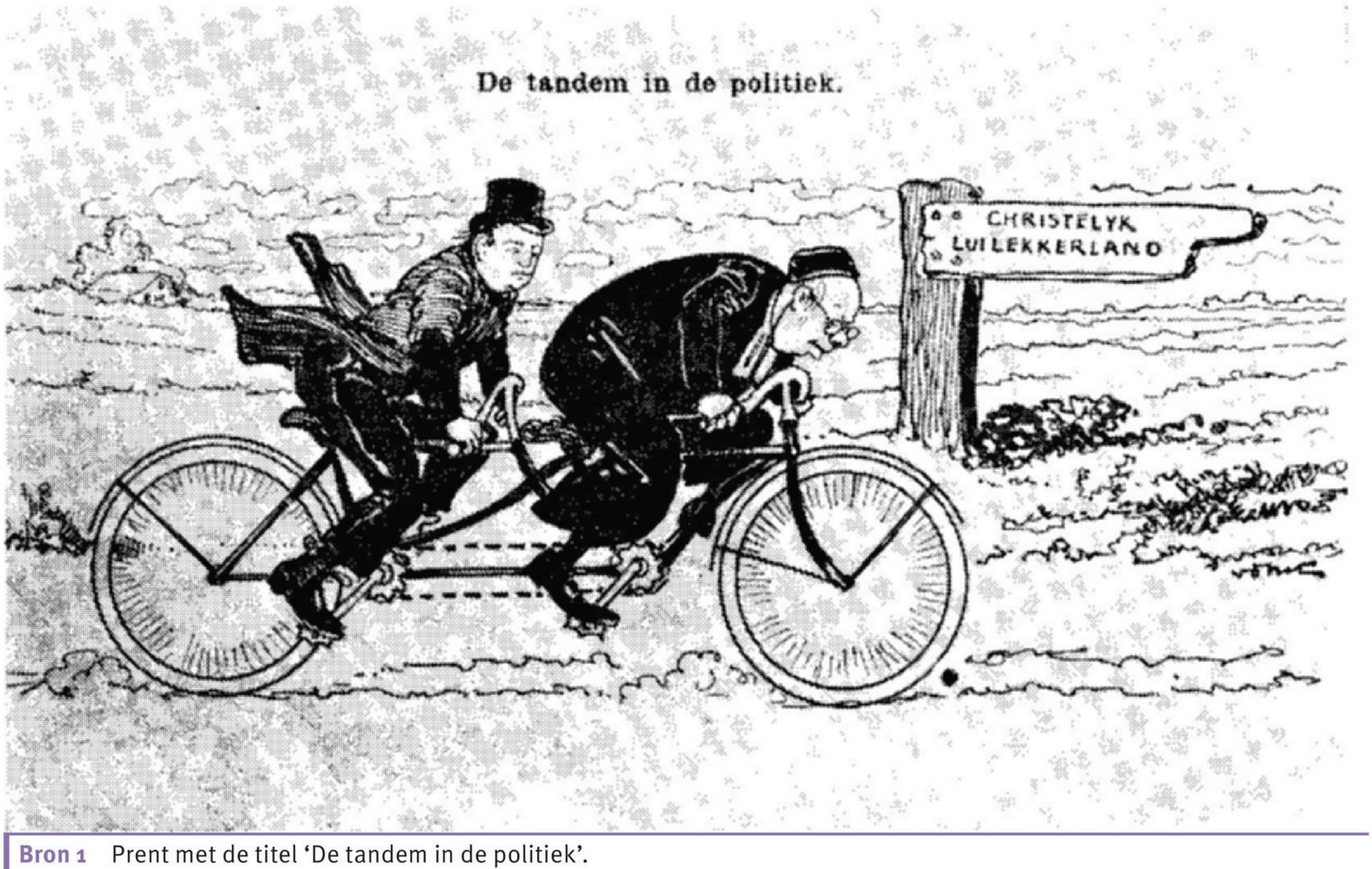
Vragen maken

- Schrijf leesbaar en noteer telkens duidelijk het vraagnummer in de kantlijn.
- Neem de tijd om elke vraag goed te lezen.
- Als in de vraag staat dat je twee redenen moet geven, geef er dan twee en niet meer. Reden drie, vier en vijf mag je docent niet nakijken. Die kosten je dus alleen maar tijd!
- Je mag in de examenboekjes schrijven. Dat is bijvoorbeeld handig bij een volgordevraag.

Proefexamen 1

Dit proefexamen bestaat uit 20 vragen. Hiervoor zijn maximaal 35 punten te behalen. Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten een goed antwoord oplevert. Schrijf je antwoorden op een apart antwoordblad. Schrijf bij meerkeuzevragen alleen de goede letter op.

Bron 1 Prent met de titel 'De tandem in de politiek'.
Toelichting: een protestantse en een katholieke leider zijn samen op weg. Op het bordje staat 'christelijk luilekkerland'. Dit bordje verwijst naar een situatie die christenen graag wilden bereiken.

Bron 2 Een zin uit het programma van een politieke partij (1894).

Het is ons doel om ook de Nederlandse arbeiders te laten deelnemen aan de internationale strijd van de arbeidende klasse. Wij willen de arbeidersbeweging zoveel mogelijk steunen bij het verkrijgen van betere levensvoorwaarden.

Nederland (1848-1914)

2p **1** Hieronder staan vier gebeurtenissen die te maken hebben met de wijzigingen in de grondwet tussen 1848 en 1919.

1 De grondwet wordt gewijzigd, zodat alle mannen en vrouwen boven een bepaalde leeftijd mogen stemmen.

2 Door de Luxemburgse kwestie moet de koning accepteren dat het parlement de hoogste macht heeft in Nederland.

3 Het caoutchouc-artikel wordt aangenomen in het parlement, waardoor veel meer mannen mogen stemmen.

4 In Parijs, Wenen, Berlijn en Amsterdam komt een deel van het volk in opstand en eist het meer politieke invloed op de regering.

➔ Zet de gebeurtenissen in de juiste volgorde, van vroeger naar later.

Doe het zo:

Eerst ..., dan ..., vervolgens ... en ten slotte ... (vul nummers in).

Gebruik bron 1.

1p **2** ➔ Welk begrip past bij de bron?

◯ A Algemeen kiesrecht.

◯ B Districtenstelsel.

◯ C Schoolstrijd.

◯ D Sociale kwestie.

Gebruik bron 2.

2p **3** ➔ Leg uit bij welke politieke stroming uit de 19e eeuw de bron past.

Doe het zo:

De bron past bij het ... (noem politieke stroming), want ... (geef uitleg).

De Eerste Wereldoorlog (1914-1918)

2p **4** ➔ Leg uit dat het sluiten van bondgenootschappen ook een **oorzaak** was van de toegenomen spanning in Europa.

Doe het zo:

Een bondgenootschap is ... (geef omschrijving).

Het sluiten van bondgenootschappen leidde tot spanningen, doordat ... (geef uitleg).

2p **5** Nederland was neutraal tijdens de Eerste Wereldoorlog.

➔ Leg uit dat dit tijdens de eerste oorlogsjaren gunstig was voor de Nederlandse economie.

Doe dit door:

– eerst uit te leggen wat neutraliteit betekent

– en daarna één reden te geven waarom de neutraliteit van Nederland gunstig was voor de economie.

A
B
C

Bron 3 Een soldaat vertelt over zijn ervaringen tijdens de Eerste Wereldoorlog.

Sinds de gebeurtenissen van 15 juli weet ik zeker dat we niet meer kunnen winnen. Ik zie het niet meer zitten. Wat zal er van ons worden? Ik heb er geen vertrouwen meer in dat wij het redden. Het Amerikaanse leger is heel groot: één miljoen soldaten. Dat is te veel voor ons.

Bron 4 Spotprent uit 1930 over het Verdrag van Versailles. De titel is 'De bron'.
Toelichting: op de rol papier staat 'Verdrag van Versailles'. Op de helm staat 'partij van Hitler'.

Bron 5 Kaart van Europa in 1936.

Gebruik bron 3.

1p **6** ➔ Uit welk land komt de soldaat? En uit welk jaar komt deze bron?

	Land	Jaar
A	Duitsland	1916
B	Duitsland	1918
C	Frankrijk	1916
D	Frankrijk	1918

Het interbellum (1918-1939)

Gebruik bron 4.

1p **7** De maker van de prent wil met zijn tekening een boodschap overbrengen over het Verdrag van Versailles.

➔ Wat is de boodschap van de prent?

◯ A De staatsgreep van Hitler mislukte door het Verdrag van Versailles.
◯ B Het Verdrag van Versailles droeg bij aan Hitlers opkomst.
◯ C Het Verdrag van Versailles was een overwinning voor Hitlers partij.
◯ D Hitler hield zich niet aan de afspraken uit het Verdrag van Versailles.

Gebruik bron 5.

2p **8** ➔ Welke **twee** landen waren in 1936 een totalitaire staat? Schrijf alleen de nummers op.

De Tweede Wereldoorlog (1939-1945)

2p **9** Een bewering: 'Tijdens de Tweede Wereldoorlog schonden de nazi's de grondrechten van Nederlanders.'

➔ Leg met een voorbeeld uit dat deze bewering juist is.

Doe dit door:

– eerst uit te leggen wat grondrechten zijn
– en daarna met een voorbeeld uit te leggen dat de grondrechten van Nederlanders tijdens de Tweede Wereldoorlog werden geschonden.

3p **10** De strijd met de Sovjet-Unie was een belangrijke oorzaak voor de nederlaag van de nazi's.

➔ Leg dit uit. Gebruik in je antwoord de begrippen **Operatie Barbarossa** en **Slag om Stalingrad** in een juiste historische samenhang en betekenis.

Bron 6

Afbeelding 1 De binnenstad van Rotterdam.

Afbeelding 2 Geallieerde soldaten op de Dam in Amsterdam.

Afbeelding 3 Oostenrijkers begroeten Duitse troepen die hun land zijn binnengetrokken.

Afbeelding 4 Aanhangers van Duitse politieke partijen met verkiezingsposters.

Bron 7 Krantenartikel over een bijeenkomst van actiegroep Dolle Mina in 1970.

De acties moeten doorgaan op plaatselijk niveau. Op 1 mei zal een gerichte actie gevoerd worden voor gelijk loon voor gelijke arbeid. Eventueel op Moederdag zou een actie gevoerd kunnen worden voor gratis crèches en scholing van gehuwde en ongehuwde moeders. Op 5 mei zal een nationale actie gevoerd worden met als thema: Bevrijding van de vrouw.

Door de tijd heen

Gebruik bron 6.

2p **11** ➔ Zet de vier afbeeldingen in de juiste volgorde, van vroeger naar later.
Doe het zo:
Eerst ..., dan ..., vervolgens ... en ten slotte ... (vul nummers in).

Europa en de wereld (1945-1989)

2p **12** In december 1948 gaf de Nederlandse regering opdracht voor een tweede 'politionele actie'. Het tijdstip voor deze opdracht was zorgvuldig gekozen, want tijdens de kerstdagen vergaderde de Veiligheidsraad niet. De Nederlandse regering wilde niet dat er vergaderd werd over deze 'politionele actie'.
➔ Waarom wilde de Nederlandse regering **niet** dat de Veiligheidsraad over deze 'politionele actie' vergaderde?

1p **13** In 1951 werd de EGKS opgericht.
➔ Welk **economisch** doel had de oprichting van de EGKS?

2p **14** Hieronder staan vijf gebeurtenissen die zich hebben afgespeeld in Europa na 1945.
1 De Berlijnse Muur wordt gebouwd.
2 De BRD en de DDR worden opgericht.
3 De Russen blokkeren de toegang tot Berlijn.
4 De Sovjet-Unie houdt op te bestaan.
5 Duitsland wordt door de geallieerden verdeeld in twee invloedssferen.

➔ Zet de gebeurtenissen in de juiste volgorde, van vroeger naar later.
Doe het zo:
Eerst ..., daarna ..., dan ..., vervolgens ... en ten slotte ... (vul nummers in).

Gebruik bron 7.

1p **15** ➔ Welk begrip past bij de bron?
◯ A Consumptiemaatschappij.
◯ B Internationaal terrorisme.
◯ C Multiculturele samenleving.
◯ D Tweede feministische golf.

Gebruik nogmaals bron 7.

1p **16** Stel, je doet onderzoek naar de volgende vraag: 'Wat wilde actiegroep Dolle Mina in de jaren 1970 in Nederland bereiken?'
➔ Geef één reden waarom deze bron **betrouwbaar** is.
Doe het zo:
Deze bron is betrouwbaar, omdat ... (geef reden).

Bron 8 Feestende mensen beklimmen de vernielde Berlijnse Muur.

Bron 9 Inwoners van Myanmar, een land in Azië, protesteren tegen een staatsgreep van het leger in hun land (foto links). De demonstranten steken drie vingers in de lucht. Dit gebaar hebben ze overgenomen van de opstandelingen in de Amerikaanse sciencefictionfilm *The Hunger Games* (foto rechts). In die film leidt de hoofdpersoon een opstand tegen een dictatoriale regering.

Gebruik bron 8.

2p **17** Deze foto komt uit een jaar dat een **keerpunt** in de geschiedenis van Europa was.

➔ Uit welk jaar komt deze foto?

➔ Noem een gebeurtenis in Europa in dat jaar die duidelijk maakt dat het jaar een keerpunt was.

Doe het zo:

De foto komt uit … (noem jaartal).

In dat jaar … (noem verandering).

De nieuwe wereldorde (vanaf 1990)

2p **18** Veel anti-migratiepartijen in EU-lidstaten zijn tegen nauwere politieke samenwerking in de EU.

➔ Geef een verklaring voor hun standpunt.

Gebruik bron 9.

1p **19** ➔ Welk begrip past bij de bron?

◯ A Containment.

◯ B Globalisering.

◯ C Populisme.

◯ D Terrorisme.

Door de tijd heen

3p **20** Hieronder staan drie gebeurtenissen uit de geschiedenis van Nederland in de 19e en 20e eeuw.

1 Anton Mussert richt de Nationaalsocialistische Beweging op.

2 De euro wordt ingevoerd in Nederland.

3 De grondwet wordt gewijzigd, waardoor het parlement de meeste macht krijgt.

Vier Nederlandse staatshoofden:

A Koning Willem II

B Koningin Beatrix

C Koningin Juliana

D Koningin Wilhelmina

➔ Geef per gebeurtenis aan wie het staatshoofd was in die periode. **Let op!** Er blijft één staatshoofd over.

Doe het zo:

Bij gebeurtenis 1 hoort … (schrijf letter op).

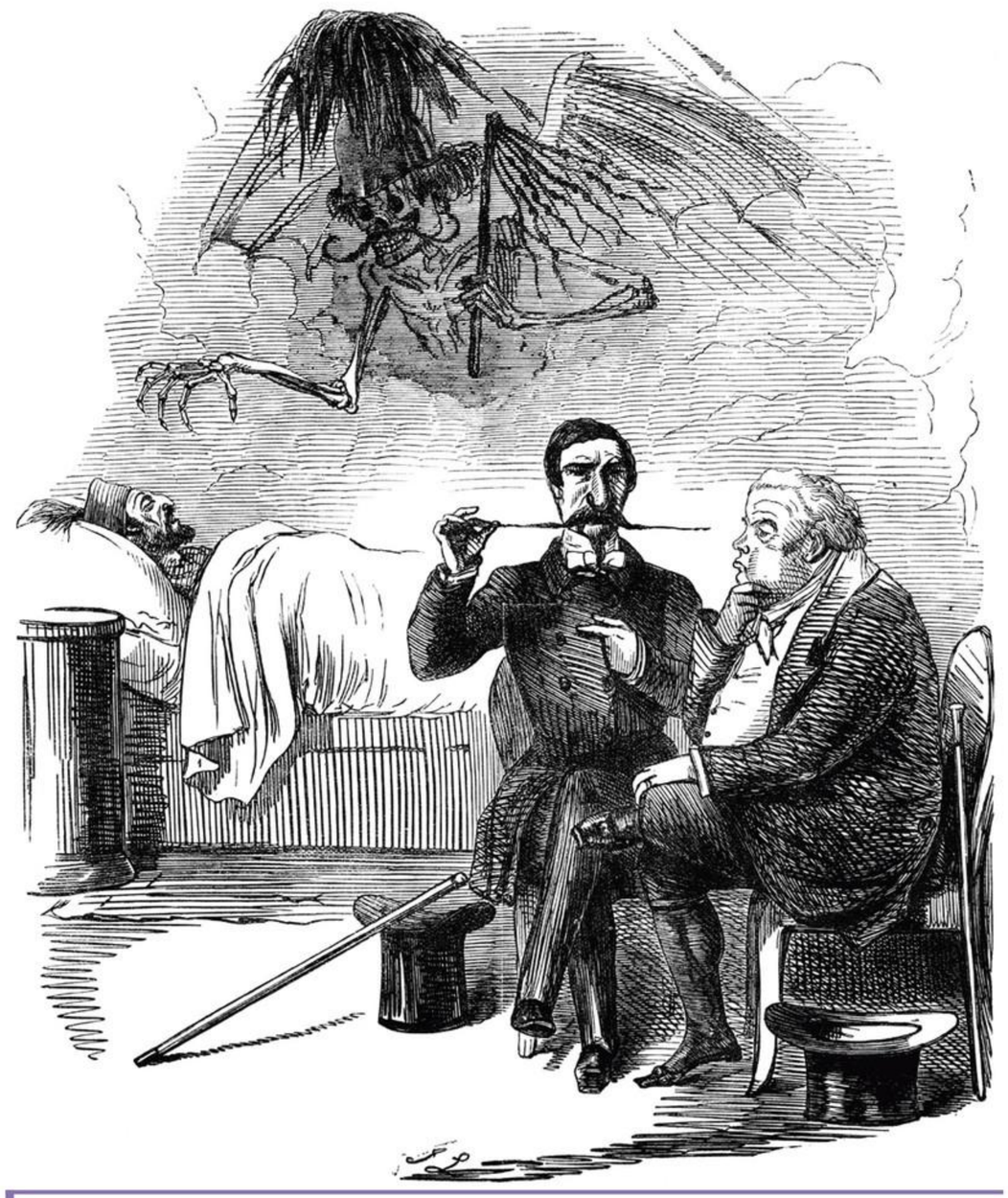
(enzovoort tot en met gebeurtenis 3)

Proefexamen 2

Dit proefexamen bestaat uit 20 vragen. Hiervoor zijn maximaal 41 punten te behalen. Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten een goed antwoord oplevert. Schrijf je antwoorden op een apart antwoordblad. Schrijf bij meerkeuzevragen alleen de goede letter op.

Bron 1 Fragment uit een boek uit 1899.

Vrouwen van Nederland! [...] Schaart u aan de zijde van hen die strijden voor de economische en politieke onafhankelijkheid van de vrouw, om zo te komen tot een betere maatschappij, waarin normen en wetten voor de man en de vrouw gelijk zijn.

Bron 2 Britse spotprent uit 1853. Een Britse en Franse politicus overleggen bij het bed van de doodzieke Turkse leider.

Bron 3 De bekentenis van een moordenaar (1914).

De auto stopte op ongeveer vijf passen van mij vandaan. Ik wilde eerst een bom gebruiken. Maar in de mensenmassa was het moeilijk die te gooien. Daarom trok ik mijn revolver en schoot zonder te richten op de auto. Ik voel me geen misdadiger, want ik heb een man gedood die ons Servische volk veel kwaad heeft gedaan. Hij was de troonopvolger van Oostenrijk, een land dat ons onderdrukt. Het was noodzakelijk om de Servische volken te bevrijden van Oostenrijk.

Nederland (1848-1914)

2p **1** Hieronder staan drie veranderingen die voortkwamen uit een grondwetswijziging.

1 Alle mannen van 21 jaar en ouder krijgen stemrecht.

2 De ministeriële verantwoordelijkheid wordt ingevoerd.

3 Het censuskiesrecht wordt afgeschaft.

Drie jaren waarin de grondwet werd gewijzigd:

A 1848

B 1887

C 1917

➔ Geef per verandering aan in welk jaar de bijbehorende grondwetswijziging werd doorgevoerd.

Doe het zo:

Bij gebeurtenis 1 hoort … (schrijf letter op).

(enzovoort tot en met gebeurtenis 3)

1p **2** In 1874 werd een wetsvoorstel van Tweede Kamerlid Samuel van Houten aangenomen. In die wet stond dat kinderen onder de 12 jaar niet in fabrieken mochten werken.

➔ Welk begrip past bij de wet van Van Houten? En van welk recht maakte hij gebruik?

	Begrip	Recht
A	Schoolstrijd	Recht van initiatief
B	Schoolstrijd	Recht van interpellatie
C	Sociale kwestie	Recht van initiatief
D	Sociale kwestie	Recht van interpellatie

Gebruik bron 1.

3p **3** ➔ Tot welke beweging hoort de auteur van deze tekst?

➔ Hoe wilde deze beweging zorgen voor **politieke** onafhankelijkheid voor de vrouw?

➔ Hoe wilde deze beweging zorgen voor **economische** onafhankelijkheid voor de vrouw?

Doe het zo:

Beweging: … (vul in).

Zorgen voor politieke onafhankelijkheid door … (vul in).

Zorgen voor economische onafhankelijkheid door … (vul in).

De Eerste Wereldoorlog (1914-1918)

Gebruik bron 2.

1p **4** De tekenaar wil iets duidelijk maken over de toestand van het Turkse Rijk.

➔ Wat was een oorzaak voor deze toestand van het Turkse Rijk?

◯ A De bondgenootschappen.

◯ B De wapenwedloop.

◯ C Het militarisme.

◯ D Het nationalisme.

Gebruik bron 3.

2p **5** ➔ Wie is de moordenaar die in de bron aan het woord is?

➔ Leg met behulp van de bron uit dat de moordenaar een nationalist was.

Doe het zo:

De moordenaar is … (noem naam).

Hij was een nationalist, want … (geef uitleg met hulp van de bron).

Bron 4 Fragment van een artikel uit een Belgische krant uit 1917.

Dicht bij Plouescat (in Frankrijk) hebben twee vissers de lijken gevonden van twee mannen, voorzien van reddingsgordels. Een van hen droeg een uniform van luitenant der koopvaardijvloot. Een derde lijk is opgevist niet ver van Roscoff (in Frankrijk). Het is een matroos van het Amerikaanse stoomschip Azteg, dat vorige week in het Kanaal* is getorpedeerd en gezonken.

* de zee tussen Frankrijk en Groot-Brittannië

Bron 5 Verkiezingsposter van de NSB uit 1935.

Gebruik bron 4.

3p **6** De gebeurtenissen die in het krantenartikel staan, waren het gevolg van de Duitse oorlogvoering op zee.

➔ Hoe heet deze Duitse manier van oorlogvoering?

➔ Leg uit welk **onbedoeld gevolg** deze manier van oorlogvoering had voor Duitsland.

Doe het zo:

De manier van oorlog voeren heet … (noem begrip).
Het onbedoelde gevolg daarvan was … (noem onbedoeld gevolg).
Een gevolg daarvan voor Duitsland was … (noem gevolg voor Duitsland).

Het interbellum (1918-1939)

Gebruik bron 5.

3p **7** ➔ Wie was de leider van de partij op deze poster?

➔ Leg uit, met behulp van een onderdeel uit de bron, naar welk **economisch** probleem de poster verwijst.

Doe het zo:

De leider van deze partij was … (noem naam).
De poster verwijst naar … (noem economisch probleem).
Dat blijkt uit … (noem onderdeel van de bron en leg uit).

1p **8** Hieronder staan vier zinnen over radio's in nazi-Duitsland. Iemand beweert dat nazi-Duitsland een planeconomie had.

➔ Welke zin is een juist argument vóór deze bewering?

◯ A Alle radiostations stonden onder controle van de staat.
◯ B De fabrikanten maakten maar weinig winst met de radio's.
◯ C De prijzen van radio's werden door de staat vastgesteld.
◯ D De staat bepaalde wat er op de radio werd uitgezonden.

3p **9** Tot 1939 kon Hitler ongehinderd zijn politiek van Heim ins Reich uitvoeren.

➔ Leg uit hoe dat kon. Gebruik daarbij de begrippen **Heim ins Reich**, **Anschluss** en **appeasementpolitiek** in de juiste betekenis en samenhang.

Doe het zo:

Heim ins Reich was … (leg begrip uit).
Om dat te bereiken … (leg uit en gebruik de begrippen 'Anschluss' en 'appeasementpolitiek').

Door de tijd heen

2p **10** Hieronder staan vijf gebeurtenissen uit de geschiedenis van Rusland / de Sovjet-Unie.

1 Duitsland sluit een niet-aanvalsverdrag met de Russen.
2 Er breekt een revolutie uit waardoor de tsaar aftreedt.
3 Het land steunt Servië en raakt zo betrokken bij een wereldoorlog.
4 Lenin komt aan de macht en voert het communisme in.
5 Tijdens de Grote Terreur worden honderdduizenden burgers opgepakt.

➔ Zet de gebeurtenissen in de juiste volgorde, van vroeger naar later.

Doe het zo:

Eerst …, daarna …, dan …, vervolgens … en ten slotte … (vul nummers in).

Bron 6 Kaart van Europa in 1942.

Bron 7 Poster uit 1944 die de Duitse bezetters in Nederland verspreidden.

Bron 8 Nederlandse vertaling van de tekst waarmee op 17 augustus 1945 de onafhankelijkheid van Indonesië werd uitgeroepen.

Wij, het volk van Indonesië, roepen hierbij de onafhankelijkheid van Indonesië uit. Zaken betreffende de machtsovername enzovoort zullen stipt en zo spoedig mogelijk worden geregeld.
Jakarta 17-08-'05*

* Het jaartal '05 verwijst naar de Japanse jaartelling: daarin is 1945 het jaar 26**05**.

De Tweede Wereldoorlog (1939-1945)

Gebruik bron 6.

2p **11** ➔ Welke **twee** landen behoorden tot de asmogendheden? Schrijf alleen de nummers op.

Gebruik bron 7.

1p **12** Deze poster is gemaakt naar aanleiding van de Spoorwegstaking.
Stel, je doet onderzoek naar de gevolgen van de Spoorwegstaking in 1944-1945 in Nederland.
➔ Geef een argument waaruit blijkt dat deze bron **niet betrouwbaar** is voor je onderzoek.
Doe het zo:
Deze bron is niet betrouwbaar, omdat ... (geef reden).

Gebruik nogmaals bron 7.

2p **13** Iemand zegt over deze poster: 'De boodschap van deze poster is juist.'
➔ Noem de boodschap die de makers met de poster willen overbrengen.
➔ Geef een argument vóór de bewering.
Doe het zo:
De boodschap van de poster is ... (noem boodschap).
Argument vóór: ... (geef argument).

2p **14** Hieronder staan vijf gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog.
1 De geallieerden landen op de kust van Normandië.
2 De laatste Duitse soldaten geven zich over.
3 De Russen beginnen aan hun opmars richting West-Europa.
4 De Verenigde Staten gaan deelnemen aan de oorlog.
5 Twee atoombommen maken een einde aan de oorlog in Azië.

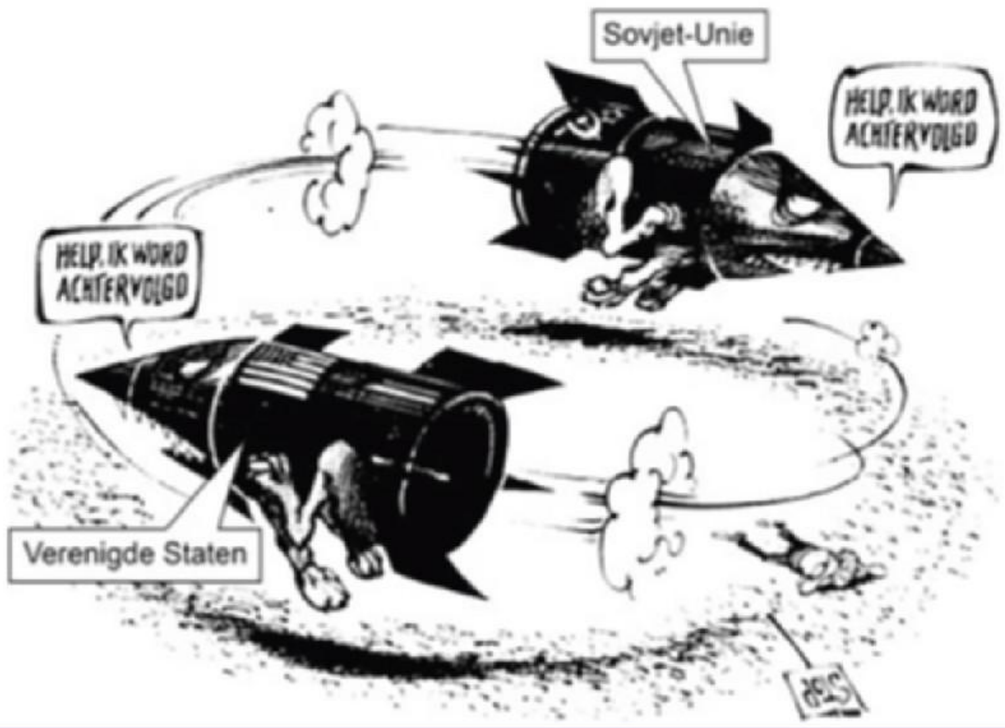
➔ Zet de gebeurtenissen in de juiste volgorde, van vroeger naar later.
Doe het zo:
Eerst ..., daarna ..., dan ..., vervolgens ... en ten slotte ... (vul nummers in).

Europa en de wereld (1945-1989)

Gebruik bron 8.

2p **15** ➔ Wie riep met deze tekst de onafhankelijkheid van Indonesië uit?
➔ Verklaar ook waarom in de tekst de **Japanse** jaartelling werd gebruikt.
Doe het zo:
De onafhankelijkheid werd uitgeroepen door ... (noem naam).
In de tekst wordt de Japanse jaartelling gebruikt, omdat ... (geef verklaring).

Bron 9 Drie spotprenten over de Koude Oorlog.

Spotprent 1
Toelichting: de linker raket stelt de Verenigde Staten voor, de rechter de Sovjet-Unie. Op het bordje dat op de grond ligt, staat 'stop'.

Spotprent 2 De titel is 'Wie is het sterkste?'
Toelichting: de man links is de leider van de Sovjet-Unie, Chroesjtsjov. De man rechts is de Amerikaanse president Kennedy.

Spotprent 3
Toelichting: op het grote bord staat 'Let op: Blokkade'. Op het kleine bord staat 'West-Berlijn'.

Bron 10 Op 20 mei 2021 hield het Groen Links-kamerlid Kauthar Bouchallikht haar eerste toespraak in de Tweede Kamer. Bouchallikht is van Marokkaanse afkomst en draagt een hoofddoek. Ze zei onder andere het volgende.

Mijn broertje is elf. Tegen hem, tegen mij, en vele Nederlanders, wordt al heel lang gezegd, herhaald en nog eens herhaald, dat we ons maar moeten invechten, aanpassen, dankbaar zijn, niet zo zeuren, harder werken, netjes praten, de geschiedenis laten voor wat ie is en tradities vooral niet bevragen. Het moet allemaal gezellig blijven. Normaal doen. Je mag blij zijn dat je hier bent geboren, want daar is het erger. Dus mondje dicht. Op je tenen lopen, maar niet in die sneakers en niet met die broek aan. Haal je handen uit je zak, maar steek geen vuist in de lucht. Wees gewoon … niet.

Gebruik bron 9.

3p **16** In de bron zie je drie spotprenten over de Koude Oorlog.
Hieronder staan vijf begrippen uit de Koude Oorlog.

A Berlijnse Muur
B Blokkade van Berlijn
C Cubacrisis
D Marshallplan
E Wapenwedloop

➔ Geef per spotprent aan welk begrip erbij past. **Let op!** Er blijven **twee** begrippen over.
Doe het zo:
Bij spotprent 1 hoort … (schrijf letter op).
(enzovoort tot en met spotprent 3)

2p **17** In de jaren 1960 hadden de nieuwe jongerenculturen veel invloed op de samenleving.
➔ Noem een **politieke** en een **culturele** verandering waarop jongeren veel invloed hebben gehad.
Doe het zo:
Politieke verandering: … (noem verandering).
Culturele verandering: … (noem verandering).

De nieuwe wereldorde (vanaf 1990)

2p **18** In 2021 besloot de G20, een groep landen met de twintig grootste economieën, tot een wereldwijde winstbelasting voor bedrijven van 15%. Dat betekent dat een bedrijf, in welk land het zich ook vestigt, altijd ten minste 15% belasting betaalt over de winst. Deze maatregel moest voorkomen dat bedrijven zich vestigen in landen met een heel laag belastingtarief, terwijl ze actief zijn in landen over de hele wereld.
➔ Leg uit dat dit besluit een voorbeeld is van globalisering op **economisch** en op **politiek** gebied.
Doe het zo:
Het is een voorbeeld van globalisering op economisch gebied, omdat … (geef uitleg).
Het is een voorbeeld van globalisering op politiek gebied, omdat … (geef uitleg).

Gebruik bron 10.

2p **19** ➔ Leg uit of Bouchallikht **positief** of **negatief** is over de multiculturele samenleving in Nederland.
➔ Leg met één argument uit of je het eens of oneens bent met haar mening.
Doe het zo:
Bouchallikht is … (kies uit: positief / negatief) over de multiculturele samenleving, omdat …
(geef uitleg).
Ik ben het hiermee … (kies uit: eens / oneens), omdat … (geef argument).

Door de tijd heen

2p **20** Hieronder staan vijf gebeurtenissen uit de geschiedenis van Europa.

1 De euro wordt ingevoerd in een groot aantal Europese landen.
2 De Volkenbond kan niet voorkomen dat Duitsland een oorlog in Europa begint.
3 Enkele Europese landen gaan toezicht houden op de productie van kolen en staal.
4 EU-landen gaan samenwerken op het gebied van milieu en veiligheid.
5 In de Europese Economische Gemeenschap gaan Europese landen samenwerken op economisch gebied.

➔ Zet de gebeurtenissen in de juiste volgorde, van vroeger naar later.
Doe het zo:
Eerst …, daarna …, dan …, vervolgens … en ten slotte … (vul nummers in).

Colofon

ONTWERP OMSLAG
Studio Struis

ONTWERP BINNENWERK
SKON Creative Communications, Eindhoven
i.s.m. Uitgeverij Malmberg, 's-Hertogenbosch

OPMAAK
Crius Group

CARTOGRAFIE
Van Oort redactie en kartografie, Almere

TECHNISCH TEKENWERK
Sittrop Grafisch Realisatie Bureau, Rotterdam

BUREAUREDACTIE
Nelly van de Mortel, Deurne

BEELDVERWERVING
Beeldbalie, Utrecht

OVER HET OMSLAG
Op de voorkant van dit boek zie je Amerikaanse soldaten aan boord van een schip. De Eerste Wereldoorlog is afgelopen en ze zijn op weg naar huis. De soldaten worden de 'Harlem Hellfighters' genoemd, want de meesten komen uit Harlem, een wijk in New York. Ze hebben in de Franse loopgraven hard gevochten tegen de Duitsers. Ze verwachten daarom als helden te worden behandeld, maar de thuiskomst is een teleurstelling.
In de Verenigde Staten is namelijk veel racisme. Op veel plekken wonen en werken zwarte Amerikanen gescheiden van witte Amerikanen, net zoals deze zwarte soldaten gescheiden van witte soldaten hebben moeten vechten. Ondanks hun inzet in de oorlog worden de teruggekeerde zwarte soldaten nog steeds als minderwaardige mensen behandeld. Zo lukt het ze vaak niet om werk te vinden. Sommigen vinden zelfs dat zwarte mensen helemaal niet in het leger hadden mogen vechten. Pas in 2015 krijgt Henry Johnson, de beroemdste soldaat van de 'Harlem Hellfighters' en dan al lang dood, de hoogste Amerikaanse medaille voor zijn dapperheid in 1918.

BRONVERMELDING

Omslag

Pictorial Press Ltd / Alamy / Imageselect

Binnenwerk

AKG Images: p. 52, 64, 89; Alamy: p. 15, 68; Amsterdam Museum: p. 7; ANP: p. 7, 87; – AP: p. 71, 80; – Marcel Krijgsman: p. 42; Atria: p. 37; Beeldbank WO2 - NIOD: p. 51, 106; Bridgeman: p. 61; Brown University Library, Alexander Zhitomirsky: p. 83; Bundesarchiv: p. 56; – George Pahl: p. 106; Murray Close, Courtesy of Lionsgate: p. 108; Collectie Museon Den Haag: p. 112; Corbis / Getty Images: p. 108; Culture Images, Hans Herbert Schweitzer: p. 64; Getty Images: p. 19, 58, 97; – Bettman collectie: p. 90; – Albert Harlingue / Roger-Viollet: p. 19; – Keystone: p. 73; – Universal History Archive: p. 19; Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Albert Hahn: p. 38, 40; Imageselect, Alamy: p. 62; Imperial War Museum: p. 49; Library of Congress: p. 44, 95; Limo/ Haus der Geschichte der Bundesrepublik / Wolfgang von Hicks: p. 88; – Victor Weisz: p. 89; Lustige Blätter: p. 76; Moma, Max Beckmann: p. 48; Nationaal Archief, Anefo / Rob Croes: p. 76; – Anefo / Bert Verhoeff: p. 87; – / Collectie Spaarnestad / ANP: p. 97; – / Collectie Spaarnestad / IISG / AHF / Ben van Meerendonk: p. 106; Nederlands Fotomuseum, Cas Oorthuys: p. 78; Nederlands Militair Museum: p. 54; NIOD: p. 74, 95; Noord-Hollands Archief, Fotopersbureau De Boer: p. 97; onbekend: p. 40, 102, 104, 106, 110, 114, 116; Perscollectie, Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid, Opland: p. 116; Punch Cartoon Library, Bernard Partridge: p. 63; – Ernest Howard Shepard: p. 82; ReclameArsenaal: p. 36, 95; Rijksmuseum, Otto Eerelman: p. 32; – Joseph Paelinck: p. 7; Shutterstock: p. 17, 29, 95, 108; Sittrop Grafisch Realisatie Bureau: p. 16, 18, 26, 76; Spaarnestad: p. 15, 54; Stadsarchief Amsterdam: p. 114; –- B. P. Opschoor: p. 87; United States Holocaust Memorial Museum, courtesy of National Archives and Records Administration, College Park: p. 97; University of Kent, David Low: p. 66; Van Oort redactie en kartografie: p. 12, 28, 46, 47, 52, 70, 85, 104, 114; YouTube, Cold War Cartoons: p. 116

ISBN 978 94 020 7390 4

Release 5.0, veertiende oplage

MALMBERG

Alle rechten voorbehouden. Geen tekst- en datamining toegestaan. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, St.b. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, St.b. 471, en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

©2025 Malmberg 's-Hertogenbosch.

Ondanks vele inspanningen is het de uitgever misschien niet gelukt alle rechthebbenden te achterhalen. Wie denkt rechthebbende te zijn, kan zich wenden tot de uitgever.

MAX

Je mag dit boek houden.
Handig als naslagwerk.

Je mag in dit boek schrijven
en aantekeningen maken.

Je hebt ook toegang tot
de online leeromgeving.

AUTEURS

Sanne van den Dries
Pia Fruytier
Katja Krediet
Greetje Ligthart
Nadya Molenaar
Judith Tadema
Stefan Voeten

EINDREDACTIE

Katja Krediet
Judith Tadema

MET MEDEWERKING VAN

Gerard Rozing

Release 5.0

MIX
Papier | Ondersteunt verantwoord bosbeheer
FSC® C172387

ISBN 978 94 020 7390 4

9 789402 073904
599353-14

MALMBERG